

శ్రీ

నంపూర్ణరామాయము.

ఇది

చైతన్యరత్న గూడూరు వెంకటేశవకపింజ్రాశ్రమము
గూడూరు కోటిశ్వురరావు రచిత
రచియింపబడియె.

కెంతవకూర్పు : 1000.

ప్రబంధక:

పోలిశెట్టిరామయ్య,

ప్రొఫెసరుడు,

శ్రీ నీలారామాంజనేయశాస్త్రము,

బుక్కు-స్టోర్సు, బెజవాడ.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వము ప్రాశస్త్యము, విమల: బెజవాడ.

1922

కాపీరైట్ బెజవాడ.]

[వెల రు 1-0.

శ్రీ

పీఠిక

ప్రథమముద్రణము.

ఉ॥ మానక కన్మభూమిపయి • మానుష లేమానులో హితాహిని •
జ్ఞానమెరుంగు బ్రాహ్మణుడు • చారుకి విత్వము నేర్చి కానకి
జానికభల్ రచింపడియె • సత్సంధ్యలన్ని రచించెనేనియున్
వాని విచేక మేమిటికి • వాని కవిత్వ మహత్వ మేటికిన్

బుధస తమలారా!

తొలుత నేను పద్మినీలోక బాంధవము నొడిచిని నాటకమును 1916 సం॥న రచించితినిగాని దానిని ముద్రింప ప్రయత్నింపనైతిని. ఇట్లు కొంతకాలము గడచెను. పదపడి మరొక నాటకము వ్రాయ నుత్సాహముబాడకు యెద్దిద్రాసిని పూజనియ్యమై, పర్యజనాదరితీయమై, పవ్వి పాపక్షయమై, విలసిల్లునా యని మనము దలపొసి తలపొసి, ఎట్టికేలకు శ్రీరామచారిత్రికన్ని మించిన చారిత్రలేదని యేనెంచి రామాయణమంతయు నొక రేయి ప్రదర్శింప ననుకూలించునట్లు, “సంపూర్ణ రామాయణము” అను పేరి వ్రాసినాడ.

మ॥
... ..

.....పాగ్జులారి నిరసింపఁబోయిడి రాఘవే
శ్వరుచారిత్రము నెందఁజెన్ని గతుల న్యర్జించినం గానిలది.

అను పాగ్జులారిముగా నెందఁజెన్ని విధముల రచించినను నివివిధవిధములచే శ్రీరామ చరిత్రకు మించు దివ్యచారిత్రములేదనియు మనమున నిశ్చయించి 1919 సం॥న వ్రాసియుంటిని. అప్పటి నుండియు కాగితముల ధర లభికమగుట ముద్రింప ప్రయత్నించినను నాయత్నము సాగమిచే నిరుత్సాహుండ నైతి. నేటికి విజయవాడపురపరమ్యుననెలకొల్పిన శ్రీ సీతారామాంజనేయ కంపెనీ వారు దయచే మాద్రించి ప్రచురించెదమన పరిసింపి యీ గ్రంథమునకుగల సర్వస్వసంక్రమణులు వారి రిజిష్టరుచేసి యిచ్చితిని. ఇయ్యది నవీనరచన యగుటచే యీ గ్రంథమునం దనేకలోపములుండియే యుండవచ్చును. “చెరుకునకు వంకబోయిన చెరువెత్తే” యన్నట్లునాధ క్తి భావమున వ్రాసిన ఈ చారిత్రమున దోష ములున్నను శ్రీరామనామమే భరించు గాక, యని నమ్మియుంటి. అయిన పండితాగ్రసరులు దయతో నా లెప్పులను దెలిపిన పునర్ముద్రణమన సవరించుకొనుట కెంతయు భవద్దాసుని పార్థివ.

గ్రంథ విస్తరణిచే మధ్యమధ్య కొన్నికొన్ని భాగములు విడిచి ముఖ్యపాత్రయగు శ్రీరాముని చారిత్రమునే విపులముగ వ్రాసియుంటి. అందులకై పాఠకులు దున్నింప చేతుచున్నాడ.

దురయు నింకరి పాటలు చాలభాగము ఏకతాళము నందుననే రచియించి యుంటిని. పాఠకులు వారివారి చిత్తానుసారముగ రాగతాళముల మార్పుకొని పాడుకొనవచ్చును.

భవద్దయచే చిత్రకాలమున శీగ్రంథము కాంధ్రలోకమునకు సమర్పించునట్టి భాగ్యమల్పుటచే మితి లేని యానంద మందుచుంటిని.

తెగినంత సత్వరముగ అప్రదియరచిత పద్మినీలోక బాంధవము, పునారవయను మరణ నాటకద్వ యములు ముద్రణమై భవత్సాన్నిధ్యమునకు రాగలవనిలెలుపుట కెంతయు సంతోషించుచున్నాడను.

ఈ నాటకము నా యిరింగినంతవరకు ప్రచుర్యనార్జముగ నే వ్రాసినాడను. ప్రదర్శన లిందలి తాగముల విడినాడెయి నన్యర్పించితిముల జీవితీయు ప్రవిధిగనుట గాక యుట పొద్దని.

ఇట్లు,
గ్రంథకర్త :

శ్రీ

ద్వితీయ ముద్రాణము.

సోదరులారా!

ఆస్మ ద్వితీయే సంపూర్ణరామాయణము, ద్వితీయముద్రణము శీఘ్రకాలములోనే ముద్రణమై నందులకు భూషాభిమానులగు తమయభిమానమునకు నేనెంతయు సంతసించితి. వందనమాచరించు చున్నాడి. ప్రభుముద్రణమునందుఁజూపిన మియభిమాన మిద్వితీయముద్రణమునందుఁగూడ జూప వేడు చున్నాడిను. ఈ ముద్రణమునందు వెరుకిటికిన్న కొన్నిమార్పు లక్కడక్కడజేసి సవరించి ముద్రించి నారము. ఇతను లోపములున్న దయ్యోనాకుఁజెల్పిన“తృతీయముద్రణము”న సవరించు కొందుననిక ధా గ్రహణపాఠీయులగు పండితోత్తములకెల్లఁకు వందనమాచరించి విన్నవించు కొనుచున్నాడను.

పాఠకులగునో సోదరులారా!

నేనివరలూ “పురూరవ” యను నాటకము ముద్రణలోనున్నదని దెలిపియుంటిని. నేటికి పురూ రవ, మారుతివిజయము, అను నాటకములు ముద్రణయి సిద్ధముగనున్నవి. చదువులు నా గ్రంథము లఁగూడి దిలకింప జేయుచున్నాడను.

వే జం జ్జక,
గుంటూరు జిల్లా.

}

ఇట్లు,
మివిధేయుడు,
గూడూరు కోటిశ్వరరావు.

పండిత భిషాగ్రయములు.

గుంటూరునుండి, రివిన్యూ ఇన్స్పెక్టరు (బ్రహ్మశ్రీ) భువనగిరి విజయరామశాస్త్రిగారిట్లు వ్రాయుచున్నారు.

మ|| సయోక్తై రిఘురామ వృత్తమిచటై • సంపూర్ణరామాయణం
బనగా సర్వరస ప్రపూర్ణముగ దృ • శ్రీ శోనశైవ మహా
ద్గణై సత్ప్రవీరై; యశఃబుగను నీ • గూడూరు కోటిశ్వరం
దనపూ శంకర తత్కృతి మనుపును • య్యపాఠకపీఠిమే||

సిద్ధిపల్లినుండి బ్ర|| పిట్టు లక్ష్మీకాం తిలకిగా రిట్లు వ్రాయుచున్నారు.

మ|| సరస శ్రీరఘురామ సచ్చరితము • సంపూర్ణ రామాయణ
ఖ్యరహిత నాటక మెప్పు వ్రాసె సుమనో • హరమ్మ బాల్యమృత
గరుడకుండు రుకొండం దనగ నీ • గూడూరు కోటిశ్వరం
దరలికాశంకర దీనిపాఠకుని శ్రీ • రాయవ్యయల్ బెంచవే||

అచ్చాంధ్ర నిరోధ్య సీసము.

శ్రీ .

॥ రాకాసిదండుల ధేనువఁ జెగటార్చు

జడదారి జన్నానఁ జాలినిల్చి

రట్టజ్ఞఁ దొలగించి యెఱి నాతిగఁజేసి

నెలదారి సింగఁజేరి నేలగూల్చి

నేలకూతునొని యెఱిదొసంగొంది

అడవుల నడవిది యెఱిమలఁచి

జేరికఁ జల్కఁగా నీరైదు తలలవా

నిన్నూల్చి సైదోడు నేతఁజేసి

తే॥ గీ॥ కోతులందఱు కొండాడఁ గొరఁతలేక

నేగుదెంచి యయ్యాధ్య పి యేదైతంగ

నేలు చిలగన్నకూతును నేరినట్టి

దళైరధుని కొడుకును నెదఁ దలఁతు దలఁతు॥

ఇందువచ్చు పాత్రలు

పురుషులు.	అంకము.
విష్ణువు	1
ధశరథుడు	1, 2, 6
సుమంతుని	1, 2
వశిష్ఠుడు	1, 2, 3, 6
సేనకుడు	1, 2
విశ్వమిత్రుడు	1, 6
రాముడు	1, 2, 3, 4, 5, 6
లక్ష్మణుడు	1, 2, 3, 4, 5, 6
మారీచుడు	1
సుబాహుడు	1
జనకచక్రివర్తి	1
మంత్రి	1
కొందరురాజులు, మునులు	1, 2
పరశురాముడు	1
భరతుడు, శత్రుఘ్నుడు,	3, 6
పురజనులు	3, 6
మాయామృగము	3
రావణుడు	3, 5, 6
జటాయువు	3
హనుమంతుడు	4, 5, 6
సుగ్రీవుడు	4, 6
వాలి	4
అంగదుడు	4, 6
కాబవంతుడు	4, 6
మేషుడు	4, 6
గజుడు	4
గవాక్షుడు	4
గంపాతి	4

పురుషులు.	అంకము.
అక్షయుడు	5
ఇంద్రజిత్తు	5, 6
విభీషణుడు	6
అగ్నిదేవుడు	6
బ్రహ్మ	1, 6
శివుడు	6
ఇంద్రుడు	1, 6
నారదుడు	1
కాలముడు	1
కర్మము	1

స్త్రీలు.	అంకము.
సీత	1, 2, 3, 4, 5, 6
కాసల్య	2, 3
కైక	2, 3
సుమిత్ర	2, 3
సుందర	2
లంకిణి	5
అహల్య	1
మందోదరి	5
తాటక	1
ఏకజట	5
హవిర్జట	5
లిజట	5
శూర్పణఖ	3

శ్రీ క స్తు.

సంపూర్ణ రామాయణము.

శా|| శ్రీకల్యాణగుణాభిరామః శుభః • త్రిజామనోహరః డా
రాకాచంద్రముఖుఁడు భానురకులా • ౧౨ శ్రేష్ఠః డధ్యాత్ముః
స్వఃస్ఫూర్తి యశోవిభావః డభువా • శుండభగవంతుండు బల్
వీకప్రభోచుర శ్రీమూర్త్యుఁడు వే॥ వేగః సభాస్థారులకా॥

సూర్యభారుడు ప్రవేశము.

శ్రీరామకథాగోరవముచేతనేకా నేటి ప్రదర్శనమునకు ప్రేక్షకులు రెండోపరంకంబులుగా
డయచేసియుండిరి. ఆహ! యేమి శ్రీరామనామమీను! సర్వపాప హరంబనియు సద్విజన
సముదాయమునకు హస్తప్రదాయకమనియు వాడుకొను నార్యవాక్యములు నేటికి నాకు
దార్పణమయ్యె. ఇంక నాప్రియురాలి నిండురావించి నేటిభేలమునగుంబు ముచ్చటించెద.
(తెరివంకజూని) క్రియసఖి! నటి! నీవొక్కసారి యిట్లమ్ము.

నటి—(ప్రవేశము) ఆర్యపుత్రా! వందనము.

సూత్ర—దీక్ష మమంగ నీభవ.

నటి—నేడేల యీజనసముదాయ సమావేశము?

సూత్ర—సమావేశకారణము నీవెరుంగవా?

నటి—ఎఱిగియున్న నడుగ బనియేమి?

సూ—నేడొక సవినవాటికరాజము బ్రకర్షించెదమని మనపుర మెల్లగలయఁ జాటించియుంటిమిగాదా.

న—ఆవును. ఆర్యా! నేను ప్రకర్షించు నాటికమెయ్యది?

సూ—ఇంకిను ప్రకర్షించు నాటికమే యెరుంగకుంటివా? సంపూర్ణరామాయణము

న—సంపూర్ణరామాయణమా! ఆహ! యేమి మిహైర్యము! రామాయణమంటెయు నొక్కరేయిప్రకర్షింప
మనకు సాధ్యమా?

సూ—చెరి! మనకు చిరమితరులగు నొకఁడు శ్రీరామచరిత్రమంటెయు నొక్కరేయిప్రకర్షింప ననువుగా
వ్రాసి మనకొసంగి యుండునది నీవెరుంగ వే!

న—ఆర్యా! నానుధేయముం దెలుపకయే చిరమితరులన్న నెట్లు?

సూ—కొడిదికొజులక్రందట మఁకు నీనీనశృంగారనాటిక ముండువ్రాసి యొప్పరియుండె. ఇప్పుడైనను
దరిసినదా?

న—ఇంకిను మ్మరింపలేదు. కకనానుధేయముండెనుపఁ బ్రార్థించుచున్నదాన.

సూ—అట్లులైన నిటవినుము.

నీ॥ నమధ భారద్వాజ • వరగోత్రజాతును బోధాయినమాత్రుండు • ధన్వంతరుఁడు
గుడుగురులనుడి • గురువశ్రేష్ఠుడౌ నేకటశివకవి • పెద్దగురుఁడు

పద్మినీసతిలోకం • బాంధవు పెండిలి వ్రాసియుండెను బాల • వన్నెమీర
రామాయణంబంతి • రసికులుపెన్నగా నాటకంబుగ్రాసి • నాడుగాన

లే॥ గీ॥ నగయ సంతోషరామాయ • కాఖ్య దీని
భేదముజేయ మనకిచ్చె • బాలితముగ
నదివ గూఢూరు కోటీశ్వ • కాఖ్యుడనగ
నున్నవా డిలకేరును • గొన్నవాడు॥

నటి—ఆర్యా! కోటీశ్వరరావు వ్రాసినదేనా? యీ సంతోషరామాయణము

నూ—చెరి! యేమీ, యంతిలేలికగా బల్కెదవు.

నటి—ఈ చిగురుడు నిచ్చిన రామాయణము మనస్థికులకు రుచించువాయని యిట్లు బల్కితి గాని
చేరొండుగాడు,

నూ—అరియా! కవి పిన్నయైన నేమి?

క॥ రామకథ పాపనాశము । గాముని దలచినను పుణ్య • రాశి లభించున్
రాముని మదిలోదలపని । పామరు డీలోకమందు • బాములబొంకన్॥

కవిపిన్నయైన నేమి, పెద్దయైన నేమి? రామకథ సర్వజనాదరణీయము. ప్రేయసీ! కాలమార్గమై
నందులకు మనస్థికులునున్నా! గినియుంచుడిలి. ఇకమీద కర్తివ్యమాచరింతము
సర్వజన సంతోషకాయకమగు వసంతమున గరించి కొంచెము వర్షించుము, పోదము.

నటి—చిత్తము, ఆటులనే వర్షించెద.

స॥ మారునిరాకగనొని య • మండమతి శుకమున్ తెలంగఁ గాఁ
దీరుగనిల్చి బర్హితి • భోలేగుంబుచు నాట్యమాడఁగాఁ
గోరికి దీరఁ దుమ్మెదలు • నుత్తుకలెత్తి రుతింబునేయఁ గా
మరి వసంతకాలమున • మేల్నిజరింతురు స్త్రీలు, పూరుషుల్॥

నూ—అహ! యేమి యీ వసంతయుకువర్ణనము! శ్రీరామందముగానున్నది.

గీ॥ బోడినపాట వినుటచే • నాటకంబు
మాటమరచితి క్షీరాబ్ధి • మాధవుండు
వనజభవముఖ్య నిర్జఞ్ • వరులకెల్ల
నభయదానంబొసంగెడు • సంబుజాక్షి॥

స—ఆటులనా! నేత్రోల్పవముగా జూతమురండు.

(నిష్క్రమింతురు.)

౧

సంపూర్ణ రావరాయణము.

ప ౧ థ మాం క ము

ప్రథమరంగము.

(ఇందు, బ్రహ్మ, నారదుడు, గౌతముడు, కన్వయము ప్రవేశము.)

అందఱు— క్షీర్తన. బ్రహ్మరాగము - ఏక తాళము.

కమలా - లోలా - కలుషహరా

కమలముఖా - కరినిరదా

శ్రీ; శా; కా; పూ;

రిక్తసింహాధలు - యెక్కువలయ్యెన్ | నిక్కముమేమిక నిలువగజాలము

నా; రా; య; శా; మమ్ములజూచి | మమునడిగించి | సమ్మతవీర్చి |

మమ్ములబోచి |

కష్టముదొలగన్ | యిష్టముసాగన్ | కృతువులు జరుగన్ | ఘనరత్న

వెలుగన్ || కమలా ||

(శేషశయ్యపై విష్ణువు లక్ష్మీనమేతుడై కన్పట్టును.)

విష్ణు—సురలారా! ఖాఖు గుశలమే.

ఇందు— సీ॥ కుశలముడిన మాకు | వసుచుతీనాధ ని

న్నాసింతు లేల మే | మంబుజాక్ష

విష్ణు— వివిధయాగముల ని • ద్విష్ణుముగానెర

వేర్చుచున్నారే • విమలచరిత

గౌత— రక్తసింహులు • పెక్కువిష్ణుములు

నెరపుచున్నారే • లసురవైరి

విష్ణు— యేమి యిక్కట్లు ల • పెట్టుల గల్గెనో

కృమముగా సొగింపు • డమరులార

- కణ్వ— కృతువులు వ్రతము లే • మతిముదంబున సేయ
దలచిన ఫలములు • దక్కవయ్యె
- విష్ణు— యింతటికార్యము • లేనీచుఁదొనరించె
చయ్యన దెల్పుడీ • సంయమింద్ర!
- ఇందు— మాయకుల్ రావణ • మారీచులిరువురు
సేయు దుండగములు • చెప్పగలమె
- కణ్వ— మిమ్మునమ్మినవార • లిమ్మెయి పలుపాట్లు
బదుచుండనొనె యా • పన్నరితు
- నార— కష్టమొలేయొబొంది • నష్టమొలేయొజెంది
తెప్పియిలచుచుంటిమి • ధన్యచరిత
- బ్రహ్మ— ౧॥ అసుర విసరంబులను దుగ్గించి • యాగములను
సానకూలంబుజేసిగఁ • జాలుమాకు

విష్ణు— వనజసంభవ! పొందుమీ • వాసములకు
దారియోచింతు రక్షోవ • ధంబుకొరకు॥

నార—కమలాప్రియూ! యికను యోచించుటయే ! సరిసరి. మేము జీవించినగదా
మీ యోచన.

విష్ణు—నారిదా! యేమియట్లుబల్కెదవు?

ఇందు—దేవా! మా నిలయముల నాశనముజేసి, మమ్ము సాధించి వెధించి చక్కా
కుచున్న యాదుష్టుల బరిమార్చుకున్న మాకీ నాకనివాసమేల? కృతు
వ్రతమ్ములేల? ఇట్టి మాబాధలుమీరు వేగమదీర్చుకున్న మాకు దిక్కుగలదే!

విష్ణు—అమరులారా! యిక తొందరనొందకుడు. మీబాధలదీర్చు నే నయో
ధ్యాధీశుండును, అర్కకులధినాథుండును, నగు దశరథేశ్వరున కనుంగులు
త్తుండైన రామావతార మెత్తెద, ఈలక్ష్మీయు మిథిలయును జనకునింట్ల సీత
యను పేర నాకొరకై బెరుగుచుండును. అప్పుడు మాకు సాయముగ దేవత
లెల్లరు వానరులై జన్మింపవలెను. పిమ్మట దుష్టులగు రావణుని రక్కసు
లను బరిమార్చి మిమ్ముద్ధరింతు. ఇంక మీదిగులు మానుఁడు, మీమీ
నివాసంబులకుం జరుడు. మీ కృతువుల సాగింపుకొనుఁడు. ఇది పరమ
రహస్యమని నమ్ముఁడు. (అదృశ్యుడగును)

అందరు— కీర్తన. హిం॥ లోడిరాగము - ఆదితాళము.

అనందమాయెగా! హరిగను గొనగను మాకు |

విష్ణూదర్శన మేమిప్పుడు | స్పష్టముగను

గత నిప్పుడు | ఆహా! అనంద |

కాంచానచేలా - కంజాజలోలా |

కరిరాజపాలా |

ఓ! కేశవ | దైత్యారి | మాధవ | మా |

ప్రార్థన లాలించి | బోధిమి |

నా. రా. య. గా॥ ఆ॥

(నిష్క్రమింతురు.)

(అవనికజారును.)

ద్వితీయరంగము.

అయోధ్యలో దశరథుని యాసానము.

(ప్ర)వేశము. దశరథుడు, వశిష్ఠుడు, సుమంతుని మఱికొందరు మునులు.)

దశ—అచార్య! భవదీయ కరుణాకటాక్షముచే పుత్రీకామేష్టిసలుప తత్ఫలంబున
దివ్యసుందరవిగ్రహమును మాతాపితృ పూజాపరాయణులును దైవభక్తు
లును నగు బుత్రుల రామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నుల నలువుర కొసల్య
సుమిత్రీ కైకయను దేవేరులవలన గని సంతృప్తాంతరింగుడనైతి. ఇంత
దక్షక వారలకువలయు విద్యాబుద్ధులజెప్పి మీరలే పెంచి పెద్దలజేసి
యుంటిరి. మీద...

వసి—పాక్షిరథా! యజ్ఞేశ్వరు కరుణచే గల్గినపుత్రులని సామాన్యులని తలచు
యంటివి. కాదు కాదు. శ్రీరాముడు కేవలము మనుష్యరూపమునైతిన
నైకుండుగాని వేరుగాదు. అట్టివేదవేద్యునకు వేరుగ విద్యల జెప్పవారలీ
యిలంగలరే? ఆత డీభూభారముందీర్చ నిట్టియవతార మందియిండు. దుష్టశి
క్షుణము శిష్టరక్షణము గావించి మావ టిజడదారుల నుద్ధరింపనిట్లవలసిందె.

దశ—అయ్యా! మీరెరుంగని విషయంబు లెందును గానరావు. అయిన నట్లే
జరుగవచ్చును. ఇప్పుడు శ్రీరాముని పరిణయ విషయమే విచారణీయాం
శము. కావున తగురాచకన్న యెందుగలదో? యెరింగిన నానలేయుడు.

సేవ—మహారాజా! విశ్వామిత్రులవారు హఠాః మన వేచియుండిరి.

దశ—ఓరీ! యా యతీందురీని సత్వరమునఁ జోచ్చొని రమ్మ.

సే—చిత్తము. (అని వెళ్ళును.)

(విశ్వామిత్రుడు పోవేళము)

దశ—గాఢనందనా! వందనములు.

విశ్వా—పంక్తిరథా! దీర్ఘాయురస్తు.

దశ—యతిక్షలతలకా! ఈ యుచితాసన మలంకరింపును.

విశ్వా—మంచిదిరాజా! నీవును కూర్చుందుము. (ఉభయములును కూర్చుందురు).

దశ—తే!గీ॥ ఎచట నుండి మీరెచ్చటి ॥ కేగఁదలఁచి

ఇచ్చటికి నచ్చియుంటిరో ॥ సచ్చరిత్ర

మరియు భవదాగమనమున ॥ మద్గృహము ప

విలీమయ్యె నాజన్మ ప ॥ విలీమయ్యె ॥

సంయమిందా! మీరు త్రిలోక సంచారులు, లెమ కెరుకబడని నూత
నాశ్రమము లుండవు. రాము విచ్చేసిన కారణమెద్దియో సెలవొసంగ
వేడెదను.

వి—రాజేందా! నేనొక కార్యముబూనియే వచ్చియుంటి; నద్దాని నెరవేర్చెద
నంటివేని చెల్వెద.

ద—చిత్తము, లెమవంటి మునిచంద్రుల కోరికల నెరవేర్చుటయేగదా మావంటి
కుంభినిధపులకు గర్తవ్యము.

వి—రాజా నేను

ఉ॥ జన్మముసేయ, రాత్రిచర ॥ సుఖము లేస్కరిస్త్ర త్తిరక్తమున్
బన్నగ మాంసమున్, వధువు, ॥ బండలవైచుడు వమ్ముజేతురా
బన్నముదీర్చ వేగమ కృ ॥ పామతి నోవృచవర్య నీసుతున్!
దిన్నగ బంపుడయ్య రవి ॥ తేజుని శీరుని రాచుచంద్రునిన్ ॥

నేనొనర్చు యాగమునందు రక్తమాంసములు వైచుటయేగాక యా
గాలయమందనేక విధములగు క్షుద్రాకార్యములొనర్చి యాగభంగము
గావింపఁ బ్రయత్నించు చుండిరి.

కావున ధనుర్విద్యావిశారదుండగు రాముని బంపితివేని యా దుష్టరక్త-
సుల నీటు గోటమిటి నాకార్యము సాధకూలము చేయఁగలడు. కనుక
రాముని బంపఁగోరితిని. ఇంకను ధనుర్వేదమునందలి రహస్యముల గొన్ని
బోధపరచెదను. మాగుమాటాడక నావెంట బంపుము.

ద—గాధి నందనా !

ఉ॥ రాముని బాసి నేనెటుల • రాజ్యము సేయగలవాడనయ్య శ్రీ
రామునిబాసి యెట్లు సుక • రంబుగనుండు నయోధ్యలోపల
సోమునిమించు మోముగల • సుందరమూర్తిని వీడి కాలము
గీమున వెళ్ళబుచ్చగల • నే నిముసంబయినా మునీశ్వరా॥

వి—దశరథా ! నీ పుత్రుడుదక్క యితరులెవ్వరు నా రక్కసులఁ బరిమార్చు
వారు లేరు. ఈతండు చిరుత వయస్కుఁడని మనమున దలంపవలదు. అతఁడు
లోకరక్షకుండగు భగవంతుఁడేగాని మానవమాత్రుడుగాదు. లోకంబకు
లగు రక్కసులఁ బరిమార్చి రామావతారము ధరించిన విష్ణుమూర్తియని
యెంచి నీ మనమునంగల శంకమాని సత్వరంబునఁ బనుపుము.

దశ—(జనాతికముగా) ఈతడు మిగుల శోపి. ఇప్పుడు రాముని బంపకున్న నాడె
దన శోపోద్యోకమును బరిపి నన్నేమిసేయునో? (ప్రకాశముగా) మునీంద్ర
చంద్రమా! యింకయోధ్యరకుండగు శ్రీరాముని బాసి నేమనఁజాల; కావున
నన్నుగృహింపు.

(అని పదములు పట్టుకొనును) (1. అనుబంధము).

వి—ఓయీ వశిష్ఠా! నేనెంతో నమ్రభావంబున వేడినను నీతిని మనము మరల
కున్నది. నీవైన మరల్చి పితోపదేశ మొనరింపుము.

వశి—(తనలో) నేనును మందలించి చూచెదను. (ప్రకా) దశరథ మహారాజా!

సి॥ ఇత్వాకుటలమణి • యిటులనఁ బాడియె

యన్మలేంబులాడంగ • నర్జునుని

గాధి పుత్రునిగాంచి • కడుభక్తిఁ బూజించి

మేమిగోరిననిత్తు • నెలమిగోరు

దనుచుబల్కుఁగ నలఁ • డా రాముఁగోరఁగా

మారుబల్కుట నీకు • మంచిదగున

శస్త్రాస్త్రవిద్యల • చవియెరింగిన యట్టి

కౌశికుతో బంపు • కన్నునుతుని

తే॥ గీ॥ నీకు పుత్రుడు జన్మంబు • నెగడఁజేసి

సకలవిద్యల గృహింపించి • సరగమరలి

రహి నయోధ్యకువచ్చి శ్రీ • రాముఁడవల

సర్వసుఖములఁ బడయు ని • స్సంశయము॥

4

పంక్తిరథా! శౌర్యధైర్య గాంభీర్యములయందును సంగరవిజయమందును
నీ తనయుని మించువారు సురాసురులందుఁగూడ గానరాదు. నిరాయధుఁ

దైవను నిశాటకోటిని బరిమార్చగల బాహుబలశాలి. ఇట్టి నీ తనయునికి
మేలొనసూపు మనమునదలఁచి యిక్కొళికు డిచ్చటికి విచ్చేసియుండె.
ఇట్టి తపశ్శాల్కురి పెరిల బంపుటకన్న వేరొండు గానబడదు. కాన శీఘ్రముగా
నాశీర్వదించి పనువుము.

దశ—చిత్తము. ఓరీ యెవడురా!

సేవ—అయ్యో.

దశ—ఓరీ అంతిపురంబునకుం జని రామలక్ష్మణులఁ దోడ్కొని రమ్మ.

సేవ—చిత్తము. (నిష్క్రమించును.)

(రామ లక్ష్మణుల పోవేళము.)

రామ-లక్ష్మణ—గురువు గారా! నమస్కారము.

దశ—వశి—తనయులారా! శుభమస్తు. (2 అనుబంధము)

రామ—తండ్రి మమ్మరావించిన కతంబేమియో సెలవొసంగ వేడుచుంటిమి.

దశ—తనయులారా! గాధేముడు యుగరత్నధారము మిమ్ము నాయముగోరె.

కాన సమ్మానివరుని యొనకులోనై వారికార్యములు నిర్వహించి వారి
యాశీస్సులఁ బడసిరెండు.

విశ్వా—దశరథా! యిప్పటికే చాలజాగ్రత్తనది. నేనేగవలయు, నీ తనయులను బను
వుము. వెళ్ళెదను.

దశ—చిత్తము. మానీంద్రా!

తే॥ గీ॥ ఆకటికి నిద్రోకోర్వని యనుగులనక

నీ యభీష్టంబుఁదీర్ప న • మేయథక్తి

బంపుచున్నాడ నినునమ్మి • వారి నీట

ముంచెదో బాలముంచెదో, • మునివరేణ్య॥

5

తండ్రిలారా! యీ సంయమిందునివెంటఁ బోయిరెండు. (3 అనుబంధము)

రామ—తండ్రి సెలవొసంగుడు, పోయివచ్చెదము.

దశ—తండ్రిలారా! యొనకులోద్ధారకులని ఖ్యాతిగాంచుడు.

రామ—తండ్రి! మీ యనుగ్రహము గలుగ మా కేవేళ నెందు నేకొరంతము
నుండనేరదు.

విశ్వా—దశరథా! నీవు నిలువుము. ఇంక లేడవునేయరాదు. పోయివచ్చెదము.

దశ—చిత్తము.

(విశ్వామిత్రుడు, రామలక్ష్మణులు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

తృతీయాంగము - అరణ్యము.

(శరణులతో రాముడు, లక్ష్మణుడు, విశ్వామిత్రుడు యిటువేళేము)

విశ్వా—రామచంద్రా! అల్లడేమాడు. దుష్టరక్కసియగు తాటకి పునల డిగొన నిటే వచ్చుచున్నది. దాని నొక్కకోలచే మట్టుబెట్టుము.

రాము—గురువరా! స్త్రీని జంపుట పాపముగదా. ఇట్టికార్యమెట్లునడించగలను?

విశ్వా—రామా! యునకులవార్తిసోమా!

గీ॥ స్త్రీలజంపుట పాపంబు ॥ క్షితి నిజంబె

మన మొనర్చు సత్కార్యముల్ ॥ మంటగలుప

భీకరాకృతితో వచ్చె ॥ చిడుగురీతి

దీని జంప సందియమేల ॥ ధీవరేణ్య!॥

రాక్షసాంగనయగుటచే దీని బరిమార్చిన వారికము రాజాలదు.

సర్వరమ సాహసించుము.

రాము—చిత్తము. అట్లులైన మీయాజ్ఞనుసారిము వర్తించెద. (తమ్మునిజూచి).

క॥ తమ్ముడ! కనుమీ రక్కసి

నమ్ముల చేబూని పీచ ॥ మడగగ దానిక

ఖమ్ముడరంగ మహిపడకంగ

సమ్ములి ఖండింపుమీపు ॥ సంయమియాజ్ఞ॥

లక్ష్మి—అన్నయ్యా.

ఉ॥ తాటకి గీటడంచుగను ॥ దాపసి యొజ్ఞ వహించినాడి, నే

గాటపు బాణజాలముల ॥ గామినిపై నిడజాలనన్న! యీ

బోటిని నాసికాశ్రీవణ ॥ ముల్ దెగగోసి విరూపిణేసదక

మాట లికేటికయ్య మరి ॥ మానినిద్రొంచగ జేతులాడునే॥ 7

తాట—ట్రోరి మానవాధములారా! నిర్జనప్రదేశంబగు నా ఘోరారణ్య మేల

జొచ్చితిరి? నేను తొలిముద్రగ మిమ్ము గబళించెద. వెరచి పారకుడు!

(అని రామునిపైకిదుముకును).

రాము—

ఉ త్సాహము.

మమ్ము మృంగనంచి నావి ॥ మాయలాడి రక్కసి

పొమ్మువేగఁ గూయుకుండ ॥ పొదలచాటు మాటుకు॥

తాటకి—

ఉ ర్సాహము.

రమ్మునన్న ద్రొంచవేగ ॥ రాచలిడ్ల వేగమే.

పొమ్ముటంచు బల్కనేల ॥ పోటులేనము జూపరా॥

8

రాము—ఆ, యేమీ! నాపోటులేనము జూపవలెనా?

క॥ చచ్చెదు నాచేకోల॥

వచ్చెను రాముడు దనుజుఁ • వధ నొనరింప॥

జెచ్చెర విడిచెద నిల్వమి

యచ్చెరువౌ నిన్నజూడ • నాహవమందు॥

(అని బాణము వేయును. తాటకి నేలబడి)

తాట—హా! చచ్చితి చచ్చితి (అని తన్నుకొనుచు పాణములు విడుచును).

విశ్వా—రఘునందనా! తాటకిని గోటమీటితివి. సర్వజనులకు సంతసంబయ్యె గాన నిక నిజాశ్రమంబున కరుగుదము రమ్ము.

రాము—చిత్తము. (అని నడచుచుందురు).

విశ్వా—రామచందా! మడీయ సవనాలయమిదియే. నేను యజ్ఞవీక్షం బూనెదఁ గాన మీరలు శిస్తాశ్రమంబులు ధరియించి జాగరూకతతో నుండుడు. ఆ దుష్టరాక్షసు లనేక మాయలు పన్నెదరు. అట్టి మాయలెల్ల సతిజాగ్రత్త తో నరయుడి నేనేగద.

రాము—చిత్తము. తమ యాజ్ఞ శిరనావహించి యల్ల కౌచియుందుము.

(విశ్వామిత్రుడు నిష్క్రమించును).

రాము—తమ్ముడా! దుష్టరక్షసు లదృశ్యరూపులై రక్తమును ధారగా బోయు చుండిరి. నారల నివృడ మట్టుబెట్టెద. నావాయువ్యాశ్రమంబు సత్వరంబిట్టిమ్ము. లక్ష్మణుడు బాణుచున్ను. రాముడు అందుకొని బాణము విడచును. అంత సుబాహుడు క్రిందబడి చచ్చును. మారీచుడు పరుచును)

రాము—తే॥గీ॥ అనుజ గనుగొను దనుజుల • పనులనెల్ల

మిటనిలిచిలు గురిపింతు • రంటువిడని

రక్తధారల నియధ్వ • రంబుసెరువ

జెడుటకై కాదె వీరి కీ • వెడగుబుద్ధి॥

లక్ష్మణా! మారీచ సుబాహుల నెడి యీ యధమదానవులే కాశికుని ప్రేతనిష్ఠకుఁ బ్రతిబంధకములఁ గల్పించుచుండిరి. మన కాశికుని యాగమునకు నేడు కడసారిదినమగుటచే జన్మమునకు పూర్ణాహుతియు నాశరములకు పీరాహుతియు నగుట నమకూడినవి.

లక్ష్మణ—అన్నయ్యా! యీ నిశాచరు లెన్నెన్నిమాయల బన్నుచు మింట జరించు చుండిరి! కనుకనే రక్షకులు మాయలమారు లందురు.

రాము—అవును. మన గురువుగారును నితే వచ్చుచున్నారు.

(విశ్వామిత్రుడు ప్రవేశము.)

రాము—గురువరా! నమస్కారము.

విశ్వా—రఘుకులతికా! శుభమగుగాక.

రాము—మునిపుంగవా ! యజ్ఞభంగము గావింపఁ బడుత్తించిన సుబాహువను
రక్కసుని గనుము. గగనమార్గమున మిట్టిపడుచుండ నీతని మట్టుబెట్టితిని.
(అనిచూపును)

విశ్వా—కదనః జయరామా! అమందానందుఁడనైతి. రామచంద్రా! మిథిలయుండు
జనక మహారాజునరించు యాగము జూడ ననేకమునిపుంగవులు పోవుచుం
డిరి. మనము నటకు బోవుదమురండు. అచ్చట;

క॥ శంకరు చాపముగలదట

జంకకయది యెక్కువెట్ట । జాలినచో ని

శృంక్షా సీత నొసంగెద

పాంకముతో నంచుదెలిపె । భూరమణుడు॥

కావున నచ్చటి కనేకదేశాధీశు లావిల్లు నెక్కువెట్ట వచ్చియుండిరట.
మనముకూడ నటకు పోదమురండు. వీలైనయెడల నాకార్యమునకు మీరును
బ్రయత్నింపవచ్చును.

రాము—తమ యనుగ్రహమున్న బ్రయత్నింపకేయి?

విశ్వా—రండు పోదము.

రామ, లక్ష్మ—చిత్తము. (అని కొంచెము నడచి) మునివరా ! ఈ యాశ్రమ
మెవరిది?

విశ్వా—రామచంద్రా! ఇది గౌత మాశ్రమము. గౌతమపత్నియగు నహల్య
శాపవశముచే బాసాణాకృతిదాల్చి పడియున్నది. అల్లదే చూడుము.

రాము—గురువరా! ఇదేనా? (అని రాతినితన్నను.)

(అంత అహల్య నిజరూపముతో నిలిచి) (4 అనుబంధము)

అహల్య— గీ॥ రామచంద్రాయ లోకనం రక్షకాయ

వందనంబులు పదివేల । వందనములు

మేల్చి మీపదధూళి నా । మేనసోక

నన్నిపాపము లడుగంటె । నయ్య నేడు॥

రామచంద్రా! యనేక వర్షములనుండి యీ కారడవిని శిలనైయుంటి.
నేటికి మీపదసరోజపరాగంబుచే శాపవిముక్తి నొందితిఁ గాని శిలామయ
మైన నా తనువును రాకుటచేర మీ మృదుపదంబు లెంత నొచ్చెనోకదా!
మీ పదసేవఁజేసెద. నన్ననుగ్రహింపుడు.

(అని పాదములపైఁ బడును.)

రామ—(లేవదీసి)

గీ॥ తమ్మిక్కంటిరో! తమ్మిగక • సమ్మనముగ

నీను శాపంబు నేటితో • నీకుగలసె

నింక పతిచెంతకేగు ని • శృంగతోడ

నతులగుణ సుమంగల్యయ • హల్యనీవు॥

అహల్య! నీ నాథుండగు గౌతమయ సిద్ధచారణసేవితంబైన హిమ
గిరియందు దపమాచరించుచుండె. నీవును నా వడికుగుబ్బలికిజని నీ నాథుని

గూడి సుమంగలివై సుఖముగా నుండుము పొమ్ము.

అహ—రామచందా! మహాప్రసాదము.

రామ—మంచిది పొమ్ము. (అహల్య నిష్క్రమించును.)

విశ్వా—రామచందా! మిథిలానగర మిచ్చటి కర్ణయోజనమందున్నది.

చ॥ జనకుని యాగముస్థనగ • చయ్యన రండిక జాగుసేయకీ

వనము నతిక్రమించవలె • వాసిపురంబును జేరి నిర్తక్షిణ

గనుగొన నంధకారమిక • గప్పదొండంకెడి నంతెగాక స

న్మనివరులందఁగిరి ప్రి • మోదముతోడతయ జశాలకు॥

రామచందా! జాగుసేయక రండు పోదము (నిష్క్రమింతురు).

తురీయ రంగము—మిథిలానగరము:జనకుని యాస్థానము.

(కొందరు మనలును విదధదేశాధీశులును నాసీనులై యుండురు).

జన—మంత్ర! జన్మముకొరకు సకల మునిజనులిదివర కే వచ్చియు డిరి.

శంకరుచాపమెత్తి నా ముద్దులపిల్లని గ్రహించుటకై సకలదేశాధీశులును
విచ్చేసిరా?

మంత్ర—మిథిలేశా!

సీ॥ మాళవ, కేరళ, • మగధాంధ్ర, సారావ్త్ర

పాంచాల, బర్బర • పార్థివులును

సింధు, వంగ, కళింగ • సాహళ, శక, గౌళ,

కాశ్మీర, బాహ్లిక • కాశ, పతులు

కుకురు, కరూశా ది • కోసల, టంకణ,

కొంకణ, పాండ్యది • కులలవరులు

భోజ, కుళింద, కాం • భోజ, కులల, చోళ,

లాట, చేది, మరాట • రాజలెల్ల,

తే॥ గీ॥ వచ్చియుండిరి కొల్వున • కచ్చెరువుగ

ముచ్చటలు మీర మీసుత • నిచ్చటికిని

వచ్చునట్లులఁ జేయుడి • సచ్చిత్రీ
జనక భూపాల సద్గుణ • గణ సుశీల ॥

(అంత రామలక్ష్మణ విశ్వామిత్రులు పునః ప్రవేశము)

జన—గాధినందనా! సమస్కారము.

విశ్వా—దీర్ఘాయురస్తు.

జన—తే॥ గీ॥ గాధి నందన! నాయాగ • కార్యమునకు

వచ్చితిరి నేడు ధన్యుండ • వసుధనాదు

యాగఫలమిప్పు పండె జూ, • యతికులేంద్రీ!

జన్మము సమాప్తి నొందించి • చనుడు మీరు ॥

సంయమించా! !

ఉ॥ భూరిబలాఘ్న లీళికులు • బుద్ధికిబద్ధ లో కేవలస్కులుగ

ధీరులు వీరలిక్ష్మ రినతేజ లె • వానికి పుత్రులయ్యు? యా

కారముఁ జూడఁజూడఁగను • కన్నులపంచుపు గల్గెవయ్యు? స

క్లారవమించి జెప్పడిత • గాధితనూధన మీకు ముక్తికైదగ॥

విశ్వా—జనకమహారాజా! వీరు రామలక్ష్మణు లనువారు. అయోధ్యాపురవా
సులు. ఇనకులోద్భవుండైన దశరథమహారాజు కుమారులు. పీఠిలు

ఉ॥ తాటికి రూపుమాపి, ఘన • దిర్ఘాయుజ్జన సుబాహునిక వడక

గాటికి బుచ్చి సత్వరము • గాతమపత్నికి శాపమోక్షముగ

ధాటిగఁజేసి తామతిము • దంబున వచ్చిరి నీ గృహంబునక

జాటఁగనున్న శింకరుని • చాపము నెక్కిడఁబూని యుత్తిరిక॥

జన—చిత్తము. అట్లులే జేయవచ్చును (సభజూచి)

ఉ॥ భూపకుమారులార! కడు • భూరిపరాక్రమశాలిలార! యీ

చాపము నెక్కువెట్టగల • క్షూరిలనాధున కిత్తిజాసకిం

నాపయిగూర్చినించి యిట • నల్వరిలోభుజవిక్రమంబునక

చాపలు పెద్దలంచనక • పట్టిన పట్టున నెక్కువెట్టుడి ॥

పూజ్యులగు రాజకుమారులారా! తీవ్రగతి నిక్కార్పమునకు నుద్యుక్తులు
గండు.

రాము—గురువరా! అనన్య నొసంగుడు.

శ్వా—రామా! సద్గుణస్తామా!

గీ॥ ధనువుజేపట్టి యెల్లరి • మనము లలర

నారి బిరియించి శత్రుల • ఘోరమొసరి

జేమిమీ రామ! యెల్ల జే • జేయొగడ

రాముడీతకు కోదండ • రాముడంచు.

రామ — చిత్తము. లోకారాధ్యులగు నో మునిపుంగవులారా ! సర్వసంపత్పిపూర్ణులగు నో కుంభినీధవులారా ! సెలవాసగ వేడుచుంటి. (అనియెత్తబోవును)

(5 అనుబంధము)

విశ్వా:—గీ॥ కదలబోకు వసుంధర ! కాస్యపి దగఁ
బట్టకొమ్మ నా గేంద్ర ! భూ ! ఘటలఁబట్టు
కొమ్మకూర్చుము ! శివుని చా ! పమ్మనెక్కు
వెట్టుచున్నాడు రామ భూ ! విభునుతుండు॥
(రాముడు పిల్లెక్కిడబోవ మధ్యకువిరుగును. సీత పూలహారము
రాముని మెడలో వేయును. రాజులు బోవుదురు.)

(6 అనుబంధము.)

మునులు — శ్లో॥ జయతు జయతు రామా ! జానకీచిత్తకామా !
జయతు గిరిశమితా ! సారసాస్తాబ్జనేతా !
జయతు శుభచరితా ! శ్యామలోపేత గాతా !
జయతు భక్తకల్పా ! సర్వరాజేంద్రీ లల్పా !
జన—మంత్రీ ! శ్రీరామ ని యవకీ పరాక్రిమంబెల్ల వర్ణించుచు అయోధ్యా
పురంబున కొక శుభలేఖ నిట్లు వ్రాయుము. మీ పుత్రీకత్నముగు శ్రీరా
ముడు శంకరుచాపముం దునిమి సర్వమునిజనస్థులసమ్మతిమం దుత్తీర్ణు
డయ్యెగాన నా పుత్రీకయగు జానకినిచ్చి వివాహమునేయ నిశ్చయించితిని.
మీద తమరు పుత్రీమిత్రామాత్య పరివార బంధుసహితంబుగా మిథిలాపురికి
విచ్చేసి పరిణయము నిర్వర్తించుచుగాక, అనివ్రాయుము.

మంత్రీ—చిత్తము. (అని లేఖవ్రాసి జేవా చిత్తగించుడు.
తే॥ గీ॥ రాజరాజేంద్రీ పూజ్యులై • గౌరీలుచున్న
పంక్తిరథునకు జనకుండు • ప్రణమిజేసి
వ్రాసికొన్నట్టి శుభలేఖ • వరుసవినుడు
మిథిలలో మాకు క్షేమంబు • మీకు శుభమె॥

అవకీపరాక్రిముడైన మీ తనయుడు చిరజీవియగు శ్రీరామభూపాలు
న కస్త్రుత్ పుత్రీకయగు సీతాదేవినిచ్చి చైత్రశుద్ధ నవమి భానువాసరంబున
పగలు పదునాలుగు ఘడియలమీదట పూర్వార్థమున నక్షత్రీయుక్త మధునల
గ్నమున వివాహముచేయ పెద్దలు నిశ్చయించినాడుగాన మీకు పుత్రీమిత్రా
మాత్య పరివార సహితముగా మిథిలానగరమునకు దయచేయచ్చాతులు.

మిథిలానగరము. } ఇట్లు, భవద్విధేయుడు,
జనకుడు.

జన—మంత్రీ! యీ శుభలేఖ నయోధ్యాపురంబునకు బనిచి యిక్ష్వాకులోద్ధార
కుండైన దశరథేశ్వరుని మిథిలానగరమునకు వచ్చునట్లు సేయుము.

మంత్రీ—చిత్తము అట్లనే జేసెద.

జన—యతికులేంద్రా! రామచంద్రా! కల్యాణమండప మలంకరింప జేయ సేయుడు.

రాము—చిత్తము. గురువరా దయచేయుడు. (అండరు నిష్క్రమింతురు.)

(అవనిక జారును.)

(వశిష్ట, విశ్వమిత్ర, దశరథ, సీతా రామ లక్ష్మణులు వునఁబ్రవేశము)

రాము—గురువరా! అల్లదే అటుజూడుడు.

తే॥ గీ॥ నధముజూడగ శవ్వతో ♦ నంటుకాడ

గతినిగానక మది చప ॥ లత వహించి

జంతు విరతి వాతోద్ధూత ♦ జలధరముల

భాతి జెవరి కుయ్యడుచుండ ♦ బహువిధముల॥

23

గురువులారా! దేశమెల్ల నధకారబంధురంబయ్యె. (అలకించి) యేమీ

యీ సవ్వడి ధనుష్టంకార మొనర్చుచుండిరి ఇట్టి ఘోరారణ్యమునం దీ

యర్థరాత్రిమున నెవ్వ రీధనుష్టంకార మొనర్చుచున్నార?

(కోపముతో పరశురాముడు ప్రవేశము)

(7 అనుబంధము)

రాము—అయ్యా! నమస్కరోమి.

పరశు—మత్త॥ ఓరి శంఖుని ప్రారాధనము ॥ నొంచినాపనివింటి నీ

ధీరతంబాగడంగఁ జాలిన ♦ ధీరులీ భువిలేరు, పా

ల్వారబారక నాడుసింగిణి ♦ నాడెమొప్పగద్రొంచి నీ

పేరు ధారుణి నిల్చుకొమ్మక ॥ విక్రమాశ్వుడ వైచిత్ర్య॥

రాముడ నేనుండ వేండురాముఁ డుండదగువా! నన్నును నాచాప

మును నతిస్వల్పముగా నెంచుచుంటివా? ఇద్దరాచక్రీంబెలు ధరాధ

పుల తలల నిరువదియొక్కమారు ఖండించి స్వర్గమునకు నోపాసము

లమర్చితి. విలువిద్యయందు శింకరునోడించి మించితి. ఇట్టి వీరుడనగు

నాకు చెల్లుగాని రామశబ్దము నీకు సార్థకమగునా? జనకునింట పుచ్చిన

సింగిణి యనుకొంటివా విరుచుటకు? వేయేల? కదనమునకు రమ్ము. లేకున్న

నొక్కపరి కేల్పొగిచి పొమ్ము.

రాము—అయ్యా, భార్గవరామా!

గీ॥ మునులయందున సద్గురు ॥ మూర్తివనుచు

పుడమిసురలందు సురుచిర ॥ పుణ్యుడనుచు

మృక్తినిగాని మీమది ॥ ముఖ్యమటుల

నున్న నే నాజినేయగ ॥ నున్నవాడ॥

రామ — చిత్తము. లోకారాధ్యులగు నో మునిపుంగవులారా ! సర్వసంపత్తిపూర్ణులగు నో కుంభినీధవులారా ! నెలహాసగ వేడుచుంటి. (అనియెత్తబోవును)

(5 అనుబంధము)

విశ్వా:—గీ॥ కదలబోమి వసుంధర ! కాస్యపి దగఁ
బట్టకొమ్మ నా గేంద్ర ! భూ ! ఘటబట్టు
కొమ్మకూర్చుము ! శివుని చా ! పమ్మనట్టు
వెట్టుచున్నాడు రామ భూ ! విభుసుతుండు॥
(రాముడు పల్లెక్కిడబోవ మధ్యమిరుగును. సేత పూలహారము
రాముని మెడలో వేయును. రాజులు బోవుదురు.)

(6 అనుబంధము.)

మునులు — శ్లో॥ జయతు జయతు రామా ! జానకీచిత్తకామా !
జయతు గిరిశమితా ! సారసాస్తాబ్జనేతా !
జయతు శుభచరితా ! శ్యామలోపేత గాతా !
జయతు భక్తకల్పా ! సర్వరాజేంద్ర తల్పా !
జన—మంత్రీ ! శ్రీరామ ని యవకీ పరాక్రీమంబెల్ల వర్ణించుచు అయోధ్యా
పురంబున కొక శుభలేఖ నిట్లు వ్రాయుము. మీ పుత్రీరత్నమగు శ్రీరా
ముడు శంకరుచాపముం దునిమి సర్వమునిజనన్యచాలసమ్మఖమం దుత్తీర్ణు
డయ్యెగాన నా పుత్రీకయగు జానకినిచ్చి వివాహమునేయ నిశ్చయించితిని.
మీద తమకు పుత్రీమిత్రామాత్య పరివార బంధుసహితంబుగా మిథిలాపురికి
విచ్చేసి పరిణయము నిర్వర్తింతురుగాక, అనివ్రాయుము.

మంత్రీ—చిత్తము. (అని లేఖవ్రాసి దేవా చిత్తరించుడు.

తే॥ గీ॥ రాజరాజేంద్ర పూజ్యులై • గాగ్రిలుచున్న
పంక్తిరథునకు జనకుడు • ప్రణమిజేసి
వ్రాసికొన్నట్టి శుభలేఖ • వరుసవినుడు
మిథిలలో మాకు క్షేమంబు • మీకు శుభమె॥

అవకీపరాక్రీముడైన మీ తనయుడు చిరజీవియగు శ్రీరామభూపాలు
న కస్తూత్ పుత్రీకయగు సీతా దేవినిచ్చి చైత్రశుద్ధ నవమి భానువాసరంబున
పగలు పడునాలుగు ఘడియలమీదట పూర్వార్థమున నక్షత్రీయుక్త మధునల
గ్నమున వివాహముచేయ పెద్దలు నిశ్చయించినారుగాన మీకు పుత్రీమిత్రా
మాత్య పరివార సహితముగా మిథిలానగరమునకు దయచేయచ్చతులు.

మిథిలానగరము.

}

ఇట్లు, భవద్విధేయుడు,
జనకుడు.

జన—మంత్రీ! యీ శుభలేఖ నయోధ్యాపురంబునకు బనిచి యిక్ష్వాకుకులలోద్ధార
కుండైన దశరథేశ్వరుని మిథిలానగరమునకు వచ్చునట్లు సేయము.

మంత్రీ—చిత్తము అట్లనే జేసెద.

జన—యతికులేంద్రా! రామచంద్రా! కల్యాణమండప మలగరింప దయ సేయుడు.

రాము—చిత్తము. గురువరా దయ చేయుడు. (అందరు నిష్క్రమితురు.)

(అవనిక జారును.)

(వశిష్ఠ, విశ్వమిత్ర, దశరథ, సీతా రామ లక్ష్మణులు పునఃప్రవేశము)

రాము—గురువరా! అల్లదే అటుజూడుడు.

తే॥ గీ॥ నభముజూడగ కవ్వతో ♦ నంటుకాడె

గతినిగానక మది చప ♦ లత వహించి

జంతు విలితి వాతోదూత ♦ జలధరముల

భాతి జెవరి కుయ్యడుచుండె ♦ బహువిధముల॥

23

గురువులారా! దేశమెల్ల నంధకారబంధురంబయ్యె. (అలకించి) యేమీ

యీ సవ్వడి ధనుష్టంకార మొనర్చుచుండిరి ఇట్టి ఘోరారణ్యమునం దీ

యర్థరాలిమున నెవ్వ రీధనుష్టంకార మొనర్చుచున్నార?

(క్రోధముతో పరశురాముడు ప్రవేశము)

(7 అనుబంధము)

రాము—అయ్యా! నమస్కరోమి.

పరశు—మత్త॥ ఓరి శంభుని ప్రాతచాపము ♦ నొంచి నాపనివంటి నీ

ధీరతంబాగడంగఁ జాలిన ♦ ధీరులీ భువిలేరు, పా

ల్వారబారక నాడుసింగిణి ♦ నాడె మొప్పగదుగించి నీ

పేరు ధారుణి నిల్చుకొమ్మిక ♦ విక్రమాశ్వుడ వైనచో॥

రాముడె నేనుండ వేరొందురాముఁ డుండదగురా! నన్నును నాచాప

మును సతిస్వల్పముగా నెంచుచుంటివా? ఇద్ధరాచక్రింబెలు ధరాధ

పుల తలల నిరువదియొక్కమారు ఖండించి స్వర్గమునకు నోపానము

లమర్చితి. విలువిద్యయందు శంకరునోడించి మించితి. ఇట్టి వీరుడనగు

నాకు చెల్లుగాని రామశబ్దము నీకు సార్థకమగునా? జనకునింట పుచ్చిన

సింగిణి యనుకొంటివా విరుచుటకు? వేయేల? కదనమునకు రమ్మ. లేకున్న

నొక్కపరి కేల్పొగిచి పొమ్మ.

రాము—అయ్యా, భాగవరామా!

గీ॥ మునులయందున సద్గురు ♦ మూర్తివనుచు

పుడమిసురలందు సురుచిర ♦ పుణ్యుడనుచు

మృక్తినిగాని మీమది ♦ ముఖ్యములు

నున్న నే నాజిసేయఁగ ♦ నున్నవాడ॥

పర—అటునా? పాశము యెంత కనికరముదలచితివి. మునిజనులైన నేమి?
 నీవు రాజవంశ సంభూతుడవై క్రూరభర్తృము నిలపుకొన దలచితి నేని
 రణమ్మునకు రమ్మ. లేకున్న నమస్కరించి పోమ్ము.

రాము—అ! యేమి? భార్గవరామా! కదనమూడు సమస్కరించవలెనా?

ఉ॥ పాటుడ నిన్ను దుగ్గించినను , గౌతకమంచు ముక్తింకలంచితకొ
 గాటులు ప్రేలదే భల్లిర • కయ్యమునకొ దెగటాటవాడవే
 ధీరుడు రాముడంచనక • తేలికగా ననుజూచెనార ఛి!
 పోరొనరించినకొ వడిగ • బొందెడు స్వర్గపదంబు పితృకి॥

(అని శరము విడుచును.)

(అంత పరశురాముడు దండప్రసాదము గావించి)

గీ॥ నీదు మహిమం బెరుంగక • నేనుచాల

మేరమీరుచు బల్కితి • మేదినిశ

నీవు శ్రీవిష్ణుమూర్తివి • నిగమవేద్య

నాదు తపస్సులు సైరించు • నతులొనర్తు॥

రామచంద్రా! నేను మహేంద్రాద్రికిం జని నారాయణచరణంబు శర

ణంబుగా కాలము గడపెద, నన్ను బ్రయోగింతును.

రాము—మంచిది అటులనే పొండు.

(పరశురాముడు నిష్క్రమించును.)

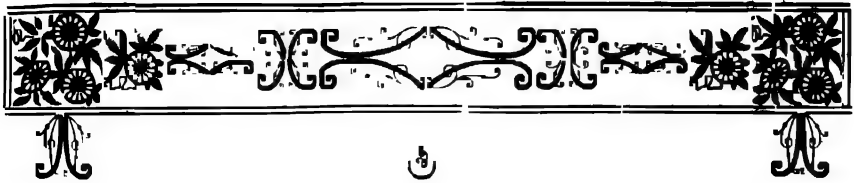
రాము—గురువులారా! చాల తడవయ్యె. పోవుదమురండు.

విశ్వా—అటులనే పోదము.

(అందరు నిష్క్రమింతురు.)

ప్రసాదము—సంపూర్ణము.

సంపూర్ణ రావరాయణము.

ద్వితీయాంకము

ప్రథమరంగము - అయోధ్యానగరము.

(వశిష్ట, దశరథ, సుమంతులును, కొందఱు మునులును కూర్చున్నారు.)
దశ—గురువరా! మునిపుంగవులారా!

తే॥ గీ॥ సకల భోగంబులనుగంటి ♦ సరసగతిని
రైదకాలంబు నేలితి ♦ పృథ్వీనెల్ల
సుగుణనిధులని పేర్కొన న దగినయట్టి
పుత్రులను గంటి నిగమ న ♦ మూహముగన॥

క॥ సుతులందు నగ్నిజుండును
మతిమంతుడు ధీరుడైన ♦ మారామునకుఁ
హితముగఁ బట్టముఁగట్టగ
మతిదలచుచు ను-టినయ్య ♦ మానివరేణ్య॥

నేనిప్పటికి వయోవృద్ధుడనైతి. కిరీటభారమును భరింపఁజాలకున్నాడ.
కాన శ్రీరామునకు బట్టముఁగట్టి విశ్వవిశ్వంభ రాధరఁబెల్ల భరింప నాతని
నియోగింప లోకాలజ్ఞులగు తమ సెలవు గోరుమంటి.

వశి— గీ॥ రమణ గుల్కెడు శ్రీరఘు ♦ రాములిలిచి
పరగ నీ కోర్కెఁదెల్పు మిప్పట్ల వేడ్క
నతని సమ్మతిఁ గైకొని ♦ యనల మనము
కార్య మారంభమునశేయఁ ♦ గడగఁ దగుచు॥

దశ—చిత్రము. ఎవడురా అక్కడ.

సేన—అయ్యా, సేనకుడు.

దశ—టరీ! శ్రీరాముని నిలు దోహ్మనిరమ్మ (నేనకును నిష్క్రమించును).

వశి—జశరథ! మహారాజా! శ్రీరాముని యభిప్రాయము నెరింగినిజప నట్టి
కార్యమున కుపక ద్రించవలెను సుమీ.

దశ—చిత్తము. అదిగో శ్రీరాముడిదే వచ్చుచున్నాడు.

(రాముడు ప్రవేశము)

రాము—త్రికాల వేడులగు మునిపుంగవులారా! అభివాదనము. జనకా ! నమ
స్కారము.

మును—విజయోస్తు. విజయోస్తు.

దశ—శీఘ్రమేవ రాజ్యాభిషేక ప్రాప్తికస్తు. తనయా!

అ॥ వె॥ పెద్దవాడనైతి ॥ పృథ్వీభరంబింక
మోయ జలనయ్య ॥ పుత్ర! మరియు
నీకు దీనివొసగి ॥ నా కన్నలారంగ
గాంచగోరి పిలువ ॥ బాచినాడ॥

ఇందుకు నీ యభిమతం జెట్టులుండె నెరింగిపుము.

రాము—జనకా! నేను నీయభిప్రాయంబు నతిక్రమించి వేరుగ నడతునా! నీ యభి
మతమే నా యభిమతము.

మును—మేలు రామచంద్రా, మేలు. పలుకదగిన మాట పలికితివి.

దశ—మునివరులారా! వినికిదా! సుశుం సమ్మతి ఇత తమయూజ్ఞ యెట్లుండె
సెలవీయ వేడుచున్నాడ.

వశి—శ్రీరామమూర్తి సెలవయిన వెనుక మాయూజ్ఞ వేరుగనుండునా? శుభస్య
శ్రీఘ్నమ్మనినట్లు వెంటనే పట్టాభిషేకమహోత్సవము గావింపుము. నేటికి
మూడవ దినమందే శుభముహూర్తము గలదు.

మును—ఔను రాజా! తప్పక యట్లు కావింపుము. మాకనుస్థాన కాలంబగు
చున్నది. పోయి వచ్చెదము.

(మునులు నిష్క్రమింతురు).

దశ—రామధద్రా! పట్టాభిషేకోత్సవ హోమోత్సవములు చేయుటకు మనము
త్వరపడవలసి యున్నది. పోవుదము రమ్మ.

రాము—చిత్తము.

(నిష్క్రమింతురు).

(మంధర ప్రవేశము)

మంధ—(తనలో) ఈ రాజసభలో నేను జరిగిన ప్రసంగము నంతను ఈ చెంత
నుండి నేను విరుచున్నాను. అట్లుపోంచి యితరుల రహస్యములు వినుట
నా స్వభావము.

ఇప్పుడు రామునకట పట్టాభిషేకమట. ఇంతటి శుభకార్యము నేను జూచి యోర్వగలనా? నాకనులోర్చునా? ఇదిగాక రామునిపేరు వినఁగానే నాకు అరకాలిమట తల కక్కుచుండును. ఇప్పుడేమిసేయుదును?

తే॥ గీ॥ రాము డనగను నానుది • రగులుచుండు

రగిలి నేనేమిచేయుదు • రొనునీరు

నేమిసేయుదు? నావల్ల • నేమికాదు?

తొల్లి ననుమోడె సభలోన • నుల్లసముగ॥

అప్పటినుండియు రాముని వంచింపవలెనని మనముచే దలచుచుంటిని. సమయము రాదయ్యె. చిన్నప్పటినుండియు నాస్వభావము దుస్వభావమైనను సమయము రానిది దుస్వభావ మక్కరకు వచ్చువాఁడుని మిన్నకుటి. నా స్వభావమేమి.

సీ॥ నామాటలను విని • నమ్మినవానికి

సిగపట్లు పట్టగాఁ • జేయఁగలను

అనతికాలులులో • వినతులు గావించి

బుద్ధికలంగఁగా • పోరఁగలను

అగచేత వైకుంఠ • మటుచూపి నమ్మించి

గురుశుభంబులు చెడఁ • గొట్టగలను

దాంపత్యములు వీడ • తంపిపెట్టి రిగిల్చి

బలె సెల్వాసన వేరు • పరచఁగలను

తే॥ గీ॥ తల్లిబిడ్డల నెడలూపి • దయలమాపి

అన్నదమ్ముల నేస్తంబు • సున్నజేసి

తలల బెగఁగోయునంతటి • కాప్త్యమైన

జేతులారంగఁ బొంగుచు • జేయగలను॥

కైకేయికి సైతము నాలో సగమంశమున్నది. ఎట్లయిన రామునికి పట్టము గట్టకుండఁగ జేయించెద. ఇంక జాగుసేయరాదు. కైకయంతి పురంబునకుఁ జని కలవి లేనివి కల్పించి కయ్యము బెంచెద.

(అని నిష్క్రమించును.)

ద్వితీయరంగము - కైకమందిరము.

(కైక మందిరమున మునుగుడి నేల పరుండును. దశరథుడు ప్రవేశించును.)

దశ—(తనలో) విద్యుత్కాంతులీను నా దేవేరి సాధరాజ మేలాళో యంధకార బంధుధమై నేను కన్పట్టుచున్నది.

ఉ॥ సారస హీనమా కాలను • శారికలార్ద్రని వంజరంబు ని
స్సారముజెందు చందురుడు • నాహిణిలేని తురంగశత్రుమేల్
సారసనైరిలేని సుని • శం బడవి విరజల్లు చుదిక్కిల్
పోలికనూడె నంగణపు • పొల్పిసుమంతయు గాన మిచ్చెడన్॥
(అశ్వరథముతో) యేమీ యొక్కచేటికైన గానరాకున్నదే!
(దిక్కులుచూచి)

తే॥ గీ॥ కోపమునుబూని కైకేయి • కోర్కెలేమొ
దీరనట్టుగ శయనించె • దీనదశను
రత్నమణిమయభూషణ • రక్తివీడి
మైల వలువలు ధరియించి • మంచరమున.

జేవేరి యిట్లుకినుకఁబూను కారణ మేమైయుండును. (అలోచించి) సహజ
కోపస్వభావులకు అన్నియు నేరములుగనే కన్పట్టును. (దగ్గరజేరి) జేవీ,
చ॥ అలుక వహింపనేల మలి • నాంబరముల్ ధరియింపనేల ని
శ్వలముగనుండ నేల మెయి • చాయ గృశింపఁగ గుండనేల చి
తలఁబడి కాగ్రనేలఁ గల • దానివచింపగ జాగిరేల స
ల్లలిత ముఖాబ్జ మిత్తరి న • శత్రుము వారఁగనేల భామినీ॥
మదగజయానా! దీనవదనారవిందవై చింత కాంత చిత్తముతో వంత
లకు లోఁబడనేల? నీ కపరాధమొనర్చిన దుష్టస్వభావు లెవ్వరైనను సరే
లేవుక శిక్షించెదను. దాచక చెప్పుము.

సీ॥ సవతులు నిజాచి • చొకచేసిరొ చెప్పు
శిక్షింతువారలఁ • నొలమాని
దానదాసీజనల్ • లేప్పు శేసరటన్న
తలలు దుగించెద వారి • తలపుదొరఁగ
పాటింపకయె డెరల్ • మాట మీరిరటన్న
దండించెదను వారి • దత్తెణింబ
యాభరణమాలపై • నాశయుండిన జెప్పు
కోర్కెదీరిగఁదెత్తు • గొడువలేక

తే॥ గీ॥ లేక నాయెడ సపరాధ • లేశమున్న
చెల్పి తమియించి జూపుమీ • తెల్లముగను
లేప్పులన్నియు పైరింను • మొప్పులుగను
వగలఁబొగులఁగనేల నో • వనజవదన॥

(అని పట్టుకొనబోవును)

(9 అనుబంధము)

కైక—(కోపముతో)

తే॥ గీ॥ పురుషులెన్నెన్నో మాటలిం । పుగను శెప్పి
యక్కరలు దీర నావల । నతివ మొగము
జూరను సామ్య మిచ్చోట । నేడుదెలిసె
జనుము కొసల్యయింటికి । జనుము చనుము॥

దశ—ఓహూ. ఇదియో నీ కోపకారణము! ఇందువదనా,

తే॥ గీ॥ పేగునకు నెంచ కొసల్య । పెద్దభార్య
ప్రేమయంతయు నీకడ । పెరుగుచుండు
యీసునను బల్కుచు గాని । యిప్పుడేను
సర్వమును నీదికాదె ని । శ్చయము సుమ్ము॥

కైక—ఈ యుత్తరకేసు లెందు.

దశ—ఇందు యుత్తరేమున్నవి? నీవడిగిన ప్రాణముపైలే మర్పింతును.

కైక—ప్రాణములనైన నిచ్చెదరా.

దశ—అహ. ముమ్మాటికి లెప్పక యిచ్చెదను.

కైక—మంచిది. నాథా! తొల్లి నే సంగరవిజయము గాంచినప్పుడు వరములిచ్చెద
నని పల్కియుంటిగదా.

దశ—అవును, యిచ్చెదనని పల్కి యుంటి.

కైక—అప్పుడు నేనావరములను వలయునప్పుడు కోరదననియు సెట్టితెలిదయ సయ
వలయుననియు కోరియుంటిని. అందులకు జేపరవాలు అంగీకరించిరి నాటివర
ములు నేడీయవలయు. ఇచ్చెదరా?

దశ—సఖి! యింతమా త్రేమునకా యింత గొడవ? లేప్పటి యిచ్చెదను.

కైక—నాథా యిచ్చెదనని చేతిలో చేయివేయును!

దశ—తస్మి, చేతిలో చేయివేయవలయునా? ఈ దశరథుఁ డాడితప్పువాడా? దశర
థుఁడేకాడు, ఈతని వంశజ లెవ్వరైన ననృతము లాడియుండిరా? ఇదిగో
యిటువినుము.
(10 అనుబంధము.)

ఉ॥ భానుఁడు త్రోవదప్పినను । భానుకులంబు కలంత శెందినన్
సూనులు దూరులైన ధన । శూన్యత గల్గిన రాజ్యమంత ని
ర్మానుషమాచుఁ బోయినను । మానక వాల్మీకిలింగిపోయినన్
చానరొ బల్కువాడనె య । సత్యపువాక్కులు జహ్ను గోసినన్॥

కైక—నాథా, అట్లయిన నాకీ వరములియవలయు.

తే॥ గీ॥ పట్టభద్రునిజేయుఁడి । భరతు నొకట

సంగ రామసి పుమిలం । బదియునాల్లు

వత్సరములుండఁ బంపుడి) వసుమతీశ

నేను గోరెడువరము లి) వేనురెండు॥

14

మనోహరా! నాకీ రెండువరము లొసఁగుఁడు. అంతియెచాలు. తృప్తి నొందెద.

దశ—హా! రఘురామా! నీలమేఘశ్యామా! సజ్జనస్తామా! నా చిన్నిలేనయా! నిన్నేగతి నడఁబోయిదురా తండ్రి! (కోపముతో) ఓసీ! మాములాడీ! యెంత ఘోరము గావించితివే! కైకా! నీ పల్కులు వినినది మొదలు నాగుండెల వసిపోవుచున్నవే. వేరొండుగోరుము. కాకున్న,

తే॥ గీ॥ నీవు గోరినయట్టులె) నిక్కముగను

పట్టభద్రుని జేసెద) భరతసుతుని

రామచంద్రుని వనికంపి) బ్రతుకజాల

రెండవ వరబుకోరు వే) హిండు వెదకి॥

అయ్యో నీమాట తలంచినంత నే నాగుండె వకావకలగుచున్నది.

కైక—నాథా! మీరు వరము లియ్యకున్న నాకంత చింతలేదుగాని ఇత్తొక్కట కలమున మీరు జనించి యన్మరమాడి కలమంతయు నపవిత్రము జేసెద రని వనమున గుడుచుంటిని.

తే॥ గీ॥ అన్మర మాడుటకంటె వే) రఘుములేదు

స్వాంతమందు నిజంబె యుం) చంగవలము

సత్యమును మీరు విడనాడ) జగతిజనులు

నవ్వరే చుల్కఁజేయరే) నాధమిమ్ము!

నాథా! మిమ్మేమైన నే వరములఁ గోరియుంటివా! తమఁతట అమే

యొసఁగెడమంటిరి. పిదప వగలబోగిలిన నేమి లాభము?

దశ—అహా కైకా! యెంత అవివేకపుదానవే! లోకోద్ధారకుండగు శ్రీరాముని వనముల కనువుచుని పట్టుబట్టితివి. హా! రామా! జితభార్గవసామా! నిన్నెట్ల రక్ష్యమునకు బొమ్మందు నోయీ! నాచిన్నియన్నా! నీవు సింహాసన మధిష్ఠించి రాజ్యము చేయుచుండ కన్నులారఁజూతు ననుకొంటిరా. తండ్రి! తుంకీవాసి కైకయగు నీ విన్నమ్మచే ఘోరాటవుల పాలుగ వలసెవచ్చెనా! హాహా!

తే॥ గీ॥ కొల్వులోపల నాముద్దు) కొడుక నిన్న

నేల నేలుమటంచును) నేడువల్కి

మరల నీరేడు వర్షముల్) మమ్ముపీడి

యడవుల జరించుమంచు నె) ట్లందు నకట ! ॥

హా! దైవమా యినకులోద్ధారకుని శాంతారాంతర వాసునిగాఁ జేయ

నంచితివా? హా! తండ్రి! తండ్రి!

గీ॥ వైరము వహించ మేమొలి • వారమయ్య

బాలు నీక్రియకానల • పాలుజేసి

కూర్చు నిటువంటి వానిని • తమలి సన్ను

నేల బ్రతికించి తీవు స • ర్వేశ భువిని ॥

ఉ॥ చంపుము దైవమా యిపుడు • సర్వైర సన్నిక జాలి బూనకే

పెంపు వహించు సూర్యకుల • వీరుని కానలకంఠబూని నా

కొంపనుముంచె కైక, యిట • కోమలగాతుని రామమూర్తినికా

బంపి యిక్కేల పాణముల • పైభ్రమ? యింట మెలంగు తెట్టులో?

హా! తండ్రి రామా!

గీ॥ నన్ను విడనాడి పోదువా • సన్నుతాంగ

నిన్నుఁ గన్గొని కైకేయి • సీలిడప్పి

నగ్గినిడికొనె కనులలో • హద్దుమీరి

నన్నుగావర వేవేగఁ • జన్ని తండ్రి ॥

హా! కొనల్య గర్భవారాసిసోమా! రామా! (అని మూర్ఛిల్లును)

(తెరజారును.)

(రాముడు ప్రవేశము)

రాము—(తనలో) నా పితవల్లి కైకమ్మ నా తండ్రియగు దశరథేశ్వరుని
రెండు వరములు కోరెనట. అందు మొదటిది భరతుని రాజ్యాభిషిక్తుని
జేయుటయు, రెండవది నారచీరలు ధరించి నేను పదునాల్గు వత్సరములు
కానలఁగాలము గడుపుటయు. నాజనకుడు సత్యవాక్య భురంధరుడగుటచే
అందులకు సమ్మతించి నాయమకోర్కె దీర్చెనట. ఇప్పుడు నేను జనకు
నాజ్ఞవహించి పదునాల్గు వత్సరము లరిగ్యమందు వసింప నేగవలయు గాన
నా జననిని దర్శించి నాయమ్మ యనుమతిపడసి హూనివేషము ధరించి
పోయెద. ఈ కర్ణకళోరవగు వార్తవిని మాయమ్మ కొసల్యాదేవి యెంత
విలపించునో గదా. అయినను జెప్పక తప్పదు. జాగునేయక పోయి సెలవు
గోరెద.

(రాముడు నిష్క్రమించును.)

రృతీయ రంగము - కొసల్యా ముదిరము.

(మునివేషమున రాముడు పునఃప్రవేశము)

రాము—అమ్మా! నమస్కారము.

కాస—తనయా! రాజ్యాభిషేకమస్తు. (చూచి) ఏల వికారవేషము ధరించితివి తండ్రి?

రాము—ఇంకను మా యమ్మకు దెలియదు గాబోలు. ఈజాడ తెరింగించిన శోకమును మితిలేక సనుభవించును. అయినను చెప్పకలేవ్వుదు. చెప్పెదగాక! అమ్మా నేను (11 అనుబంధము)

చ॥ జనకుని సత్యవాక్యమును ॥ తృప్తినిల్పగ నాత్మనెంచి కా
ననముల కేగఁగా దలచి ॥ నాచి నమస్కృతి నల్పువాడ నో
జనని! శుభాన్నతుల్ గనగ ॥ బాలిన దీపనవెల్లనిచ్చిన
న్ననునయమొప్పు బంపుము ॥ రయమ్మున కైక వరమ్ము దీర్పగ॥

అమ్మా పిన్నమ్మగారికి మాజనకుడు తొల్లి చెండువలయు లిచ్చియుండ నట. అందు మొదటిది భరతునకు బట్టము గట్టుమనియు, రెండవది నార చీరలుధరించి నన్న కానల కనుపుమనియు కోరెనట. అందుకు తండ్రిగారు చింతాకాంత మనస్కులై గుందుచుండిరి. జనకుని సత్యవాక్యము నిబంధించి పిన్నమ్మగారి మనోభయము దీర్చవలచి కానల కేగకగాన సెలవాసంగుములేల్లి. కాస—హా దైవమా! నా నోముపుల మీరీతిగా ఫలించజేసెతివా? నేను జరకాలము గొడ్డురాలుగానుండి కన్నుల కరవుచిర నొక్కపుత్తుని గన నోరువలేక పోతివా? హా! తండ్రి! సుగుణాభిరామ!

మత్తకోకిల (12 అనుబంధము.)

కాస— ఏలరాజ్యము లేలసంపద ॥ లేలలేకు లికేలరా
బాలచందునిబోలు నిన్నడ ॥ బాసినంతనె పుత్రకా॥

రాము— కాలకన్యముచే లభించెను ॥ కన్యకాలము దప్పనే
బేలరీతిగ నేర్చుదేలను ॥ బెంగమానుము తల్లికో॥

కాస— కన్నకురీ పురంబువీడియు ॥ కానరంబునకేగగా
దిన్నగామది నెట్టునిల్పుదు ॥ ధీనిధి దగఁవెల్పుమా॥

రాము— ఎన్నగా లిత్సవాక్యపాలన ॥ నెంచనట్టి కమారకుం
డున్ననుకామరి లేకయుండిన ॥ నొక్కటకద తల్లికో॥

(అంతట లక్ష్మణుడు కోపముతోప్రవేశము)

లక్ష్మణ—అ యేమీ! యెంతకూరము తిరిగినను మా యమ్మగారు కన్వించరు! కానల శోకియుండిరో (ఇటుచూచి) హా! రామా! నీలమేఘశ్యామా! మిమ్ము దర్శించుభాగ్యము ఈ మందభాగ్యునకు లభించునా? ఓసీ! దోహా! కైకా! నీ సుతునకు బట్టముగట్టవలెనా? (13 అనుబంధము)

చ॥ వరపర ప్రేమితు నీసుతుని ॥ బాహుబలంబున, నిన్ను బాంధవ
గరకం నా యొనర్చుపత్రి ॥ వన్విని యడిమువచ్చుచారి నే

మరకయ గాలబామెదను ♦ మాయలమారి యికెందు జొచ్చెదా
ఎరబరికెపు కోరికల ♦ నే గడ నేర్చిక యుండువాడనే?

రాము:—అన్నా లక్ష్మణా! నీవిట్లు భీకరాకృతినిబాస కారణమేమి చెప్తమా?

లక్ష్మణ—అన్నయ్యా.

గీ॥ కైక నిష్ఠుడుబట్టి యీ ♦ కిష్టమునకు
నర్పణముజేసి కసిదీర్తు ♦ నవనరముగ
దోసకార్యమ్ము కొడిగట్టె ♦ మోసకారి
యెంతకైన హఠతులు స్త్రీ ♦ లినకులేత॥

అన్నయ్యా! కైకియిట్టి కృత్రీమ వరములు గోరవచ్చునా? యిట్టి పాపిని
ఖండించినను పాపమనరాదు. అన్నయ్యా! సెలవొసంగుడు. కైకను ఖండించి
వచ్చెదను!

రాము:—అనుజా లక్ష్మణా! ఏల యిట్లు బలికెదవు?

(14 అనుబంధము.)

ఉ॥ భూతమునీకు సోకినదొ ♦ పూర్తిగ వైత్యము నెత్తికెక్కెనో
పాతకమంచునాక మధు ♦ పానముచే మదికప్పియుంటివో
మాతనుగూర్చి యిట్లుబభి ♦ మానమువీడుచు దూలనాడెదా
లాతియె యిట్లు పల్కుటకు ♦ లక్ష్మణా! యిప్పుడే శయనబాడియే?

లక్ష్మణా! భరతుడు నాయెడ నధిక భక్తుడు. అట్టివాని నిందించట నీకు
తగవుకాదు. ఇంక శాంతమూనుము.

(అంత దశరథ, సుమిత్ర, కైక, సీతలు వివేళము).

రాము:—తమ్ముడా మన జననీజనకు లితే వచ్చుచున్నా. సమస్కంతము రమ్ము.

లక్ష్మణ—చిత్తము.

దశ—కుమారులారా!

శ్లో॥ గీ॥ వసములందుండు కంచు న ♦ వ్యవభధపును
భాలతలమున లిఖియించె ♦ పాపి మీకు
రాము:— భాతి నిట్లుల దూషింపె ♦ దగునె తండ్రి!
పూర్వముడు నేజేసిన ♦ పుణ్యమిదియె ॥

సుమి—హా! తనయులారా! పదునాలుగు వత్సరములు మీకు ఘోరాలపుల
ద్రోహుడుండ మే మేగీరిగా నీ యయోధ్యయుండు సుఖ మనుభవించు
వారము మిమ్ము నాసిన పిదప మాకీ సౌఖ్యభాజనమేల తండ్రిలారా!

రాము—అమ్మా సుమిత్రా!

తే॥ గీ॥ పదిము నాలుగు నర్చరము లే • పదిదిజూడ
పదిమునాలుగు దినముతా • పడతిమాకు
సుమి— తండ్రి యీలాగుబల్కుట • తగదు తగదు
వర్షములు రోజులెట్లుగు • వనరుహక్ష॥
తండ్రి నీపితృభక్తియే నిన్ను గాపాడు. పోయిరమ్ము.

రాము—అమ్మా! కాసల్యా! సెలవొసగుము.

కాస—మంచిది తండ్రి! పోయిరమ్ము. నీ సత్యమే నిన్ను గాచుగాత.

రాము—(కైకనుజూచి) తల్లి కైకమ్మా! సెలవొసగుము.

కైక—శీఘ్రమే పోయిరమ్ము. సత్యమునిలుపలెనుగదా ?

రాము—సోదరా లక్ష్మణా! నిన్నడబాయువలసి వచ్చినది. నిలువుము. శాంతముతో నుండుము. నేనింక పోయివచ్చెద.

లక్ష్మణ—ఏమీ! నిన్నడబాయుట! యిచట నిలుచుట! శాంతమున నుండుట! ఎంత చిత్రము. అన్నా యిన్నిమాటలేల? నేను నీతోడనే వచ్చెదను. నీవు గట్టిగ నడబాయుమనునడ నే నీశరీరమునే యెడబాయుదును.

రాము—(తనలో) ఈతనిరాక కనుమతింపక తీరదు. కానన్న నీ సామిల్ని నిజముగ మేనుదొరంగగలడు. (ప్ర)కాశముగ) మంచిది సోదరా, నీవును వచ్చెనవా? యింట నుండవా? అయిన రమ్ము. చాల కష్టము సుమా.

లక్ష్మణ—అన్నా తమరే కష్టములకోర్వ నే నోర్వజాలనా? వచ్చెదను.

సీత—(తనలో) నానాధుడు నన్ను విడచి కాసనభూమికి బోయెదరు గాబోలు! నా నాధుని బాంధ్రించి పదసేవజేయ నీ దాసురాలిని దోడ్కొనిపోవునట్లు సెలవు కోరెదను. (ప్ర)కాశముగ) నాధా మీదాసురాలిని సైతము గొని పోవి బాంధ్రించెద. దేవరివా రనుగ్రహింతురుగాక. [10 అనుబంధము]

రాము.—జేవీ.

(16 అనుబంధము)

సీ॥ కలిస కంటకమయ • కాసనంబులెగాని

జనులుండు పట్టణ • సమితిగాదు

భరథ శర్మల ని • ర్భర నాడములెగాని

పరువగు శుకవిక • ధ్వనులుగావు

కండ మూలాదుల • గాల్చి తినుటెగాని

పడసోపేతాన్న • సరసెగాదు

చీకాకుకానుండు • చెట్టచేమలెగాని

వర్జింప గేళికా • వనముగాదు

తే॥ గీ॥ పడఁది నీ నేడ యడవుల, పడఁచుటేడ

బడలెడవు జమ్మి యచ్చట • నడుగు లిడఁగ

మగుడివచ్చెడ గడువు వే • మరలి చనఁగ

భామ! నీమది గగ్గోలు • పడకనిలుమ॥

మరియు నోభూతాతా! జలజమిత్రుని ధాకలకును సలిలధారల చలికిని
నోర్చి చరించవలయు గాన నీ విప్పటనే దాసదాసీ జనంబులతో నుండుము.

సీత—నాథా.

సీ॥ న్యాయమా యిది సాంపృ • దాయమా సతిబాయ

శ్రీయమా నీకిది • శ్రీనివాస

నేరమా యిటుజూడ • భారమా నామెడ

వైరమా నీకు నో • వనజనయన

చందమా కనుల కా • నందమా యిది జనా

నందమా నింద నా • కుందనర్ప

కోపమా నా నీయు • పాపమా కృపజూపు

నాపయి, నన్ను మీ • దాపుతేర్చి

తే॥ గీ॥ ధైర్యమును వీడనిప్పుడు • గార్యమానె

జాలమేలను? జనకభూ • జాలకిపుడు

హర్షమున వెంటవచ్చున • ధ్వానతిమ్ము

రామ రఘురామ పట్టాభి • రామనామ!

రాము—జేబి! యేమి యిట్లుకోరెదవు? ఇత సాహసము చెల్లునా?

సీత— ద్వి॥ ఓ రాజరాజేంద్ర! యో రామచంద్ర!
ఈ రామ నిటువీడు • పెట్టిన్యాయమ్ము.

రాము— జానకీ! యిటులాడ • సరసమే భువిని,
కానన దిరుగాడః • గారాదు శ్రీలు.

సీత— అగ్నిసాక్షిగను న • న్నమరులయెదుల
లగ్నంబునందు ఘా • లాక్షునివిల్లు
విరచియు బెడ్లాడి • వేడ్క నయోధ్య
పురి తేర్చియుటవీడి • పోవంగదగునె.

రాము— నీ నుడి సత్యమే • నిన్ను నే వనికి,
మానిని! కొనిపోవ • మనసాప్యకుండె.

సీత— మిమువీడి భూజాలె • మిఠిలేనిచింత
గొనులైన తినువును గోల్పోక మనునె.

కాన—

హా! సీత యిటులాడ! ♦ గా నోర్యగలమె
మానన్నిధినినుండు ♦ మాప్రాణధనమ

(రాముని జూచి)

హా రామ! హా రామ! ♦ అయ్యోధ్యరామ
కారడవులకీరు ♦ కదలిపోయెదరె!

లక్ష్మ—

అమ్మగో సెలవు మా ♦ కలి వేడ్కనొసగు
సమ్మతి బోదుము ♦ సత్కృపజూడు

దశ—

నేను పాపుడ తండ్రి ♦ నీయెడ జాల
మానుగ కైకతో ♦ మంతనమాడి

నిన్ను గోల్పోయితి ♦ నిమిషంబులోన
చిన్నగా వనికేగి ♦ తిరిగి రమ్మిటకు

సుమిత్ర—

రామ! లక్ష్మణ! సీత! ♦ రయమున దిరిగి
తేమమ్ముగా రండు ♦ క్షితిసేలుకొందు

రాము—

చిత్తము మాయమ్మ! ♦ శీఘ్రమేతిరిగి
వత్తుము నీదయ ♦ వలన నియ్యెడకు

దశ—

చెచ్చెగ మీగలి ♦ సీతతోగూడి
ఇచ్చటికే రండి ♦ హితమలి పండి!

కైక—నాథా! యీ రద్దియేల? ఇంత నగచుచు మీరిచ్చు వరములు మాకేల?

తే॥ గీ॥ వరము లీయంగలేదని ♦ పల్కు చాలు

చాలు సంతియె సత్యంబు ♦ సాగిపోదు

బ్రతికియుండిన బలుసాకు ♦ బడసితినుచు

భరణుడును నేను వనికేగి ♦ బ్రీణుక లేమె॥

దశ—కైకా యింతపని జేసితివి. ఇంకను నీకోర్కె వీరలేవా?

రాగమాల

సీ॥ శ్రీరాగమున జిక్కి ♦ చింతసేయక కైక

కోరిన వరములు ♦ గొనుమటంటి

మోహనాకాశ! నీ ♦ ముద్దు మోమునుజూచు

భాగ్యహీనుండనై ♦ బ్రతుకనుంటి

భూపాల పుత్రుల ♦ పుడమినేలక వన

భూమినేలుమటంచు ♦ పోవుడంటి

తోడి వారలకంటె ♦ దొరవలెనుండు ని

వ్వరయంగన్నులులేక ♦ నడలుచుంటి

తే॥ ౧॥ భూరికల్యాణుడంచని • పురజనములు
సంతసించి యెంతలో • వంతగంటి
భైరవపతికృపచేత • పరమపురుష
సుఖము చేకూరుమిదట • జూడమట॥

రాము—తండ్రి!

ఉ॥ అమ్మనుదూర కయ్య యిది • యంతయు నావిధి కర్మమయ్య జా
(తల్లులతో) సమ్మతి మాకు దల్లులకు • చాలిన సాధ్యులు లేరుగాన చి
న్నమ్మను దూరకండి మది • వ్యాజముబూనక యుండు దమ్మకో!
యమ్మగ దమ్మడే ధరణి • నేలగజాలెడు పౌష్ణహాసన॥

తలిదండ్రులారా! పిన్నమ్మయగు కైకమ్మగారిని మిగుల గౌరవముగా
జూచుచుండుడు! ఆమెపై గానంతయైన నీను జూపకుడు. అమ్మా కైకయ
రాజపుత్రీ! భవదిచ్చానుసారముగా నెలవొసంగుము.

కైక—కుమారులారా! నాపరములు చెల్లించుటచే నాచంద్రాగ్రము భృత్యులను
దురుగాక.

రాము—చిత్తము. పోయెదము జననీ—దేవీ, లక్ష్మణా! పోదమురండు.

కైక— ౧॥ కుర్ర లక్ష్మణ! కైకేయి • కూళయునుచు
కినుక బూనకు సుఖము మీ • కును భుజించు
(సీతపై చెయివైచి) నేడు మాయత్త కైకేయి • చూడలేక
మమ్ము పనికొనెనంచని • మది దలవకు॥

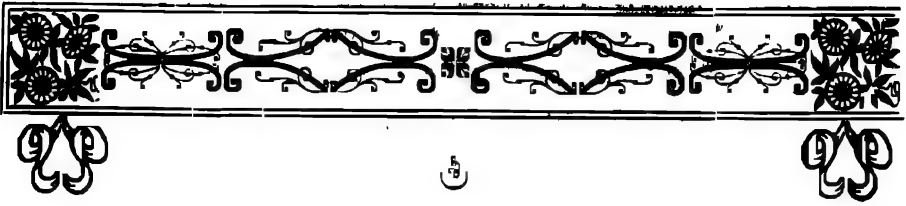
భూజాలా! సుఖముగా పోయిరమ్మ.

సీత—చిత్తము.

(అని అందరు నిష్క్రమింతురు.)

ద్వితీయాంకము సంపూర్ణము.

సంపూర్ణ రామాయణము.

తృతీయాంకము.

వృథామరగము - కైక అంతఃపురము.

(భరిత, శత్రుఘ్న, వశిష్ఠుల ప్రవేశము.)

భర—ఏమీ? పట్టణరాజమంత్రము శోభదరికి వెల్వల నిలియున్నది. రాజమార్గము లన్నియు భీతిదాయకంబున కాలవాలమై యొప్పుచున్నవి. నగరియం చెచ్చట జూచినను మంగళతూర్యధ్వనుల సవ్వడిలేక కాళిరాత్రివలె నిశ్శబ్దముగ నున్నది. ఏమి కతమై యుండనోపు? మాతల్లి నారసిగ్రహించెడగాక!

(కైక ప్రవేశము.)

భర—తల్లీ! పట్టణ మిట్లుండుటకు గారణమేమి చెపుమా.

కైక—కారణమా.

చం॥ వరములు రెండు, నీగురుడు • వైభవలీల నొసంగె పూర్వ మీ

దివమతి నవ్విగోరుట • దేవర, నిన్నట పట్టణదూనిక

సరసుల రామలక్ష్మణుల • సత్వర కాననసలమండు ను

స్థిరముగ మన్యువర్తముల • ద్రిమ్మర బంపుడటాచు, వేడిలిక॥

ఇట్లు కోరియుంటిని. అందులకు మీ తండ్రిగా రంగీకరించి సీతా రామలక్ష్మణుల సరణ్యమునకు బంపిరి. వారు పోయిన సప్తదినములకు మీ తండ్రిగారు దివికెగిరి. ఇప్పు డిప్పట్టణ మేల నేలికలేక యరాజకమై శోభ దరిగియుండె. నా వరద్వయమున నొండుదీరె. ఇంక రెండవది నిన్న రాజ్యాభిషిక్తుని జేయుటకు మిగిలియుండె. రాజ్య మిట్లరాజకంబుగా నుండ రాదు? కావున సీత సత్వరమే పూర్ణమును గ్రహింపుము.

భర—ఓసీ! చండాళి ?

(17 అనుబంధము.)

ఉ॥ నాలుక వ్రేయ్యలేప్పుకొను ॥ నాధునిబంపితే, వన్నవమ్మల
బాలను సీతనుకవదికి ॥ బంపితి విచ్చట యెట్లు నిల్చితో
తాలిమి రామలక్ష్మణుల ॥ తావనరూ పెట్టుజూచితీపు? మా
చాలిటి మృత్యుదేవతగ ॥ వచ్చితి వక్కట మోటు రక్కసి !

తే॥ గీ॥ సిగ్గులేక యీరాజ్యంబు ॥ సేయుమనుచు
జెప్పుచుంజిన నినుజూడ ॥ చేటుగల్గు
మొండిరక్కసి! గడచేత ॥ మొత్తి నిన్ను
విందుజేయుదు జూడుమీ ॥ విహగతతికి ॥

అయ్యో వైవమా! పరమ పాలకీయగు నీకైక కడుపున జన్మించుట
నా పురాకృతి కర్మమేకదా? ఓసీఘాతకీ! యింత కార్యంబుజేసి యిందరి
యెదుట నెట్లు వలయెత్త సాహసించితివే? .

చ॥ బుధులగు రామలక్ష్మణుల ॥ భూసుర పూజ్యుల, ఏడి నేనటల్
పదపడి యియ్యయోధ్యపురి ॥ పాలనజేయఁగలాడ? మీదిజా
కధ గవలేక ఘోరతర ॥ కార్యముజేసినదాన వైతివే,
మదమున కన్నుమిస్సనక ॥ మర్మముబెట్టితి వోసిరక్కసి ॥

ఓసీ! నీవు నాచాలిటి పెనుభూతమవుగాని తల్లివిగావు? నీ తనవు నీ
కరవాలముచే ఖండించెద జూడుము. (నరకబోవును).

శత్రు—(అడ్డమువచ్చి)

(18 అనుబంధము.)

తే॥ గీ॥ శాంతము పహించు మోయన్న, ॥ శత్రుమూని
అమ్మ నిటుజంపు టన్యాయ ॥ మూర్ఖవివర!
మాతృవధదోషము లభియించు ॥ మనకు గాన
నిట్టి కూరకార్యము సేయు ॥ తేల? వలదు.

అన్నయ్యా! నామనవి నాలకింపుడీ! ఇక్కార్యమునకు సాహసించిన
రామచంద్రుఁడు మాతృహంతకులమగు మనలజూడ నిచ్చగింపడు.

శత్రు—నాయనా భరతా! నీకుగాను

మ! పగువుం గుంతుమ బాడుసేసికొని నే ॥ పాపంబు నాడించితి
వనితులే శూన్యముగాగ నేనిపు డవా ॥ ర్యంబైన నిందక భుజి

వసమీరంగ వహించి తిప్పగిది, నా • పార్థివమిట్లయ్యెఁగా
గనవుఁ మేయగబోయె బుద్ధితమి, దుః • ఖంబోంద నేమయ్యెడుకా?

అయ్యో? మంధర దుర్బోధలచే నాకెట్టి సంకటములు కలిగినవి? పీని
మోరినిలిచితినేని నన్ను యిత్రుకనీయదు. నే వేగమ చని కొసల్యాదేవి
సాదములపైబడి నన్ను క్షమింప వేడుకొనియెద.

గీ॥ పరుల సౌఖ్యములనుజూచి • పాపమతులు
గీడు నేయంగజూతురు • గూఢముగను,
దాన నాశముగల్గు, త • ధ్యమ్ము, గౌర
వమ్ము, క్షత్రి, సుఖమ్ము, పూ • జ్యమ్ము సుమ్ము॥

నే నిప్పుడేపోయి కొసల్య నాశ్రియించెద. (నిష్క్రమించును.)

భర—మాయన్న కాసలకేగు కాలమున నన్నెంత దూరెనోకదా! నేనెట్లు లాభని
గాంతు? కోధస్వామియగు లక్ష్మణస్వామి నాపై నెట్టి యాగ్రహము
జూపుచుండెనో? ఎట్లయినను సరణ్యములకుంజని సేతారాములక్ష్మణుల
బాంధ్రించి మరల పురప్రవేశము గావించెద. తమ్ముడా? సుమంత్రా
మాత్యాది పౌరులకొందర నాయుత్తరము. నేను కొసల్యాదేవి కడకేగి
ఆయమ సెలవునొంది వచ్చెద. అయ్యో దైవమా? కొసల్యాదేవి నన్ను
జూచిన తోడనే, పట్టిధన్యుడా, వచ్చితివాయన శిరమునేలవైచుకొనవల
సినచేకదా? హావిధి! పురజనులెల్లరు నన్నెంత దూరుచుండిరో కదా!
యెవరెట్లనుకొనిననేమి? సర్వాంతర్యామియగు శ్రీరాములకే సర్వము దెలి
యును. సాదరా! సుమంత్రాది మంత్రులను నిక కొందర పురజనులను
ముందు నడిపింపుము.

శత్రు—చిత్తము.

(నిష్క్రమించును).

ద్వితీయ రంగము—చిత్రకూటప్రాంతారణ్యభూమి.

(సేతా రామ లక్ష్మణులు నారచీరలతో ప్రవేశము.)

(19 అనుబంధము)

రాము—తమ్ముడా లక్ష్మణా! యీపుడమిజాత కమదప్రసవములచే నొడలుబడలి
తనువు తెలియక నిదురించుచున్నది చూడు? కనుకనే నిద్ర సుఖమెప్పుడని
నుడివెదరు?

సీ॥ అతిఃపురంబుల ॥ నలరెడు నీలన్య

కాంతారభూముల ॥ గొండవలసె

కనకాంబులగులు ॥ కట్టెడుపూబోడి

వల్కలములధరిం ॥ పంగవల సె

హంసతూలికపాన్పు ॥ నందు బంగెడు సాధ్య

కరకునేలను నిద్ర ॥ గాంచవలసె

పంచభక్త్యాన్నముల్ ॥ భక్తింను భామిని

కందమూలములతో ॥ గుండవలసె

తే॥ గీ॥ నరుణకాంతి యెరుంగని ॥ యతివసున్న

మండుగాడుపు తెండలో ॥ నుండవలసె

చెలుల గానంబులకు సంత ॥ సీలెడుచాన

రూల్లికాధ్వనులకు నుల్ల ॥ సిల్లవలసె॥

లక్ష్మణా! పాప మింకను మేల్కొంచియుండలేదు. నడచుటవలని శ్రమ
చేరనేకవా?
(పైనజూచి)

సీ॥ పూర్ణేందువదన నీ ॥ భూపుత్రిగావరే

జగముబోచెడి సూర్య ॥ చంద్రులార

జనకరాట్టపుత్రి నీ ॥ సాధ్యనిబోవరే

యతి కృపారసముంది ॥ యనుకులార

దశరథుకోడలి ॥ తన్వీబోషింపరే

వనవాసులౌ నూని ॥ వర్షులార

రాముని దేవేరి ॥ రక్షింపగాలేరే

శీలంబుగల్గు ది ॥ క్షాణులార

తే॥ గీ॥ నగములార! సుఖారవ ॥ ఖగములార

భిల్లదొరలార! లతామ ॥ తల్లులార!

యదవిజనులార! యో రాజ ॥ హంసలార!

కావరే సీత నిటమీద ॥ కనికరమున॥

లక్ష్మణ—అన్నయ్యా! సర్వసుఖము లనుభవించు ఈ జనకజ మిగుల సుకుమారి
యగుటచే కష్టముల కోర్వచాలక యిట్లు బేలయియ్యె? (అకసమువంకజూచి)
అన్నయ్యా! అటు జూడుడు.

(సీత లేచి కూర్చుండును.)

గీ॥ భూలి దశదశలను నిండె ॥ దోహదముగ

నినగనయ్యెడు కలకలాఃవేశరవము

శత్రులెవ్వరో బాగాన్ని • భావ, గొప్పి
వచ్చుచున్నట్లు దోచెనీ • వనమునకును॥

(మరల కైజూచి) అన్నయ్యా! నిక్కముగా నిట్లే జరుగునని నిశ్చయించి
రిని.

సీత—మరదీ, లక్ష్మణా?

గీ॥ తిండియును నిద్రయునులేక • యుంచునీకు
నిట్లు వివరతముగదోచు • నేముకాని
నీవు వలయుంచినదిచూడ • నిక్కమనుచు
బుద్ధి దలపోయెదల నో • ముద్దుతురది॥

లక్ష్మణ—అమ్మా జానకీ? మీరిట్లు సెలవేయవలదు. నిక్కముగా శత్రువు లెవ్వరో
వచ్చుచున్నారు. (అని నలుదెసలుజూచి) తెలిసినది, తెలిసినది. అన్నయ్యా!
యేమి యీ కాలమహిమ? (20 అనుబంధము.)

ఉ॥ పన్నుగి మింట నుత్తరపు • వైపున నెర్రని ధూళిగప్ప జూ
కొన్నన కైజూచు, రణ • రంగమున మనలం జయింప న
త్యస్తత సైన్యసంఘముల • నొయ్యన తోడ్కొనివచ్చుచుండ నో
యన్న! యనజ్ఞ నిమ్రతని • నాహవభూమిని దుగ్గింతు జయ్యన॥

అన్నయ్యా! వానికేమి యపచార మొనరించియుంటిని? రాజ్యరమను
వీ చచ్చితోధిపత్యముగా నేలుకొమ్మనినను వానికివీరిననక మనలం జంపనెంచి
వచ్చుచుండె. కానల బ్రతుకునమన్నను నీ దుష్టాత్ముడగు భరతుడు
మనల బ్రతుకనిచ్చునట్లు లేదు. దేవా! వాడు రాజ్యమేలు సమయమున
మనమున్నయెడల మనలచే నెట్టి హీనకార్యముల చేయించుట కుపకృతిం
చునొకదా? అన్నయ్యా! భరతుడు నీచస్వభావుఁ తో ముచ్చటించుటకైన
నిచ్చుకొనడని పలుమారు బలికియుంటిరే? ఇప్పటికి వాని చరిత్రమెంతయు
చెల్లమయ్యెనా? అయిన నిష్పడు మిగిలినదిలేదు.

రాము—తమ్ముడా! కొవ్వొట్టిపితమానసుండవగుటచే, గుడ్డివానికిజగంబంధకా రబంధు
రంబైనట్లు, భరతుని నిర్మలమనఃపద్ధము గుర్తెరుగక వివరతముగా బల్కు
చుంటివి. ఎన్నిసారులు వలదన్నను క్రోధమును బెంచుచుంటివిగాని లెక్కిచుట
లేదు. లక్ష్మణా! యిదియే కడసారి మాట! యిటువినుము!

చ॥ భరతుని, భర్తవర్తనుని • భవ్యచరిత్రుని భక్తిముత్తని;
బరుసము లాడుచుంటి విది • భావ్యమె పాపముకాదె లక్ష్మణా!
భరణిని నాకొనంగుటకు • దాగిట వచ్చుచునుండె బ్రాధనం
బరువడినేయుచు హృదయ • పద్మమున ననునిల్చి భక్తితో॥

లక్ష్మణా! భాంధవహింపుము. మరియు నేటి ప్రభాతమునగనిన స్వప్నమందు మన భవనమంతయు భస్మమైనట్టును విరివారమై సమసిపోయినట్టును నమంగళములఁ గంటిని. ఇంకలి చెడుగులు వెంటనే ఫలించునని తోచుచున్నది. (అనిదీనతఁ జూపును)

సీత—నాథా! ధైర్యమూనుడు. పరమేశ్వరు డీ యశుంగళముల వమ్ముజేయుగాక! లక్ష్మణ—ఈ స్వప్నఫలములు పుత్రశోకమున మునిగిన తండ్రిగారిపై బారవుకదా? భరతుఁ డిటే వచ్చుచున్నవాడు. అన్నయో! భరతుకు వచ్చులోగా ప్రారథింపకాల కృత్యములఁ దీర్చుకొనుటకు నదీతీరమునకుఁబోండు. రాము—అట్లనే జేసెద? నేడేరాత్రి నామానస కుమతశోకమును బొందుచున్నది. కారణ మేమైయుండును.

(నిష్క్రమింతురు.)

తృతీయరంగము - అరణ్యము .

(క్షేక, కాసర్య, సుమిత్ర, భరత, శత్రుఘ్నులు, బొందరువారులు ప్రవేశము.)
భరత—అమ్మా కాసర్య!

సీ॥ అపరంజిగడైపై, నధివశించెడువాడు

దర్శననంబున ♦ దనరుచుండె

ప్రకాంబరములచే ♦ బెరుగులైడివాడు

వల్కలధారియై ♦ వరలుముండె

సమహాసతూలికా ♦ శయ్య నుండెడివాడు

కఠినంపు నేలపై ♦ గ్రాబుచుండె

నమృతాన్నరసముల ♦ నారగించెడివాడు

కందమూలములతో ♦ గడుపుచుండె

తే॥గీ॥ నడవులందున దిరుగాడ ♦ నరిగె బడము

లట్టి సుఖభాగి నిటుజేసె ♦ కట్టిడివిధి

యెండసోకున కనుగఱచి ♦ యుండె మోము

కాల విపరీతమున గన్చె ♦ కాలముబై॥

అహ దైవమా! నన్నెంత ఘోషినిగాఁజేసెతివి. నా సోదరుని యిడుముల జూచుచు జీవిచవలసివచ్చెగదా?

(లక్ష్మణుడు ప్రవేశము.)

లక్ష్మణ—(భరతుని కాగలించుకొని)

తే॥ గీ॥ నీ స్వభావము గనలేక • నేనుమిగులఁ

దిట్టితిని, జంపఁబూనితి • చెట్టినగుచు

నీసువృత్తముఁ గనుగొంటి • నింకమీద

నాయునర్చిన తప్పలె • స్మతుము భరత॥

సోదరా! అగ్రహగ్రహమావరించి మేనుమరచి నీయందపచారమునెంచిన

యీ మూర్ఖుని తమింపవలయు.

భర—అగ్రహ! లోకోద్ధారకులగు మిమ్ము నిట్టి కష్టముల గల్పించిన నన్ను మీ
శరధారలచే దుక్రింపక నన్నే తమింపుమని పలుకుచుంటిరా? (అని పదము
లపై బడును.)

(రాముడు, సీత ప్రవేశము.)

భర—అన్నా! నమస్కారము

(21 అనుబంధము.)

గీ॥ లేశమైన దుర్జోపంబు • లేదులేదు

నీచదాబ్జముల్ నమ్మితి • నిక్కముగను

దానుఁడొగిఁజేయు తప్పులు • దండమిడఁగ

దీరునను సామెతను మీరు • స్థిరపరుపగ॥

దేవా! మాతల్లి యొనరించిన కార్య మేనయంగనైతి. నేనెరిగియున్న
తమశత్రుకు పాతుకొడ

రాము—సోదరా! నీయందఁగుమాత్రమైన దోషములేదని నే నెరుంగుదును. నీ
వంతగా జింతింపఁబనిలేదు. ఇపు డీ ఘోరాటపుల కేలవచ్చితిరి? మన జనను
లేల సర్వాభరణవర్జితలై కన్నట్టుచున్నారు? తండ్రిగారికి కుశలమేగదా?

భర—(తనలో) అయ్యో! యేమిచెప్పదును? (ప్రకాశ) అన్నయ్యా! పుత్రవియోగ
దుఃఖభరముచే నాయనగారు దివికేగిరి.

రాము—హా! తండ్రి. (మూర్ఛబడి కొంతసేపటికి లేచి)

గీ॥ పుత్రశోకభరమ్మున • బుడమివీడి

స్వర్ణమున కేగితిొక్కయో • జనక వేగ

నీపుమరణించుటాలించి • జీవములను

మొండిన వేగనీడలే • కుంటినకట॥

లక్ష్మ—అయ్యోతండ్రి! బాసాత్తులమగు మమ్ము బాడ శంకింది స్వర్గము జేరియుం
టిరా? హా! జనకా!

కౌస—నాయనా రామచంద్రా! మీతండ్రిగారు తమకు పూర్వమందు సాధించిన
శాపమును జెప్పుచు హా! తనూధవా! హా ఇనకులేశా! హా! రామచంద్రా!
అనుచుమిగులశోకముతో బ్రాగముల విడచిరి

రాము—హా! తండ్రి! దశరథేశ! (అని మూర్ఛిల్లును.)

వశి—కుమారా! రామచంద్రా!

చం॥ సలిలములందు గుమ్మకము ♦ చంచలమై నశియించునట్లు భూ

స్థలిగల జంతుసంతతులు ♦ జచ్చుచు బుట్టుచు నుండబాడవే

తెలియుని వాని చందమున ♦ దీనతనొంది కృశించుటాప్సనే

మలినము నొంద నీమనసు ♦ మామృతముమెత్తురె చాని రాధువా!

రామచంద్రా! క్షర్వమూని ముందు నిర్వర్తించు కార్యముల కుపకృ

మించుము.

రాము—చిత్తము.

సీత—అత్తయ్యా!

గీ॥ కానలకు వచ్చునప్పుడు ♦ కనకమయ వి

భూషణాలంకరములతోడ ♦ బాలుచుమిమ్ము

గంటి పార్వతివలె; నేడు ♦ కట్టిడివిధి

బాపె మిమ్మిట్లు విధివారె ♦ బాపగలమె॥

ఎట్టి బెడిదంపు టిడుమలు సంభవించె హా!

కౌస—అమ్మా భూజాతా! యిట్లెల విలపించెదవు? నిక్కముగా బాసాత్తులము

మేమే. కాకున్న మీచెలనందు భాగ్యము లభింపకుండుటయు, హృదయేకు

గోల్పోవుటయునా? ఇట్టివిపత్సరంపరల జక్కిమిగుల విలపించుచుంటిమి తల్లీ!

వశి—కుమారులారా! యెంతకాలము చింతించినను పితృశోకము చల్లారదు. న్నైన

మాచరించి పైతృకమున కుపకృమించును.

రాము—

గీ॥ మానిచంద్రము మీయాజ్ఞ ♦ మాళిదాల్చి

జనకునకు నేను బురిసెడు జలమువిడుగు

లక్ష్మ—

తండ్రి! నిన్నిపుడేరితి ♦ ధన్యుడేను

రగిలె శోకాగ్ని నామది రామచంద్రా॥

అయ్యో గురువరా! తండ్రిగారి మనోరథ మేరితిగా దీర్చగలను.

భర—అగ్రజా! నాయుండుగల దోషములు శ్రమించి తమరాక కెదురు చూచుచున్న రాజ్యరమణ స్వీకరింపవలయునని యీ దీనుని ప్రార్థన.

కైక—తండ్రి రామచంద్రా! యీ దురాత్మురాలి దోషముల శ్రమించి రాజ్యరమణు గ్రహించి మాముష్ట దప్పింపుము.

రామ—అమ్మా! తామిట్లు సెలవీయలేగదు. మాజనకుని మానస మేవిధమున దృష్టి నొందించగలను. చంద్రుని కొక్క నూలుపోగన్నట్లు వారియూజ్ఞ నెరవేర్చెద.

భర—అన్నయ్యా! నేనును మీ సేవజేయును వనములనుండెన.

వశి—కూమారా! అట్టి కార్యమునకు సాహసంపకు. నీకొక్క రహస్యము జెప్పెద వినుము.

గీ॥ రక్కసుల రూపుమాప శ్రీ రాముఁడిపుడు
వనమునందున బదునాల్గు * వత్సరంబు
లుండవలెగాని నీవటు * లుండరాదు
రాము పాదుకలనుగొని * రాజ్యమేలు॥

నీ వధికభక్తుండవు. కాన శ్రీరామ పాదుకలంగొని సింహాసనంబునందిది నీవు యవరాజ్యాధికారము వహించి బూజనీయంబుగా రాజ్యంబుసేయుము. ఇందుల కెవ్వరును మారుపల్కరాదు.

రామ—గురునాజ్ఞ కందరము బద్ధులమేకదా? (అని పాదుకలిచ్చును.)

(భరతుడు పాదుకల శిరముపై నిడికొని)

భర—

(22 అనుబంధము.)

ఉ॥ రామునిపాదుకల్ గొలుతు * రాజ్యముసేయుదు మీయున్నజే
బ్రేమముతోడ భూప్రజల * బిడ్డలరీతిగ బోతువాడ శ్రీ
రాముని నామసంస్మరణ * రక్షిస్తానరెచ్చెద నెల్లవేలక
గామితముల్ ధరిల్పినడగా * నదిగాకిక వేరెఱున్నదే!

త్రిలోకాధ్యులగు నో రామచంద్రా? నీ పదదాసునికి సెలవాసగవేడుచుంటి.

రామ—నుంచిది సోదదా! పురప్రవేశము గమ్ము.

భర—గురుజనులారా! పురంబున కరుగుదఱు. యిచ్చట జాగుచేయరాదు.

(అంత కానల్య, కైక, సుమిత్ర, వశిష్ఠ, సుమంత్ర, భరత, శర్మిష్ఠులు నిష్క్రమింతురు.)

రాము—తమ్ముడా లక్ష్మణా! మనయున్ని పురజనులకు చెల్లమయ్యె. గాన మీదట మనమిచ్చోటనే యున్న పురవాసులు మాటిమాటికి మనల దర్శింపవచ్చి మన ప్రేమనునకు భంగము గావించుదు. మన మింక దండకారణ్యముజేరి యొక కుటీరమును నిర్మించుకొని కాపురముండమురమ్ము.

లక్ష్మ—చిత్తము.

రాము—భూజాతా! పోదమురమ్ము.

సీత—చిత్తము (నిష్క్రమింతురు) (అవనికజారును)

కురీయరంగము—పర్ణశాల, సీతారామలక్ష్మణుల ప్రవేశము.

రాము—తమ్ముడా లక్ష్మణా! పూజ్యుడగు జటాయు దర్శనము లభించినది. కుష్టులగు జంబుకుమారాది రక్కసులఁ బరిమార్చితిమి. ఇక నీ యరణ్య మందు రక్కసులున్నట్లు గన్పించదు. మన మీ పర్ణశాలయందు జానకిని బహుజాగ్రత్తగాఁ గాపాడవలయును సుమా!

లక్ష్మ—చిత్తము.

(అంత శూర్పణఖప్రవేశము.)

శూర్ప—(కోపముతో) నాకుమారుని బరిమార్చిన రాజాధముం డీ యరణ్యంబున గాపురంబుండెనని మునిజనులచే విని యీ యరణ్యమంతయు దీర్ఘకాలిఁ గాని వానిజాడఁ దెలియదయ్యె! నాడుష్టాడిష్టము కనుపించిన తొలిముద్దగ గబళించెద! ఓరీ రాజాధమా! యెందుంటివిరా? (అని కేకలువేసి నాల్గుమూలలు జూచి) ఈ ప్రాంతమున మనుష్యులున్నట్లు ఘోషించియున్న జెప్పచున్నది. నా యధముండే యిందు గాపురముండవచ్చు. అటుపోయిచూచెద. (రాముని సమీపించి) ఆహా! యేమి వీని సౌందర్యాతిశయము. వినిజూడగనే దుఃఖమును, కోపమును దీరుటయేగాక! వీనిపై మోహ మగ్గులవగు చున్నది.

సీ॥ కమలదళంబుల • కాదను కంఠోయి

గన్గొనగల్గె న • గ్గలపువలపు

చందుగ్ని హసించుంప • జాతెడు నెమ్మోము

గన్గొన దబుపాచ్చ • గాటాడంగ

లతల సొరుకుమించి • యతిమోదమడు కేలు

గవ గవ మరుకేళి • గవయదోహ

హరిమధ్యము నుగాలి • పరిహసించగఁబూను

మధ్యంబుగన్గొన • మమతఁగొలుపు

లే॥ గీ॥ కాంతులీనను నీదేహా • కాంతిజూడ
నింద్రానీలంబులనుగెల్పు • నితనిసాబగు
మోహమగ్గలమయ్యెనా • బుద్ధియందు
వీనిగూడినుఖించెద • వేయునేల?॥

(అని దగ్గరజేరి)

సురిచిరాకారా! నీ నివాసస్థానమెక్కడి? సీతలిదంబులెవరు? నీ నామ
ధేయమేమి? పరిపూర్ణముగా నెరింగించివేని పదపడి నా వృత్తాంతం బెరిం
గించెద?

రాము—మాదయోధ్యాపురంబు. తత్పురాధీశులైన దశరథేశ్వరుని తనయులము.
ఈలిద నాసలీనుణి మమ్ము సీతారామలక్ష్మణులమరు. ఇదియ మా
వృత్తాంతము.

శూర్ప—రాజా! నేనొక రహస్యమెరింగింతు విందువా?

రాము—వినుదగిన రహస్యమైనచో నట్లనే వినియెద.

శూర్ప—నేను

చ॥ బలిమిని బట్టి దేవతల • బాములఁబెట్టెడి దైత్యభర్తకు
జెలియల; బేరుశూర్పణఁ • జెప్పెడి దేమియులేదు గాని నీ
చెలిమినిగోరి వచ్చితిని • చేరగరమ్మిక నీవనంబులో
గలిసి సుఖంబు గాంచుదుము • గాలము బుచ్చకు మొక భూవరా!

(అని పట్టుకొనబోవును)

రాము—అ. అ. ఛీ. ఛీ. (అని తొలగును)

శూర్ప—రాజా! నన్నుఁ గూడితివేని యెల్లవిధముల నీకు మేలొసఁ గూర్చగలవాడగు
ఖరాసురుడిటనే యధిక సేనాసమేతుండైయుండె. నీ విట్లాసర్చితివేని నేను
నీవియ్యముందు. (అని చేయి బట్టుకొనబోవును.)

రాము—ఛీ. నాదాపుజేరకు (అని తొలగును)

శూర్ప—ఓయీ!

ఉ॥ రూపమునందు మేర్పిగల • రూపని నన్ను వరింపుమింక నీ
పాపపు జాతిమానిసిని • బాముము జాగొనరిందితేని సంగ
తాపముగల్గునుమ్ము త్వరి • లంబుగ నీచెలి పోవదుకొ విడికి
గోపములెంచి మ్రొంగెదను • గోరికఁ సర్పగ రమ్ము వేకుకొ!

నీసాదరుని నీయూలిని ముటమాయజేసెద! చిందుకు సమ్మతించుము.
పదపడి యేకాంతమున ముదన కళాకలాపముల మనముల తొన్ని సుఖంతము.

రాము—శూర్పణఖా!

గీ॥ అన్నివిధముల మేలుల • త్కున్న సీవు
కోరినటులైన నరెడు చే • కొనును నిన్ను
మన్నధర్మిడలను దేర్చి • మనుచుఁగాన
నీకుఁదగుజాణయారెడ • నిక్కమబల॥

కావున! నట్టి రూపవయోలావణ్య సుగుణములు గల లక్ష్మణ కుమారునిగోరుము.

(అంత శూర్పణఖ లక్ష్మణునిచెలఁపబోయి)

శూర్ప—బావా లక్ష్మణా! వింటివా మీయన్నగారిమాట!

లక్ష్మ—ఓసీ రక్కసి!

ఉ॥ మూడు జగంబులందనికి • పూజ్యుడు రాముఁడటంచు బల్కుటల్
చేజేరొ నీవెఁగంగ వె వి శేషము నా వరియించెదేలనే,
పోడవటంచు నందముల • పోవు వటంచునుగాంచి యారఁడు
గాఢపుప్పేమ నిక వలచె • గా నదిగానక యిట్లుబల్కెనా॥

కావున నో శూర్పణఖా ! నిన్ను రాముఁడుగోరి యుండుటచే నాకు వదినవైతివి గావున మారుబల్కక రామునికడకుం జనుము.

పీత—(నవ్వును).

శూర— గీ॥ నన్ను గన్గొని నీవిట్లు • నవ్వుటెల?
నరనమెరుంగని యట్టి నా • నవతి నీకు
పొగరు కనులకునెక్కె జ • మృగణితముగ
మింగెదను జూడుచో సీత • మిట్టిపడకు॥
(అని సీతపై బడ రాముడు వట్టుకొని తమ్మునిజూచి)

రాము—లక్ష్మణా!

క॥ కూరులు దుష్టాత్ములు నగు
వారలతో నభిప్రాయము • వలదెప్పుడు ని
హ్మరణముగ నేరము లిడి
యారా మను మింగజూచె • నిటుకోధమతిక॥

ఇట్టి మిట్టిపాలుగల యారక్కసిని విరూపింజేసి వనువుము. ఓసీ శూర్పణఖా! మా లక్ష్మణ కుమారుని వెంటజనుము నీకోర్కెదీర్చును.

లక్ష్మ—నిత్రము. కామని రమ్మ!

(నిష్క్రమించి మరల వచ్చును)

శూర్య—(ముక్కు చెవులు తెగి రక్తముతో) ఔరారా! రక్తసులే మాయల
 మారులన్న రక్తసులనుమించి రాజులే మాయలమారులైరి? నన్ను
 నమ్మించి వదిలించెనే? కానిమ్ము. వీరి పనిపట్టెద. వీరలజూడ కోపమును
 మోహమునుగూడ నన్ను వీడించు చున్నవే? అయినను గానిమ్ము. జగజ్జేగీయ
 ప్రతాపశాలియైన మాయున్నయగు రావణునకుజెప్పి వీరలపని బట్టించెద.
 ఇంక నా యాటలు వీరల మోలనాగిరావు. జాగునేయుక యిప్పుడే
 లంకాపురికేగి మాయున్నను దర్శించెద.

(అని రామునిజూచి పండ్లు కొరతకుదు నివ్రమించును.)

రాము—రమ్ముడా లక్ష్మణా! రాక్షసంగనఁ జూడుము. మింట నెట్లుకుచు
 న్నదో! యేమీ దాని మాయ! యింక మన మున్నంతవరకీ వనము చాచు
 వచ్చువా?

సీత—నాథా! ఆ పార్శ్వముజూడుదు. కురంగమెట్లు గగతు లిడుచున్నదో. ఆహా
 యేమి దాని వీరి?

(అనుబంధము).

గీ॥ చంద్రుడు ధరించు నిట్టికి ॥ శంభుచేతి
 లేడిని బుట్టినటువంటి ॥ లేగ యనగ
 కనక కాంతిని మించి యీ ॥ కాననమున
 చేర వచ్చుచున్నాడ బల్ ॥ చిత్రిగతుల॥

నాథా! మెట్లయిన నాకాబంగారులేడిని బట్టితెచ్చి నాముద్దు చెల్లివుడు.

రాము—దేవీ! యిది ముంతపని.

గీ॥ పట్టితెచ్చెద లేడిని ॥ ప్రాణమరివి
 జూడుచుండుమి యికమీద ॥ సుందరాంగి!
 పరగ నాజింక చిక్కక ॥ పారువార
 చయ్యనందెత్తు నామృగ ॥ చర్మమైన॥

అచలాత్మజా! నీ వడిగిన నస్తువుదెచ్చి యిచ్చుట నాకు ప్రతిన కావున
 యిప్పుడే తెచ్చి యిచ్చెద. అనుజా! లక్ష్మణా!

(24 అనుబంధము.)

గీ॥ దేవికోరిన కోర్కెల ॥ దీర్పవ్రతము
 బట్టియుంటినిగ ననా ॥ పయిడిలేడి
 బట్టిలెమ్మంచువేకునీ ॥ పద్మగంధి
 ముచ్చటం దీర్పగానిదె ॥ పోవువాడ॥

కావున నీవు జాననిని జాగ్రత్తగ జూడుతుండుము.

లక్ష్మ—అన్నయ్యా! యిది నిక్కముగా మృగమని తలచి పోవుచుంటిరా?

చ॥ దనుజులు మాయబన్నెదరు । తద్దయుదానినెగుంగజాల మో
మనుజులరేగ్య! నామదికి ॥ మాయమృగంబనితోచెఁ జూడఁగాఁ
గనకమృగంబు నింతదను । కన్నరి యెందును గాంచియుంటిమే
మనలనుమోసపుచ్చ నిట । మాయలుబన్నిరి రాక్షసాధముల్॥

అన్నయ్యా! మన మింత కాలమునుండియు వనములఁ ద్రిగ్గుడుచుంటిమి
గదా? యిట్టి మాయలమారిమృగమును గనియుంటిమా? ఎవ్వరిచేసిన విని
యుంటిమా? ఈ మృగము నిక్కముగా రాక్షసమాయయే సుదా?

రాము—అన్నా! లక్ష్మణా! అట్టులయిన,

గీ॥ పసిడిమృగము నిజంబైన ॥ బట్టితెచ్చి
యిచ్చెదను దేవికెప్పుడే ॥ నిచ్చదీరఁ
గాక మాయామృగంబైన ॥ ఏకాద్ధంచి
హితమొనర్చెద జగమున ॥ కింపుగల్గ॥

కాన నేను వచ్చుచరకీ జానకిని భద్రముగా గాంచియుండుము. అల్లదే
పొడచాటునకు బోయినది. దానిఁ బట్టి తెచ్చెద.

(అని రాముడు నిష్క్రమింపవచ్చును.)

సీత—(కొంచెమూరకుండి) మరదీ లక్ష్మణా! మీ యన్నగారింకను రాతైరి. కార
ణమేమి? నామద్దులేడి దొరకైనదికాదు కాబోలు.

(తెరలో) హా! సహూదరా! లక్ష్మణా! చచ్చితే! చచ్చితే!

సీత—(హోటుపొటుతో) మరదీ లక్ష్మణా! వింటివా?

గీ॥ ఆలకించగ మీయన్న ॥ యార్తరవము
హా! సహూదర లక్ష్మణా । యనంగవినవే?
కీడు చేకూరె రాముని ॥ జాడఁజూడ
బొమ్ము రక్షింప శ్రీరామ ॥ భూపునిపుడు॥

లక్ష్మ—అమ్మా! రఘూత్తమున కేవిపత్తులు చేరవు. వానవపద్మజ రుద్రాదులైన
నామహాత్ము నెదిరింపజాలరు. దనుజాధముండు కోలచే నేలఁగూలి నన్ను
బిలుచుచుండెగాని యామహాత్ముని పట్కుగాదు ముమ్మాటికి నమ్ముమా.

సీత—లక్ష్మణా!

(25 అనుబంధము)

చ॥ దిగులు మనంబునంబాడదు • దీనతవేద దయావిహీనత
బగతునిరీతి సూర్యకుల • బద్ధుడళాక్షుని చావుగోరితో
మగువలపాటి యోజనలు • మానసమందు దలంచ వక్కటా
నగవక యెట్టులాగుదు న • వారిగ దుఃఖముపొంగిపొర్లగక॥

ఓయీ లక్ష్మణా!

(26 అనుబంధము)

గీ॥ అనుజుడను నేనటంచని • యధముడొకడు
రాజ్యసామ్రాజ్య సంపత్తి • రహినిగొనియె
కపటబుద్ధిని నీవెప్పు • కావనటుల
నగ్నిజుని చావుగోరితో • యదనుగాంచి॥

ఓరీ కిరాతా! రాముడు గతించిన పిదప నన్ను గ్రహించనాచి నీయన్న
క్షేమమారయకుంటివిగదరా. కపటహృదయా! కరుకనే పెద్దలు సవతుల
బిడ్డలు పగవారని నుడివియుండిరి.

లక్ష్మణ—శివ శివా! యెట్టి బెట్టిందపువాక్యము లాలింపవలసివచ్చెను. (ప్రకాశ
ముగ్ధ) అమ్మా జానకీ!

ఉ॥ తల్లివిసీపు నాట, మరి • తద్దయు నా గుణముల్ గ్రహింప కి
ట్లుల్లమునందు తామసము • నూని ప్రలాపము లాడజెల్లునే?
తల్లిడిమండకీక గుణ • ధాముని, రాముని, చౌతకేగి యా
సల్లలితప్రచారు నిటు • చయ్యన దోడ్కొనివెత్తు నమ్మరో॥

(27 అనుబంధము)

తల్లి! ఈ ఘోరాదామయందు భీకరమృగములు పెక్కుగలవు. కాన
వానిజూచి బెగ్గిలకుము. దానపు లనేకమాయలు పన్నెదరు. అట్టి మాయ
లకు లోనుగాక వర్ణశాలయందే యుండుము. నేను పోయివచ్చెద, సెలవ
సంగుము. తల్లి! నే నీ యాశ్రమమున సప్తరేఖల గీచెదను. నీవా రేఖల
మిగిలి వచ్చిన రామాజ్ఞ మిరినట్లే. నీవట్లుజరించితివేని మోసమువాటిల్లు.
పద్మజ రుద్రాదులువచ్చినను రాకుము. పోయెద. (నిష్క్రమించును).

సీత—హృదివమా!

గీ॥ హరిణి యీచాయరానేల • సంతబతిని

నేను బొమ్మననేల, న • ద్దానిమెట

దాను బోనేల, సంత నాఁరారవంబు

వీనులన్నెడనేల నా • విధివిగనక

మనము నొవ్వంగ బల్కనా • మరది చనియె॥

అయ్యో దైవమా! యినకులోత్తమున కేమియున్న చేకూరెనోగదా!
లక్ష్మణుడు సైతము పోయియుండె నింకను వారురాలైరి.

(28 అనుబంధము)

ఉ॥ రాముని బోధన వేగముగ • రాచె యహలూసుర వయ్యలార! మీ
రామునిచంద్రపాటకు న • యమ్మునతోడ్పడ రాచె దిక్పతుల్
కామిత మిచ్చునావకుని • గావరె బోధనకై కాననమ్మున
దామసిలంగ నేనికను • తాల్మిని నిల్వంగ జాల గావరే॥
అయ్యో దైవమా! పతిభిక్షబెట్టి నన్న కాపుము

(అని కన్నలుమూసి కూర్చుండును.)
(రావణుడు సన్యాసివేషమున బ్రవేశము)

రావ—ఉ, ఓంకార భగవాన్ .

సీత—యతికులేంద్రా! వందనములు.

రావ—కల్యాణమస్తు! కల్యాణమస్తు! కాంతా.

ఉ॥ ఎవ్వతెవీవు? ఎందునికి? • యెవ్వడునాధుడు? పెంకివీడి నీ
ఎవ్వని కేల వచ్చితి వ • దేముకొ తెచ్చుము కామినీమణి!
కొప్పున నిన్నుబట్ట మద • గోరిక జాతురు రాక్షసాధముల్
రవ్వన నాకుడిల్లుము బ • భీ విభిమెల్ల మరాళిగానునీ!

సీత—అయ్యో! సంయమింద్రా!

సీ॥ జనకభూమిశ్వర • తనయను నాపేరు
జానకీయందురు • సన్నుసీలన
ధర నయోధ్యాపురీ • ధాముడౌ దశరథ
త్మానాధుకోడల • మానిచంద్ర
శౌర్యోన్నతుండగు • శ్రీరామచంద్రుని
యర్థాంగినయ్య • సంయమివరేణ్య
తండ్రియానతి బతి • దండకాటవిలోన
ననుగూడి వసియించె • ననుజతోడ

తే॥ గీ॥ గనకమ్మగ మొందు గన్నడ • కాననమీన
నేను గోరినవాగుండు • చానిబట్ట
నడిగి తడవైన తమ్ముండు • నువ్వయినోయె
వారికావడ రాకుండ • పరములిప్పు॥

తండ్రి! ఋషీంద్రా! యిట్లాబంగరులేడిని బట్టబోవ హా! లక్ష్మణా!
 యను నార్తనాదము విసవచ్చె. వెంటనే శస్త్రాస్త్ర సమేతుండయి లక్ష్మణుం
 డన్నగాడికి సంభవించిన ముప్పు దప్పింపనేగియుండె. ఇంతవరకు రాలైరి.
 త్రిశాలవేడులగు తమకెరుకపడని యంశమొండదు. నా నాధుని
 జాడఁచెల్పి నాచిత్తమునగల చింత బాపవేడుచుంటి. (అని సమస్కరించును)
 రావ—(తనలో) ఆహా! ఇదియే మంచినమాయము. ఇప్పుడీ భూజాతను నరద
 ముపై నిజుఁగొని లంకకేగెద. (ప్ర)కాశ) సీతా! యిటువినుము.

చ॥ కిలశభవుండు తాత గుఱ • గణ్యుడు విశ్రవసుండు తండ్రినా
 నిలయము హేమరత్నమణి • నిర్మితమై వెలుగొందులంక యీ
 యిలగల దానవప్రతితి • నింపుగనేలెడివాడ ధారుణీ
 స్థలినను మీరు బల్లిమడు • చానరొ లేడెట రావణాఖ్యుడ౯॥

నీరూపలావణ్యము విని మదీయ సభిజనంబులవీడి నీగారకై వచ్చి
 యుంటి. మదనం డదనిదియని పరితాప మొందజేయుచుండె. సఖి! ఈ
 కాంతారఁబున నీ రాజభమునిఁ నూడి నీవేమి సుఖమునుభవించెదవు?
 రావణేయకములగు నుత్తుంగహర్ష్యములయందును, కుసుమితలతాకుంజ
 పుంజముల నీడను ముదమార విహరించుచు నాలంకయం దకలంకముగ
 సుఖించెరమ్ము. రమణిమణి!

సీత—(కోపముతో)

గీ॥ కమలజాని వశమునబుట్టి • ఘనతపిడి
 యిట్లు బల్కెదవేలరా • మిట్టిపడుచు?
 హస్తముశకాంతిరంబొప్పు • నరయ రామ
 చంద్రునకు నీకుఁజూడ రా • క్షనవిహీన!

ఓరీ! నీవు మునివనినమ్మి యెరుంగక యర్ఘ్యపాద్యంబులిడి మోసపోతిఁ
 గదరా?

రావ—సీతా! నా నిజరూపము జూడుము. (అని నిజరూపు జూపును.)

సీత—(మూర్ఛిల్లును) (యవనికపెడును)

పంచమరంగము - అరణ్యమందొక భాగము.

(రామ లక్ష్మణుల ప్రవేశము.)

రామ—అన్నా లక్ష్మణా! మీవదిని నొంటిగా విడచి యిట్లెల వచ్చితివి? అయ్యో!
 ఘోరారణ్యమున నాయింతి యేమయ్యెనొగదా?

గీ॥ రక్కసులజంపినార మ • రణ్యమందు
 వారలేదీని మాయల • బచ్చినానొ

జనక సుతకెట్టి యాపద • సంఘటిలనా

యెంటరిగ నీతనుంచి రా • నుచితమగునా?

లక్ష్మణ—అన్నయ్యా! మీరా కురంగమును బట్టవచ్చిన కొన్ని నిమిషములకు హా! లక్ష్మణా యను నార్తనాదము వినవచ్చెను. అట్టి నాదము విని భీతిల్లి దేవి నన్న మీ క్షేమమరయుటకై పొమ్మని పలికెను. నేను “భ్రీ”లోకపూజ్యులగు మాయన్నగారి కెట్టి యాపదయు చేకూరదు. ఇది యులేయు రాక్షస మాయయని పల్కితి; నందులకామె సమ్మతింపక నన్ననేక రీతుల ముల్కుల మించిన పల్కులు బల్కుజొచ్చినది అందులకును మీయాజ్ఞ మీరినవాడ నగుదునని మిన్నకుంటి. అదిగాంచి దేవిగాదు మీకాపద చేకూరినదని మఃఖించుచు నోటవచింపరాని మాటలసైతము బల్కినది. అట్టి కర్ణకఠోర వాక్యములాలింపబాలక మీచెంత కేతెంచియుంటి. దేవరవాచితప్రక్షమించ పొద్దితులు. (అని సమస్కరించును.)

రాము—లక్ష్మణా! నా శౌర్యసాహసము తెరింగియు నాదేవి పొమ్మనినతోడనే వచ్చుట నీకు తగునా? స్త్రీలు భీతచిత్తలగుటచే ననేకవిధములఁ బల్కెదరు. ఇంతలో నీవదిగని యిట్లునేయుటెల? మరచితిని. కురంగరూపధారి దనుజాధ మాడే. వాడు నన్నలయింపనెంచి చాలదవ్వరిగెను. అంత నేను నిక్కముగా రక్కసియని నిశ్చయించి వానిఁ బరిమార్చితిని. అన్నా లక్ష్మణా! నీత యేమ యెనోగదా? పర్ణశాలకు బోదమురమ్ము.

షష్ఠమకురంగము - పర్ణశాల.

(రామ లక్ష్మణులు పునఃప్రవేశము)

రాము—తమ్ముడా లక్ష్మణా! ఎట్టి యాపద చేకూరినది. ఈ పర్ణశాలయందు జాన కిని గాంచమైతిమే! పిలువ్రము.

లక్ష్మణ—వదిసగారు! వదిసగారు! జనక రాజతనయా! ఏదీ పల్కుటలేకే, శ్రీరామ మనోహరిణీ! తల్లీ!

రాము— సీ॥ కేతేంద్రులేనట్టి • తారాకథమథాతి

శారీకలేని పం • జరముకరగి

సారసహీనతా • సారంబుపాలిక

గనదివ్వలేని యం • గణముమాడ్కి

సుమధలంబులులేని • సుందరవనిగలి

పసిబిడ్డలేని భా • వనము నీతి

కలకంఠతలలేని • శమ్మనూవివితాన
నినుదులేనట్టి దు • ద్వివముపగిది
తే॥గీ॥ భూతిరమాద్విలేని కాంధ్యకమువలెను
నాణెమగు తంతువు లేని • వీణభంగి
జానకీదేవి లేనట్టి • బాడఁజూడఁ
పాదుబాఠినటుండె నీ • పర్వతాల॥

అయ్యో లక్ష్మణా! యెట్టియావడ చేకూరినది! దుష్టదానవు లెవ్వరైన
సీత నెత్తికొనిపోయిరో లేక కూర్మగంబుల వాతపడెనో యెరుంగమైతిమి
గదా!

సీ॥ మఱిగాక్షి సీతఁ గా • రిడివిని గఱితిలే
నమ్మకాడఁచె హరి • జమ్ములార
మదిగడ గామినీ • మార్గాన బోయిన
సరణిగాంచితిరె గ • జమ్ములార
హరిమధ్య యిప్పుడీ • తెరవునఁ జనినట్టి
కృమ మెరుంగరె మృగేం • దృమ్ములార
కలకంఠ కఠిని • క్కడ బొడగన్న ని
క్కమ్ము దెల్పఁచెయి • కమ్ములార
తే॥ గీ॥ కనికరమున జక్రిస్తని • చనినబాడ
గాంచినఁ చెప్పఁబడుచు • కృమ్ములార
దయను భూజాల పోయిన • దారిగనిన
సరగునఁ దెల్పరాఁచె భూ • జమ్ములార॥

హా! సీతా! యేమైతివి? రాముడెమి జేయనో యని యే లతలచాటున
నైనఁ దాగియుంటివా? లక్ష్మణా! యాపార్శ్వమందు వెదకుదము రమ్ము.
(కొంతదూరము నడచి) అయ్యో! యెంత వెదకినను గాన రాకున్నదే? హా
సీతా! జనకజాతా!

సీ॥ ఈకానలోగాన • నేకాన గననాన
మీనలోచన సీత • గాన నకట
యీవంక లేదాదు • నేవంకశికభాదు
పంకబాక్తివి బూడ • నింక నకట
భూసుత నినునీడి • భాసుర గలినిడ
వేసారకెట్లు దీ • వింతు నకట

(లక్ష్మణునిజూచి) కడగండ్ల పాల్గేసి • వికనాడి వచ్చితో
పుడమిజాలెను జూడ • బోవ మకట

నే॥ గీ॥ అయ్యో యింకేమిజేయుదు • సతివ నట్టి
రక్కసులు మ్రింగిపో యిట • సుగ్గలేక
పుట్టి నిలుజొచ్చెనో వన • భూమిలోన
తనువు వికనాడెనో కటా • తరుణిమకట॥

అయ్యేమి! యీ రామునివెళ్ళి! అయ్యోధ్యనుండి యడవులకు వెడలు
నపుడే పుట్టినింటికి బొమ్మన నట్టిమాట శెవులబెట్టనని పల్కెనే! ఇట్టితరి
యట్టి పని కొడిగట్టువా? వట్టిది వట్టిది. నిక్కముగా నేప్రాణిచేతనో మోస
పోయినది? హా! సీతా! భువనజాతా! లక్ష్మణా! యిక నావైపున జాలము
రమ్ము.

లక్ష్మణ—చిత్తము. (అని కొంతదూరము నడచును).

రాము—అయ్యో! యీ యరణ్యమందు నాసతి జాడలెరిగించి నన్నురడించు
వారు లేరుగదా! హా! భూజాతా!

(29 అనుబంధము)

గీ॥ ఎండ మాపులలోని నీలిరింగజూడఁ
గనులు మిరుమిట్లుగొలిపె నాశరికిమిన్న
చెలియ నడబాసి నేనెట్లు • క్షీణిని మనుట
శెప్పమాయన్న లక్ష్మణా • సీతజూడ ॥

అనుజా లక్ష్మణా! సీతనుబి నీ నేనొక్క నిముషమైన నిక బ్రతుకజాల.
లక్ష్మణ—అగోజా! ఫినిధులగు తమకు బేలగీతి వాపోవ తగవుగాదు. ధైర్య
మూనుడు. విడవ నీ కాంతారమందు సీతాకాంతను నెరుకుదము.

(30 అనుబంధము).

రాము—ఇంకెక్కడిసీత? నెరుకుతుక్కడ?

(అని కొంతదూరము పోవుదుడు)

(లక్కడ జటాముపు పడియుండును).

రాము—అనుజా లక్ష్మణా! చూచితివే?

గీ॥ జానకిని మృగిణివట్టి యీ • దానవుండు
 మనము వచ్చుటగాంచి తా • మ్రందినటుల
 పక్షిరూపంబు దాలించి • పడిన యిలని
 చంద్రదన్జాడుమీ యొక్క • శరముచేత ॥

(అని శరమెత్తును.)

జటా—ఆర్తజనశరణ్య! రామచందా! నేను జటాయువనువాడ. మీజనకుండగు దశరథశ్వరుని ప్రియసఖుడ అయ్యా! మీదిగువును నింటలేని యదనుగని రాక్షసాధముడు జానకిని తన యరదంబుపై నిడికొని పోవుచుండె. నట్టితరి నామహాదేవి యనేకవిధముల దైవమును గూర్చి వాపోవుచుండె. అప్పుడు నే నా యార్తనాదము విని నాయుసుదునితో ననేకవిధములఁజూరి వాని ఛత్రంబు మహిస్థలింగుల్పితిని. చాపము దృంచివైచితిని. తురంగముల తుత్తుమురుచేసితిని. వానిరథమును రూపుమాపితిని అయ్యో రామచందా! యిట్లాదనజుని యనేక విధముల పరిభవము చేసితిని పిమ్మట కోధమాన సుంధై వాడిగల విశిఖంబుల నాఁజెరపి నాపక్షముల ద్రొంచి సీతా మహాదేవిని కైకొని గగనమార్గమునఁ జనియె. పక్షవిహీనండైన రుధిర స్రావముచే మేనల్లదడిసి యిచ్చటబడియుంటిని.

రామ—అయ్యా! ఖగతులేందా! రిక్కసివారంబడి సీత నన్నేమనియెను? నాదను జాధముం జెందుబనియెను? వానినామఁజెడ్డి? ఆదురాత్ముం డెవనిపుత్రుడు? వానిబలదర్పమేమి? సర్వరముశైశ్వము వానిని బట్టి యిప్పుడే త్రుంచివచ్చెద.

జటా—అయ్యా! రామచందా! వాడటత వైభవసంపన్న బలాస్యండు. వాని చేరు రావణుడు. సీతామహాదేవింగొని దక్షిణాభిముఖుడై చయ్యనఁ జనియె. వానిరూపము పదిశరంబులచేతను నిరువది కరములచేతను జూడ భీతిగల్గును.

రాము—పక్షిరాజేందా! వాని వాసస్థానమెయ్యది?

జటా—రఘుతులేందా! శతయోజన విస్తీర్ణమగు లంకాపట్టణము. వానిని సంగ్రామంబున మనిము విజయలక్ష్మినిం బడసి సీతాసమేతుండవై రాజ్యంబు పాలించెదవు. మనమన దిగులొందకుము. అయ్యా! ఈ యుదంతము నీ కెరిగింతమని యితదనుక నా పోరావాయుల జక్కబట్టితి. కాని యిక మనఁజాల. నామీన పోరాములు లేచిపోవుచున్నవి. రామ రామ రామ (అని క్రిందపడి తిన్నకొనిచచ్చును.)

రాము—లక్ష్మణా! మేమిది యీకాలవైపరీత్యము. అక్కరకు వచ్చువానితోగూ
యాపదవచ్చుట?

శో॥ జనకుడుచచ్చి న్నవగవ,) జానకిబాసిన వంటెనొంద, నా
జనకుని మించుపేముగల) చక్కని రాజ విహంగమక్కటా
దనుజునిచేత నొంపబడి, తాదివికేగెను మిదికార్య మీ
ఘనుడగు బక్తి రాజునకు) గాంత్రినొనర్చెద నన్నిసత్కృతికే ॥

సామిలీ! మనకుపకారము నీయ నొచి మృతినొందిన యీబటాయుమృతి
జూడ నీలావియోగమును మించియుండె. మనకీ పక్షిందుగ్గిను దశరథుని
యట్ల పూజ్యుండును మాననీయుండును. కాన నీ విహగేందుగ్గిన కన్న
సంస్కార మాచరించవలయు.

లక్ష్మణ—చిత్తము! దేవరవారి యాజ్ఞ శిరసావహించెద.

రాము—లక్ష్మణా! పక్షిందుగ్గిని దహనభూమికి గైకొనిపోతిమురమ్ము.

రాము — లక్ష్మణ—(పక్షి నెత్తుకొని పోవుదురు).

(యవనికపడును)

తృతీయాంకము సంపూర్ణము.

౨

సంపూర్ణ రామాయణము.

తు రీ యాంకము - ప్రథమరంగము.

ఋష్యమూక పర్వతము.

(హనుమంతుడు, సుగ్రీవుడు, కొందరు వానరులు ప్రవేశము)

(31 అనుబంధము).

సుగ్రీ—ఓయీ పవనాత్మజా! ప్రచ్ఛన్న వేషధారులగు యవకు లిటు బాణబాణా సనముల ధరించి వచ్చుచుండిరి. వార లీవనమున కేల వచ్చుచుండిరో యెచ్చటనుండి యెచ్చట కేగుచుండిరో? సత్వరమున గ్రహించిరమ్ము. వారిం జూడ చూడ వాలి పనువున వచ్చినట్లు నాకు సందియము తోచు చున్నది.

హను—అయ్యా సుగ్రీవా! వారలు వాలి పనువున వచ్చువారలుకాని తలచెదను.

సుగ్రీ—కానిమ్ము! వారలు నిజముగా మునులైనచో ప్రియమూర నీవు వారలం గలిసి నాతో సఖ్యమగునట్లు జేయుము. పొమ్ము. నేనీగిరి గహ్వరమందు నివసించియుండెద. సత్వరమ రమ్ము.

(ఇద్దరు నిష్క్రమింతురు).

ద్వితీయ రంగము - సగపాఠము.

(రామ, లక్ష్మణ, హనుమంతులు ప్రవేశము).

హను—అయ్యా! రఘుకులేంద్రా! యాగహ్వరముననే కపికులేంద్రుఁడగు సుగ్రీవుఁ డుండె. రండు పోదము.

(సుగ్రీవుఁడు ప్రవేశము).

సుగ్రీ—అగ్ధులారా! వందన మాచరించుచున్నాఁడి.

హను—అయ్యా, కిషీంద్రా! వీరలు

గీ॥ దశరథుని పుత్రు లినకులూ ! త్రములు జమ్ము
రామ లక్ష్మణులను పేర ! రాజులుదురు
కర్మవశమున వచ్చిరి • క్కడికి వీరు
శౌర్యధనులయ్య మైతికి • సరసులయ్య॥

సుగ్రీవా! ధర్మజ్ఞుడును, సత్యసంఘుడును, బిత్తవాక్య పరిపాలకుండును, నధికబలపరాక్రముండును, ఆశీలేజనవత్సలుండును నగు నీ రామచంద్రుని సఖ్యంబు గల్గెగాన నీ మనోరథంబు సఫలంబు కాగలదు వీరలు జనకాజ్ఞ నిలుప నడవికేతెంచి యుండుండ తనపత్ని రాక్షసాపహృతయైన కారణంబున నాసతికొరకు వనముల ద్విమృదుచుండిరి. వీరు మహానుభావులు. వీరి చెలిమిచే నీకు మేలు చేశారు. ధైర్యమూనుము.

సుగ్రీ—అయ్యా రామచంద్రా! మీకును కాంతావియోగమే సంఘటిల్లిందా?

రాము—అయ్యా కపీంద్రా! నా దుఃఖమునకు మేరయేలేదు.

సుగ్రీ—ఇనకులతిలకా!

గీ॥ రావణుని యరదమునందు • రాజవదన
యొండుభోరున నేప్పుచు • నుండి తనద
రత్నమయ విభూషణంబుల • రామచంద్రా!
చేలమునగ గట్టివైచెమా • చెలెబడంగ॥

అంత నే నానగల యత్తరీయంబును భద్రపరచితి. దేవరవారి యనుజ్ఞయైన నా భూషణంబరంబుల దెచ్చెద.

రాము—అయ్యా! కొనిరమ్ము!

సుగ్రీ—చిత్తము.

(నిష్క్రమించి మూటతో బ్రేవేశించి రామునకిచ్చును.)

రాము—(మూట చేతఃప్రకొని) ఆనూ! లక్ష్మణా!

చం॥ జనకజ మేని భూషణివి • జానకిదాల్చిన యుత్తరీయమే
యనుజ గనుంగొనంగ మది • నాపగరాని వగలే జనించెనా
దనుజునిచేత జక్కువడి • దానినిబోవుచు భూషణావళి
తనమది గుడుచుక విడచె • భారణిపై గనుమింకతమ్ముడా!

ప్లవంగేశ్వరా! వాడేదిక్కుగబోయియుండె జెప్పము? వానితల వ్రక్కలు జేసెద. సత్వరముగా బలుక్కుము. (కొంచెమురకుండ్లి) సుగ్రీవా! వాని నేవిధముగా బరిమార్చగలము? మరల నాడేవి నెట్లుగాంతును?

సుగ్రీ—అయ్యా! దుఃఖించకుడు. వానిని కడనమందు ఖండించి, భూజాలను దెచ్చెదను. ధైర్యమూనుడు.

రాము— గీ॥ నీవు కోరికకోర్కెల ॥ నేను దీర్తు
జానకిని చెచ్చుజాడల ॥ నరణిదెల్పు

సుగ్రీ— మారునేనును గూడిన ॥ మేదినిక
కస్తతరమైన కార్యము ॥ గలుగగలదె॥

సీతను చెచ్చియిచ్చు భారము నాయది మీరు చింతింపకుడు. జేవా! నా
మనవి చిత్తగించుడు. (విల్లి అనుబంధము)

మ॥ బోమిన్నాసతి బట్టిదోచుకొని కో, పంబూనికీష్కిధలో
పల నన్నన్వసింపనీక వనికీ ॥ బారంగదోలె మహా
బలుడోవాలి; యతడు చంపుననినే ॥ ప్రిణంబుడై దీపిచే
నెలనాగో విడనాడియంటి నకటా ॥ యీటువ్యమూకాద్రీ॥

రామచందా! యిట్టియిడుములకు లోనై కులాంగనను బాసి, కుండు
చుండిన యీ యనాధను గావుము. (అని పాదములపైబడును.)

రామ—కపిచందా! తెమ్ము భీతిల్లకుము. దుర్నీతికరుండగు వాలిని నా సితేశాయక
ములచే ఖండించి నిన్ను కిష్కిధాపురమున కభిషిక్తునిగా జేసెద. ఎట్లయినను
నీవు వాలిని గయ్యుంబున కాహ్వనంబు జేయుము. జంగుసేయక కపిసేన
తో కిష్కిధకుంజనుము. నేనును నీవెంటనే వచ్చి వాలిని దూరగొట్టెద.

సుగ్రీ—చిత్తము మహావ్రసాదము. (అందరు నిష్క్రమింతురు.)
[యవనికపడును.]

శ్రృతియరంగము - అగ్రణ్యము.

(వాలిసుగ్రీవులు, శిరములతోడను, రానులస్కృంబులు చెట్టుచాటునను గన్పట్టుదురు.)

సుగ్రీ—ఓరీ! భార్యదోషి!

ఉ॥ ఆరిని స్వీకరించితి వ ॥ హా! రణభూమికి రమ్ము సత్వర్క
గాలనశిమ్ముచే నిటులః ॥ గానలనుండితి నిన్నినాళ్లు నే
నాలముసేయవచ్చితి మ ॥ హాహవమందునఁ గెల్చిపోమ్ము నీ
కాలము దాపరించివది ॥ కాపురముండగ స్వర్గములనున్॥

వాలి— ఓరీ!

ఉ॥ కానలడాగి డాగి వన ॥ కండములక దిని నుత్తురూరి యా
కానల నేడ్చి యేడ్చి మరి ॥ కొన్నిటికోతులఁ గూడివచ్చు మా
తానను జెట్టిజట్టిసని ॥ తాకంగ నామది బంకునట్టునే
పానలు లేకలేక నిను ॥ బంపెదఁ గాలునివిటికిప్పుడే॥

ఓరీ! మాటలచే నేల గాలయాపన చేసెదవు? నీ చేవజూపుము. బాధ
పూరిములు వచ్చుచున్నవి గాచుకొనుము. (అని బాధములు చేయును)

సుగ్రీ—ఓరీ! నీ బాణముల సంహరించితి. నిక నాయముల కన్నదనము జూడుము.

(అని బాణము వేయును.) రాముడు చెట్టుచాటుననుండి బాణము వేయును)

వాలి—(క్రిందబడి) హా! మోసకారీ చచ్చితి, చచ్చితి. ఓరీ సుగ్రీవా! జననమైన పిమ్మట మరణ మెప్పుడైనను మన కెల్లరకు నిశ్చయము. కావున మరణ మునకు సర్వజనులు సిద్ధముగా నుండవలసినదే కాని నా యారవ పాగిణమగు

ఉ అంగదు జూడుముంక కనఁకాంగదు సుందరమూర్తిపుత్రుని నే
బొంగుచు నంకిమందునిడి, పొల్పుగ ముష్టుల నాడుచుందు నీ
పుం గమనించి శైశము • బుచ్చుచు సంతసమొప్ప వాని నా
మంగళిమూర్తియకా సుతుని • మారునిమీరిన రూపవంతుని॥

అన్యాయము జేసితివిగదా. అయ్యో రామచంద్రా! యిట్టి నాపుత్రుని నెట్లుబ్రాచెదకో మీరలే భారకర్తలు. కుత్తుని నయసులీకురకు సుగ్రీవుని రాజ్యాభిషిక్తుని జేయుదు. పిమ్మట నా బుతుడే గలడు. నేనిదే పాగిణముల విడిచుచున్నాడ. రామ రామ రామ (అని పాగిణమువిడుచును.)

(యననిక జారును.)

(అజేసలమున అంగద, లక్ష్మణులు పరివేశము)

అంగ—హా! తండ్రి! భవనైకవీర!

ఉ॥ ఎత్తితి వెల్ల శైలము లహీనయశంబుగ నేల నేలిగొ
ముత్తితి వెల్ల శాత్రుని • మూహములకా దగు కోటకొమ్మలకా
దుత్తునియల్లగొట్టితివి • దోర్బల నేలల బెరుగాంచితే
యిత్తిరి రామబాణమున • నేగితో స్వర్గము మమ్మువీడియె॥
హా తండ్రి! జగతియైకవీరా!

గీ॥ ఎన్నతనముననుండి నెక • బ్రేమచేతి
పెంచితివి తండ్రి నిన్నిట • బ్రేలిభూమి
జేర్చఁగాబూని తక్కటా • చింతలుడిగి
కటకటా? మెట్లుచేతు నీ • కట్టడిపని॥

హా తండ్రి! నిన్ను బాసి నే నొక్కనిమిషమైనను బ్రతుకగలనా? అయ్యో

తండ్రి! కవివీరా! (అని మూర్చిల్లును)

లక్ష్మణ—అంగదకుమారా! బ్రేలితి వాపోయెదవే? యిట్టితరి మనమును రాయజేసి కొనవలెగాని నీరుచేయదగునా? ఇక చింతింపకుము. నీతండ్రి రామూత్తుని హతుడగుటచే నాశవాసపాపి జెందియుండెగాన నీ మనమున దిగులు ధూ పోసి నేతి బ్రేలి కన్నులనానై మూచింపుము. ఇక బాగునియకలెమ్ము.

అంగ—చిత్తము. అట్లనేజేసెద. (అని లేచును. యశనిక పడును.)

తురీయరంగము - కిష్కింధాపురము.
(రాముడు లక్ష్మణుడు పౌవేళము)

రాము—లక్ష్మణా! సుగ్రీవుఁడొకను రాజయ్యె. రాజ్యమర్హతచే శ్రీలో
లుడై మున్నుబక్కిన గడువుచూటయే మరచినాడు. నీవు కిష్కింధకుజని
నావచనములు గనెట్లనము. (388 అనుబంధము)

చ॥ “తలపవునొల్లిబల్కినది; ♦ తామరసాక్షులఁ గూడిమత్తత
నిలిచి యిటాలసింపితివి ♦ నీదగుసేనలఁగూడిరమ్మిక
దెలిసియు రానిచో వెనుక ♦ దీవ్రత వాలినిదుంచినట్టి యు
మ్ములుకలవారు నమ్ముమెద బూనకు మూర్ఖులి నానరేశ్వరా॥
బుద్ధిమంతుఁడవని నీకు నే నుపకారమునేను గురుకార్యోచిత కాల
మెరుంగవైతివే! నాచెలిమి గొంచినను వానరబుద్ధి మానవైతివిగదా; రామ
ప్రసాద రాజ్యగర్వాంధకార! యు” నాసందేహములుగా బుద్ధుము. అందు
లకు సమ్మతించకున్నచో నాకార్యమును నేనుదీర్చెద.

లక్ష్మణ—చిత్తము అట్లనేబోయెద. (నిష్క్రమించును)

రాము—(తనలో) లక్ష్మణుడు వచ్చులోగా కార్యకృత్యములు లేప్పుకొనియెద.
(రాముడు నిష్క్రమించును)

(అజేస్తలమున హనుమత్సుగ్రీవ, లక్ష్మణులు పౌవేళము, పిచ్చుట రాముడు పౌవేళము)
సుగ్రీ—వశరథనంకనా! శరణ శరణ (అని పాదములపై పడును)

రాము—ఓయీ సుగ్రీవా! రాజ్యమదాంధకారముచే కన్నుగానక చలించు
చుంటివా?

సుగ్రీ—రామచందా! బూకరుకాకటాక్షవీక్షణముచే నాకు సర్వసంపదలుచేకూర
స్వామికార్యము దీర్చక మిచ్చకుదనా? కొంతవానరసేనను సీతాన్వేష
ణార్థము బనిచియుంటిని. మిగిలిన సేనను గూర్చుకొని నేను లంకకేగి రావణు
సపుత్ర మిత్రా, మాత్య, పరివారముగఁ బరిమార్చి సకలకల్యాణ గుణగణ
సమేతయగు సేనను గొనితెచ్చెనను జేవరవా రనుగ్రహింతురుగాక.

రాము—మంచిది. శీఘ్రముగా స్వామికార్యము సర్పరండు. నేను సౌమిత్రీయు
మహిమదగ్గరియం దుండెదము.

సుగ్రీ—అట్లనేజేసెదము.

రామలక్ష్మణులు నిష్క్రమింతురు.

సుగ్రీ—అంజనేయా! అంగద జాంబవంత సుపేణ గజగవములం గూడి దక్షిణ
నీరధి లంఘించి లంకప్రవేశించి లోకమారయగు సీతను నెవకుడు.

అంజ—చిత్తము సెలవొసంగును పోయివచ్చెదను.

సుగ్రీ—మందిది. ఈ రెండుమానములలో సీతను గాంచి శుభవార్తలెఱిగించుడు
లేకున్న మీకు మానప్రాణములు దక్కవు.

(సుగ్రీవుడు నిష్క్రమించును)

అంజ—కపిపుంగవులారా! రండుపోదము.

వానరులు—అదెంతపని పోదము రండు.

(అని గంతులుచెయి అందరు నిష్క్రమితురు)

(పంచమరంగము—సముద్రపుటొడ్డు)

(హనుమంతు, అంగద, జాంబవంత, సుపేణాదులు ప్రవేశము)

అంగ—వనోకసులారా! సీతాన్వేషణముకొరకు స్వయంప్రభా గుహముఖంబు
నేనాడు విడచితిమో యానాడే ప్రాణములపైయాశవదలుకొంటిమి. ఇప్పుడు
మనము సుగ్రీవునిచెంత కీతిమేని మనల బ్రతుకనీయడు. ఒకవేళ మిమ్ము
బ్రతుకనిచ్చినను నన్ను బ్రతుకనీయడు. ఎలనన మారండియెడగల వైర
ముచేతను రాజ్యరమ నాకొసగవలెనను దురుద్దేశముచేతను నిక కొన్ని
విషయములు మనమున కలచి యింతకూరకార్యము జేయుగాన నేనీనీరధి
తలఁచున బ్రాణంబులు విడిచెద. మీరు పొండు.

అంజ—అంగదా! యువరాజ్యపదవి నొసంగిన మీ పితృండ్రి సుగ్రీవుడు నిన్ను
జంపునా? యేమీ నీ వెడగుతనము.

అంగ—అయ్యా! వాయుసూతీ! యేల నీ యోదార్పులు? సుగ్రీవుడు నన్ను నిక్క
ముగా యీమిషచే జంపును.

సుపే—కపులారా! మనము సీతనారయక రిత్త ప్రసంగములచే గాలము గడిచి
పురప్రవేశమైతిమేని, సుగ్రీవునిచే మరణము నిశ్చయము కాన యింక
జాగునేయక కార్యమునకు సాహసితము రండు.

(అవి ముందకు నడతురు; సంపాతి ప్రవేశము).

సంపా—అహా! ఇక్కడ నేడయో పెద్ద యాహారము వైవము నాకు చేకూర్చె.
ఇంత నీ మృగముల సన్నిధి నొకదాని వెనుక నొకటి నాపొట్ట బెట్టు
కొనియెద.

అంగ—వనోకసులారా!

గీ॥ సీత నెవకుట యనుమిష • చేర మనలః

ప్రాణముఃః దీయగానెంచి • ఛానపువిధి

ఫల తః మన లిఖయించె • పాపమనక

రామ లక్ష్మణులైన మ • కేమించేము ॥

శ్రీరాముని చనవాసములచే దశరథుని మరణమును, సీతాపహరణముచే బక్షివధయు, వాలి మరణముచే మనకు జావును గల్గె. నిట్టి నెట్టి దంపు కార్యములన్నియు కైక కారణముననేగదా కల్గినవి.

సంపా—అయ్యా! మీరెవ్వరు? పక్షివధయు చున్నారేమి?

అంజ—అయ్యా! మేము ప్లవంగేశ్వరులము. అయోధ్యా పురీశుడగు దశరథ తన యుండు రాముండు లెండిననువున కానకేరి కొన్నిదినములుండ సీతను రావణుడను రక్కసుడు దొంగిలె. దశరథస్థుడగు జటాయువు సీతాపహరణము జూడలేక రావణునితో బోరి చచ్చె. రావణుడు జానకిని యెండంచినది నెమరుకట్టకై రామసుగ్రీవులు మమ్ము పంప నీ పనఁగదేశము లెల్ల నెమరుచుంటిమి. అయ్యా! వక్షింద్రమా! సీతజూడ నీకేమైన నెలి యనా?

సంపా—అయ్యా! జటాయువు చచ్చెనా? హా! సోదరా! మరమేల పంతుము వహించ వలెన? అయ్యా! నీ మరణవేళ నెంత సంతాపమొందితివో గదా! హా! సోదరా! నాకిక దిక్కెవ్వరు?

అంగ—అయ్యా వక్షింద్రమా! చిఱిచకుము పంతుమనుచుంటివే గోమది? జరిగిన వృత్తాంతమంతయు నవిస్తరముగా నుచువును.

సంపా—అయ్యా! మేమిరువురము పంతుమూని గగనమార్గమున నుడుకుచుండ భానుకిరణ జ్వాలలకు నాపక్షములు గమలిపోయి వింధ్యగిరి పైబడితి. అటబడి ననాకుదినములకుగామూర్ఛ చెలసెను. అప్పటినుండియు నేను పుడమిపై పొక్కి బ్రాణనేటికి జలధిదరికి జేరితిని. మున్ను నిశాకరుడను మునివరుండు జెప్పిన చొప్పున మిమ్ములగఁటి. నింక మీకు సీత వృత్తాంతము జెప్పిన గావున వశుదినగు నన్న జలధియందు స్నానముజేయించి యిచ్చో కూర్చుండ బెట్టుడు.

వాన—వక్షింద్రమా! మహా శ్రాదము.

(లోనికి దీప్తినిపోయి మరల తెచ్చి కూర్చుండబెట్టెదరు).

సంపా—(నాలుగువైపులజూచి) వానరులారా! రాము దేవేరియగు సీతామహాదేవిని లంకాయందుగల యశోకవనమం దుంచినాడు. కావున మీరు సీరధిదాట శ్రయత్నింపుడు. రామనామస్మరణచే నాకు మరల యధాశక్తి కలిగినది. నేనేగద (అని యెగిరిపోవును).

జాంబ—ఓయీ వానరులారా! మనకు గడువు సమీపించినదిగాన,

ఉ॥ ఎవ్వఁడు రామునాళ్ల గ్రహి • యించి శిరంబునఁ దాల్చినట్టి వా
 డెవ్వఁడు వార్ధిదాటి వడి • నెవ్వఁడు లంకనుజొచ్చ బాదు నిం
 నెవ్వఁడు సీతజడలను • నింపుగఁ గన్దొనఁజాలినట్టి వాఁ
 డెవ్వఁడు బోయిరాగలుగు • నెవ్వఁడు జెప్పడి జాగుజేయకన్ ॥

గజు—తాతగారు నేను!

(34 అనుబంధము).

క॥ యెడయోజనంబుల రేగెద

విదితంబుగ వలలబోవ • భీతిజనించుకన్

బడవడి సంధ్యముదాటంగ

మది ధైర్యము లేదు నాకు • మానితచరితా॥

గవా—

క॥ చనియెద నికువది యామడ

వననిధి లంఘింపగా జ • వంబు లవంబుకన్

గననైతి నంచ మిక్కిలి

మనమునను విచారమొదపు • మాన్యచరితా॥

కావున నే నట్టికార్యమునకు జాలనని పల్కుటకు వగచుచున్నాను.

సుపే.—తాతగారు! నేను

గీ॥ ఊహసేయంగ డెబ్బది • యోజనములు

జనమునకన్ దాటగా నేర్తు • సచ్చరిత్రే

తక్కుగల యోజనంబుల • దాటజాల

ననడి భీతిమనంబున • నందితయ్య॥

తాతగారూ! నాకు డెబ్బదియోజనములుబోవ ధైర్యమున్నదిగాని తక్కిన
 ముప్పదియోజనములు బోవ నే నసమర్థుండ.

జాంబ—ప్రపంచేశ్వరులారా! యిటువంటి శతయోజనంబులు శతమైనను నాకు
 లెక్కలేవు. కాని మున్ను భీతికొమునకు ప్రదక్షిణము సేయునపుడు నా
 మోకాటియందొక శైలము విరిగియున్నది. ఇప్పటికిని కొలదిదూరము దూ
 కిన కలుక్కుమని బొడ్డుచును. అయినను మీరీ కార్యమునకు సాహసించు
 మనిన సాహసించెద.

అంగ—తాతగారూ!

గీ॥ యోజనశతంబు దాటగా • నోర్తుగాని

మగుడతననిధి లంఘింప • మాన్యచరిత

శక్తిదాల దటంచ సం • శయము వాదము

నీరజాదల నట్టుల • జెప్పనేర్తు.

అయినను బ్రోయితినిచెడ. సెలవొనంగుడు.

జాంబ—యువరాజా! నీవంతటి సాహసుడవే? కాని నీవు మాకు మూలంబవు.
మేము నీకు శాఖాపుష్పఫలంబులము. మూలంబే లేనియెడల శాఖాపుష్ప
ఫలంబు బుండునా? నీవు మాకు గురుండవు. గురువుతుగ్గిండవు, రాజపుగాన
నిన్ను లంకకుఁబనిపిన మా గతియేమి?

అంగ—సద్గుణవంతా! జాంబవంతా! మనము రామరామాన్వేషణము
జేయవచ్చి యసమర్థులమని పోయిన సుగ్రీవుడు బ్రాణములతోనుంచెడు.
కాననేనుపోయి యెట్లైన రాము దేవేని దర్శించి వచ్చెక. సెల
వొనంగుము.

జాంబ—యువరాజా! నీ వీకార్యమునకు సాహసించవలదు. ఓయీ! అంజనీశ్రుతా!
యేమియు చేతకానివానివలె నొరకుండుట నీకు తగునా? నాయనా! అంజ
నేయా! సముద్రోల్లంఘనము నేయ నీవుదక్క యీ ప్లవంగేశ్వరులయందొ
క్కరుండును గానబడడయ్యె. గావున సీతాన్వేషణము నీ వలనగాదగునని
నిశ్చయించితిని. నాయనా! రాము దేవేని దర్శింప లంకకు పయనముగమ్ము.
నీయట్టి సాహసమూర్తి యీపనికి సాహసంపకున్న నేమియు చేతకాని
వారేమిచేయుదురోయి? ఇంక మానము వీడి రాముకార్యాసక్తుడవుగమ్ము.
నాయనా! మనకు సుగ్రీవుడు నిర్ణయించినగడువు కొలదిరోజులలోనేయున్నది.
నీవింక జాగుసేయక జలనిధి లంఘించి లంక నిశ్చంకంబొచ్చి జానకిని దర్శించి
రమ్ము.

అంజ—చిత్తము తాతగారూ! వన్నింతగా కీర్తించవలెనా? వీరల సాహసము విను
టకై మిన్నకుంటి. గాని వేరొందుగాదు. ఇప్పుడు తమ సెలవయ్యేనని,
(3వ అనుబంధము)

సీ॥ వాయువేగమున • వడిబోదు మీయాజ

సూర్యచంద్రాదులు • సుడివడంగ

విరిగి శైలాగ్రముల్ • విపుల వృక్షసమూహ

మెరిగి మింటికిజేరి • యిలబడంగ

వరిగిరింద్రమ్ములు • వడవడ వడకంగ

భూనభోంతరములు • బొబ్బలిడంగ

లోయధులెల్లను • దూలి పొర్లాడంగ

దిక్కులు పెక్కుగాఁ • బిక్కుటిలంగ

లే॥ గీ॥ ధాటివారాశి యవలీల ♦ దాటినేను
లంక నిశ్చళజొచ్చి స , ల్లలిత సీత
బాడలెల్లను చెల్వెద ♦ సర్వరముగ
నకుగుడెంచెద సెలవిమ్ము , నధకప్రీతి॥

కపిపుంగవులారా! తమ యాశీర్వాదము చేతను, యువరాజు దీవనచేతను
శ్రీరామ మంత్రబలముచేతను, నింక లంకవొచ్చెద. సెలవొసంగుడు.

జాంబ—అంజనేయూ! మంచిది పోయిరమ్ము.

అంజ—చిత్తము. సర్వము రామమహిమయే

["రామ రామ రామ" యని యెగిరిపోవును]

అంగ—కపిపుంగవులారా! ఆహా! మనయాంజనేయుని జవ మేమని వర్ణింతును?
అతనిధాళకు నిలువలేక భూధరంబులెల్ల నల్లలనాడుచున్నవి చూచుడు.
బౌరా వారజాత!

జాంబ—బౌను కపులారా! అంజనేయుని వర్ణింప నెరిగిరమగును? ఓయీ! అంగ
దా! అంజనేయుని రాక నిరీక్షించుచు స్వయంప్రభా గుహముఖంబున నుండ
మురండు.

అంగ—చిత్తము అట్లనే సియ్యదము.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

తురీయాంకము సఁపూర్ణము.

శ్రీ

శ్రీ

శ్రీ

సంపూర్ణ రామాయణము.

పంచమాంకము.

. ప్రథమరంగము - కోటముంగిలి.

(ఆంజనేయులు, లంఘిణి ప్రవేశము)

లంఘి—ఆ! ఎక్కడి దీ వింతవృగము?

గీ॥ ఎచ్చడవుర యిప్పటి కిట్లు వడిగ
వచ్చితివి గాంతులేక? నిజా వధయొనర్తు
నెప్పు వృత్తాంతమంత నో, చెనటికోతి!
పిప్పగంతులు జాలించి వేగిరంబ॥

ఓరీ! అడవియందుగల ఆలములుదని మత్తుచే నిక్కడికి వచ్చితివా?

ఇంక నిన్నిడచుటలేదు. నీ వృత్తాంతమంతయు వివరించుదుము.

ఆంజ—ఓసీ! నేను శ్రీరామదూతను. హనుమంతుడి. మీ లంకాపట్టణంబునగల
వాడీ కూప తటాకంబులు జూడవచ్చితిని. ఒక్కవరి లోనికి బోసిమ్ము.

లంఘి—ఓరీ! రామని గురిపులేనిది పోవుటకు వీలులేదు.

ఆంజ—నన్ను పోనిచ్చెదవేని లంకలోనితంకాయ తెచ్చిపెట్టెద.

లంఘి—తంకాయలులేవు గింకాయలులేవు. ఇక పొమ్ము.

ఆంజ—అట్లనే పోయెద (అని లోపలికిపోవ వ్రయత్నించును.)

లంఘి—ఓరీ వెధవా! యెచ్చటికి బోయెదవు? (అని నెత్తినకొట్టును.)

ఆంజ—ఓసీ ముండిరండా! యెంతవాసవే! మగవాండ్రో మగనివలె గన్నట్టుచున్నావు.

గీ॥ పడతివంచును నినుజంపఁ బాపమునుచు

మిన్నకుండిన గని మితిమీరియిట్లు

మిట్టిపడుచుంటివా నీడు ♦ మిట్టిపాటు

నడచెదను చూడు ధృణములో ♦ నఘరరండ!

(అని గుడ్డును.)

లంఘి—(క్రీందబడి) అయ్యా హనుమంతా! రావణుడు నీతను దెచ్చుననియు, నీతాన్వేషణముకొరకు మర్కటలు వచ్చెదరనియు, ఆ మర్కటనిచే దెబ్బ తిందుననియు, నాటనండియు నీలంకకు చేటుగల్గుననియు, పిమ్మట రావణుని కుటుంబనాశన మగుననియు, తొల్లి బ్రహ్మదేవుడు దెల్పియుండె. అతడు చెప్పినట్టు నీ గుడ్డునకు బ్రాణావశిష్టరాలనైతి. గావున నన్ననుగ్రహించి వీడి యధేచ్ఛగా లంకాపురమంతయు గలయుదెరుగుము. నాకు సెలవొసంగుము.

అంజ—బౌరా! మంకిణి ఎంతదానవే! నీ లంకవాసుల గుండెలలోని గాలమని తలంచు తెరుగవేమి!

(లంఘిణి నిష్క్రమించును.)

అంజ—అహా యేమీ యీ లంకాపట్టణ వైభవము!

హరిహరతి రగడ:-

ఈ పురివైభవ ♦ మేమనియనదగు
కాపురమిట శ్రీ ♦ కాంతామణియిట
గోపుర మందిర ♦ కోవ్యవహారులు
గోపనలంకలు ♦ గొప్ప బజారులు
బంగరు గోడలు ♦ పరిసాయగములు
పొంగుచు దిరిగెడు ♦ పొలతుల గోటలు
మాకందంబులు ♦ మాజీఫలములు
శ్రీకకులంబులు ♦ శ్రీ గంధంబులు
పనసలు కమ్మని ♦ బచరీ ఫలములు
అనటల సంతెతు ♦ లట దానిమ్మలు
కజ్జూరంబులు ♦ కమలఫలంబులు
గొజ్జంగులు సిత ♦ కుముదసంతెతులు
నారంగంబులు ♦ ననగజనిమ్మలు
మారేడులు మరి ♦ మల్లెలు మొల్లలు
తములపు తీగలు ♦ టెప్పచగు నిమ్మలు
రమణీయంబుగ ♦ రాజులు తరువులు
పిందెలు పూవులు ♦ పెంపుఫలంబులు

గొందు గొలుపు క ♦ స్తవకువసండులు
 కిలకిలలాడెడి ♦ కీరభావణలు
 కలకలబల్కు పి ♦ కాలాపంబులు
 గోరంకులు మృదు ♦ కూజితములు పలు
 పారావరముల ♦ పలుకుబలుకులు
 తద్బుతేనియల ♦ ద్రావిణ తేటులు
 జమ్మని చేసెడి ♦ సాగనగు రుతములు
 పట్టణమంతయు ♦ పర్వినమ్మాకులు
 దట్టపునీడల ♦ దనరినతావులు
 చల్లదనంబుల ♦ సౌరభ్యంబులు
 నుల్లమిగుర్పగ ♦ నుత్సాహంబులు.

ఆహ! యెందుజూచినను కలంకము లేకుండుటచేతనే? లంకాపట్టణమని భ్రాతృగాంచినది. పురిదర్శన లాలసుండ్లనై మైమరచి రాము కార్యము నారయక చరించుచుంటినే? ఏమి నాబుద్ధి మాంద్యము? ఈ సాధము లందెచ్చట నుండునో రాము దేవేని గర్హించెద (అని వెదకుచు) ఆహ! యీ సాధరాజమేమి? (వినుచు) ఆ యేమీ! ఇంద్రజిత్తనియా చెలికత్తె బల్కునది. (చూచి) ఇచట సీతలేదు. ఇంకొక యింటజూచెద. (వినుచు) యేమీ? అక్షయ కుమారుడనియా సేవకుడుబల్కుట. (చూచి) ఇందును జానకిజాడ కాన్పించదయ్యె. ఆయంగణము చూచెద.

(చూచి) రామ రామ రామ. నేడంత పాపకార్యమొనర్చితిని.

చ॥ కటకట బ్రహ్మచారినయి ♦ కన్నులజూడంగ రానికార్యము
 దటుకున గాంచఁగావలసె ♦ దామరసాక్షుల గాత్రోమర్మముల్
 పటుతరలీల నానొసట ♦ పద్మజాడిట్టుల వ్రాసెనక్కటా
 దిటమగు నాదుపాపముల ♦ ద్రౌపదజేయుత రామనామమే॥

ఆయింట నెవ్వరో మాటలాడుచున్నారు. పోయి చూచెద (చూచి) ఔరార పచ్చిమాంసమును దిని సారాయిని ద్రావుదు మత్తుచే గలహించు చుండిరి. యేమీ ఏరల దుండగము! (విచారముతో) అయ్యో రామ చంద్రా!

(౪౬. అనుబంధము)

చ॥ తిరిగి నంగణంబులను ♦ ద్రిమ్మరితివ్వడి వీధులన్నియు
 గలయుగ మండపంబులను ♦ కాంతల సాధములెల్ల జూచితిగి॥

పురమున గోపురంబులను • పొల్పుగుమేడల నెల్లగాంచితిగా
హరిహరిగాంచనైతి ఐన • శాశ్వజనెందును నేమిసేయడుకా!

అయ్యో దైవమా! నేటికి రెండుదినములనుండి పట్టణమంతయు గలయుఁ
దిరిగినను రాముడేవేరిని గాంచనోచనైతినిగదా. హా! రామా! ఇక రావణుని
యంతిపురబునకుం జని చూచెదగాక!

(37 అనుబంధము) (అని నిష్క్రమించును)

(ద్వితీయరంగము-రావణుని యంతిపురము)
(రావణుడు మండ్కోదరి శయనించియుండురు.)

అంజ—(ప్రవేశించి) ఆహా! రాముడేవేరియగు జానకిని నీసాధమున గాంచితిని
గదా! నేనిక ధన్యుడ (మరలజూచి) ఆ! యేమి నాబుద్ధిమాంద్యము! నిశ్చ
యముగా రాముడేవేరియేయైన,

గీ॥ రావణుని సెజ్జపై నిట్లు • గామరామ
సంతసఁబున నుండునా • సత్యశీల?

(చూచి) కాను కన్గొన రావణు • కాంతిగాని
జానకీదేవి గాదు సఁ • శయమి కేల?

అదినిశ్చయముగా రావణుని భార్యయగు మండ్కోదరియే? (ప్రకాశ)
అయ్యో! పరమపతివ్రతామతల్లియగు సీతామహాసాధ్విపై నెట్టి బెట్టిదంపు
వాక్యములు బల్కితిని. శ్రీరామ రామ రామ. యెంతపాపమిది! నా
పాపము రామనామమే పాపము నేయుగాక (వినుటనభినయించి) ఏదేదో
ప్రసంగించుచున్నారు. (ఏదోవినియెడ) (అని ఒక వైపుననుండును.)

మండ్కో—నాథా! నేడొక విపరీతపుకల గంటిని. ఒకానొక మర్కటుడు మన లంక
సంతయు గొల్చినట్లును, అశోకవనమును గొల్చినట్లును, సీతామహాదేవితో
ప్రసంగించినట్లును, కలఁగంటిని. సీతాదేవిని దెచ్చి మన లంక యందుంచినది
మొదలు నామానన మేలొకో నల్లకల్లోలమగుచుండె. మీ కనేకవేల
శ్రీలుండ మనుజాంగనయగు సీతయేల? మాకన్న సౌందర్యవతియా? దేవా!
సీతను రామున కిడితివేని మనకు జయముగల్గును. నామనవి వినుఁడు.

రావ—టీసీ ఏడికిదానా! కోరి గీతి నన్నేమిసేయును?

మండ్కో—నాథా! కోరియెగాదు, వాచ్చొకే వ్రాతబడిన రామాయణమందు
సైలము కోతులచే నీలంక నాశనమగువని వ్రాసియున్నది. మీరు గాంచ
లేదా?

అంజ—ఈమె కోరియునుచున్నది. నారూపము కనుపించుచున్నదా యేమి?

[తిరి అనుబంధము.

రావ—ఈపిచ్చివారలకేమి! రామాయణమును దానిరచించిన వాల్మీకిని చుట్ట జుట్టి గిరిగిరిచ్చి సముద్రమున బారవైచెడ. ఇక మాటలాడకుండుము. నా ప్రతాపమంతయు నదిగియుండియు నేమియు నెరుగని పిచ్చిదానివలె బల్కెడ నేమి? ఇక మిన్నకుండుము. నే నశోకవనమునకుం బని సేత వన్నుగోరునట్లు జేసెడ.

మండ్లో—నాథా! నామనవి చిత్తగించుము. అశోకవనమందుగల సీతచేత కేగితి రేని మనకు తప్పక క్షమచేకూరును. కాన మీరు పోవలదు. ఆ రూప విహీనురాలితో నేమిపని?

అంజ—(తనలో) సీతామహాసాధ్వీ యశోకవనమందుండెనని వీరు ప్రసంగించు చున్నారు. ఇక నేనశోకవనమున కేగెద ఇంక వీరేమి ప్రసంగించెదరో చూచెడ.

రావ—దేవీ! పురుషుడు పరశ్రీని మోహించిన కులకాంతలు వద్దనియు, కూడద నియు, చేటనియు, గీటనియు, పెద్దమ్మయనియు ననేకవిధముల బల్కె డరు. ఇంక నీ వేదాంతములు గట్టిపెట్టి మాటాడకుము.

అంజ—(తనలో) మూర్ఖుడగు వీనికి పరిష్కృత్య దేశము లహితమాయెనే?

రావ—నేనిదేపోయి సీతను వరించెద. అందుల కాపె యంగీకరింపకున్న బలాత్కరించెద. (అని లేచును)

అంజ—(తనలో) వీనికి కాలమాసన్న మైనది.

మండ్లో—నాథా! మీరు పోవలదు. (అని పట్టుకొనును) (39 అనుబంధము.)

రావ—నన్ను విడుపుము. నేను పోకమానవు.

అంజ—(తనలో) నీవు పోయిన చావకమానవు.

రావ—నభి! సుఖముగా నంతిపురమున నుండుము పొమ్ము. (నిష్క్రమించును)

మండ్లో—హా! యిదియొక పెళ్ళి.

సీ॥ వినడాయె నానుడి ♦ తనడాయె గన్గవ

మనడాయెనే తెంకి ♦ మనముగుదిరి

వలదంచు నేవల్కె ♦ గలవాణెయని సీతఁ

దిలకించబోయెనే ♦ దలపఁకుండ

హితవాక్యముల వీడి ♦ యతనుకొలకు నోడి

వెలెందుటకు నాయె ♦ వెళ్గుబుద్ధి

కాదంచు నీకిది ♦ వాదించి యిది పాడి

గాదంచు బోధించు ♦ ఘనులులే

గీ॥ చాలమాదుని బాఁకి ॥ పోలుమాలి

గోలసీతను గన్గొని ॥ బేలరీతి

పోలు నానాధుమదిని గ ॥ గ్గోలు వెట్టి

మేలు నానొనరింప రీ ॥ కాలమునను॥ (నిష్క్రమించును.)

అంజ—వీనికన్న మూడర నశోకవనము ప్రవేశించి వీని చేష్టలు చూచుచుండెద.
మేరమీరిన యెడల రామునిచే నొనరింపబడు కార్యమునకు నేనే సాహసిం
చెద.
(అందరు నిష్క్రమింతురు.)

(అవనికజారును)

తృతీయరంగము - అశోకవనము.

(విషాదముతో సీత, వికారరూపములతో రాక్షసాంగనలు ప్రవేశింతురు.)

సీత—అయ్యో దైవమా. (40 అనుబంధము).

చ॥ పుడమికి బుట్టియు జనక ॥ భూపుని యింటను బెంపునొంది యీ

పుడమిని సూర్యవంశమున ॥ పూజ్యతనొందిన రామమూర్తికి

బడఁతుకనయ్య నే పకల ॥ భాగ్యములందియు నక్కటక్కటా

యడరుచు రాక్షసాధముని ॥ యాజ్ఞను గుండగనాయె దైవమా!

ఉ॥ తప్పనియెంచ కేను మును ॥ దంపతుల బెడఁబాపి యుటిసో

కిప్పలుగల్గె నాకిపుడు ॥ సీతదయాపగ! రామచంద్ర! నా

తప్పనునైచు లక్ష్యుండ! ॥ దాగునె కర్మము లెల్లకాలము

నెప్పుదొరంగె జీవములు ॥ నే నొనరించిన నోములేమగు?

గీ॥ పరగలక్ష్యులు దిట్టిన ॥ ఫలమునేడు

గంటి నానాధునింబాయ ॥ గంటినకట

యసుర కాంఠల దుష్టవా ॥ కృములనెల్ల

వినుచునుంటిని మొండినై ॥ నుచుచునుంటి॥

అయ్యో దైవమా! నాదేహ మర్థాంగమనుటచే జచ్చుటకైన స్వాతంత్ర్య మొసంగవైతివే! నావంటి దురదృష్టురాలు బ్రతికి పుట్టినింటికి మెట్టి నింటికి నపయశము దెచ్చుచుండ జంపక చూచుచుండ నీకు తగునా?(చూచి)
హా దైవమా! దనుజాధముండగు రావణుడు మరల నితే వచ్చుచున్నాడు. ఎటువంటి పల్కులబల్కి నన్న బాధింపనున్నవాడోకదా? హా! నాథా! నీయర్థాంగి కెట్టియాపద చేకూరినది.(అని తలవంచుకొనును).(41 అనుబంధము)

రావణుడు ప్రవేశము. (42 అనుబంధము).

రావణ—అహ! యేమి దీని సోయ్యగము! త్రిజగన్మోహిని యన దీనికే తగును

(ప్ర)కా) సీతా! యేటికిట్లు నిద్రాహారములుమాని కుండి కృశించెదవు?
ఇదిగో యిటువినము.

సీ॥ ప్రియమైన ఘనమైన • పీతాంబరములుండఁ
గను మైలపుట్టమల్ • గట్టనేల
కస్తూరి చందన • ఘనసారములుగల్గ
పృథ్విధూని నీవు • బృంగనేల
షడ్రీసాపేతాన్న • సారములుంగల్గ
నువవాసములు జేసి • యుండనేల
విరియుపూగుత్తుల • గురుసెజ్జలవిగల్గ
కటికీనేలనుబండి • కందనేల
గీ॥ విజయః క్రిక్కిరి విభుడనై • వెలయుచుండ
నన్నగోరక నీవింక • నరునిగోరి
కండమూలంబులను దివి • కానలోన
గప్తమేలను గడిపెదా • కలికిమిన్న!

ఓసీ పెట్టిదానా! నరాధమడగు రాముని గోరుటచే నీకిట్టియిక్కట్టులు
సంభవించినవి. నీ నాథుండెంతదుష్టుడుకానిదే కన్నరండి) కానలకంపునా?
ఇప్పటికైనను తెలివెదెచ్చుకొని దుష్టుడగు నీపతిమాట దలంపక నాయెంతి
పురంబునకు రమ్ము.

సీత—(గడ్డిపోచ చేతలట్టకొని దానిఁజూచుచు) ఓరీ రావణా! యేల నీవిట్టి దుర్భాష
లాడెదవు? నీకు జీవములపై నిచ్చయున్నచో నివ్వడు,

చ॥ విజయమమీరనన్న రఘు • వీరునకిచ్చియు కేల్పొగిడ్చిరగ
గని నిను వేగ నెమ్మదిని గౌరవమొప్పగ గాచుబ్రాచురా
విసము మదీయవాక్యముల • వీరుడనంచని పెట్టివీగ నీ
జనులు వుల్లెమిత్తులిట • జచ్చుట నక్కము రాక్షసాధమా!

ఓరీ రాక్షసా! నీకు జీతముపై నిచ్చయున్న, నన్న రామునకర్పించి శర
ణాగతవత్సలుడగు రఘువీరుని మన్ననలకు లోనగును. లేకున్న నీకీక వ్రుడ
మిపై బ్రాణంబులుండవు. నామాటవినము.

(43 అనుబంధము)

రావ—ఎంతదానవే శ్రీహత్య సాపముని శాంతినహించ మేరమీరి బల్కుచుంటివా?
మానవాధముడగు రామునకు నిన్నొసంగుటకాక నమస్కారముకూడ
జేయవలయుగా! లొండ్రొండ్రము. నిన్నిచ్చి నమస్కారము జేసెదనులే.

సీత—ఓరీ! గూర్తుండగు నీకు బరమవత్సరలతో బయక నధికారములేదు? కాన నీవింకపొమ్ము (అని తలవంచుకొనును)

రావ—ఇది వినయోక్తులతో లోబడునట్లులేదు. (అని రాక్షసాంగనలజూచి) యేకజటా! హవిర్జటా! యేమిచేయుచుంటి?

ఏక—రాక్షసేశ్వరా! తమసెలవున కెదురుచూచుచున్నాము.

రావ—గాక్షసాంగనలారా! సీతను రెండుసెలలలోపల నా కెట్లయింపు నా స్వాధీనముజేయుదు. అట్లుగానిచో మీ కరవాలములచే ఖండించి వండికొని దండిగా తిండి తినుదు. నేనిదే పోయెద. ఈకార్య మెట్లు నరవేర్చెదనో!

హవి—చిత్తము. రాక్షసేశ్వరా ఇచ్చెంతపని!

రావ—మంచిది. (నిష్క్రమించును)

హవి—ఓసీ సీతా! మా రాజరాజేశ్వరుడగు రావముని వరించుము. లేకున్న నా కత్తిచే ఖండించెదను. మాటాడవేమి? (అని కత్తిద్రోవ్వను)

సీత—రామురామ యెట్టి కర్ణకఠోరము లాలించవలసివచ్చెను!

ఏక—ఓసీ సీతా! ఇంద్రునికన్న మించినభాగ్యముగల మారాజునువరించుము. లేకున్న నిన్ను బ్రతుకనిచ్చుటలేదు. (అని కత్తిద్రోవ్వను) మారుబల్కవేమి?

(44 అనుబంధము)

తీజట—(నిద్రలేచి) ఓరాక్షసాంగనలారా! శాంతించుదు. రాక్షస కులనాశము సమీపించినది. ఏలయిట్లు వదలెదరు? ... (45 అనుబంధము)

ఏక—సీతా! మాటిమాటికి లామలామతునుట మానుము. ఇకమీద రెండు మాసములు గడువిచ్చితిని. గడువులోపల మారాజును వరించుము. లేకున్న నిన్ను ఖండించుట సత్యము. నమ్ముము.

తీజట—ఓసీ ఏకజటా! యేమే యిట్లు వదలెదవు? సీతారాము! మహిమ వినుము. రాములవారు తమ్మునితోడ పుష్పకవిమానారూఢుడై అయోధ్యాపురంబున కేగినట్లును, రావణుడు మేరెల్ల రక్తమలంధికొనివట్లును, నల్లని వస్త్రములు ధరించినట్లును, తైలపానము చేసినట్లును కలగంటిని. కావున నింక శ్రీరామ జయంబును, రావణ నాశంబును కాగలదు. నీ మహాసాధ్యుని నింక నేమియు ననక నుపచారము సేయుదు. లేకున్న మనకు గతులులేవు.

హవి—ఏమో నీనేచేయుము. మాకు నిద్రవచ్చుచున్నది. (నిద్రొంతురు.)

తీజట—అమ్మా! సీతా! ఊరడిల్లు మూరడిల్లుము.

రావ—ఈముండు ఇంకను మేలుకొనియుండినదే! నేనెట్లు దేవితో మాట్లాడుదును? తెల్లవారివచ్చుచున్నదే.

సీత—అమ్మా తిరిగిపో! యీ నిర్భాగ్యురాలి కింతటి భాగ్యమొదవునా? ఇంక నాకు మరణమే శరణము. (కండ్లు మూసికొనును)

త్రిశు—అమ్మా దుఃఖించకుము నీకు శుభమే చేకూరు. ఆహా! నిద్రవచ్చుచున్నది (పరుండును.)

సీత—(మెడ కురిబోసికొన యత్నించును)

అంజ—అయ్యో! సీత చావున కుఱించుచున్నది. అమ్మా జానకీ! నీ నాథుండు సోదర సహితముగా ఋష్యమూకాద్రిపై సుఖమైయుండె. నీవు పాగిరా త్యాగము చేసికొనవలదు.

సీత—(తినలో) ఆ యేమది. కలయా? నిక్కవమా? కోతిని స్వప్నముడుగన్న యశుభమని పెద్దలు బల్కుదురు. రామ రామ రామ రామ, ఓరీ రాక్షసా ధర్మా! దొంగవై నన్ను గొనివచ్చినది చాలక కోతిరూపమున నన్నలయింప వచ్చితివా? ఓరీ నీచా!

అంజ—అమ్మా! నేను రాక్షసుడను గాను. నిక్కముగ నమ్ముము. నేను రామ దూతను. తల్లీ! నీ సేవమారయుటకై నన్ను రాముడు బంపియుండె. నిక్కముగా నేను శ్రీరామదూతనుగాని రాక్షసుడను గాను.

సీత—ఓరీ! నిక్కముగా నీవు రామదూతవేయైన రాముని రూపలావణ్యములు వర్ణించితివేని నమ్మెద.

అంజ—అమ్మణ్ణీ! మహాప్రసాదము. చిత్తగించుము.

సీ॥ నీలములమించు కాంతులు ॥ నిగ్గుచేరు

మేలికాంతులు గల్గున ॥ మేయ యశుకు

దీనజనబాంధవుండు సు ॥ ధీముతుండు

భూరిభుజ విక్రముండురా ॥ ముందు తల్లి॥

అమ్మా! వానరుండనగు నేను వాని వర్ణించ నెంతవానిన? మరియు రూపమునందును, గుణమునందును, శోర్యమునందును, రామునకు వెను దీయుడు రామానుజుండగు లక్ష్మణుండు. అమ్మా! నిక్కముగా నే నీదాసుడ నమ్ముము. (అని నమస్కరించును) తల్లీ నీ నిశేషుండు సకల గుణాభిరాముండగు శ్రీరాముండు నీ కానవాలోపగిన ముద్రక యిదిగో గ్రహించుము. (అని ముద్రీకనిచ్చును).

సీత—(తీసికొని) అయ్యో రామరత్నమా? యెన్నారల్లకు నిన్ను గంటిని. ఓ యంగుళీయకమా!

౯౧ కాధుర్యంబున రామచంద్రునకు న ॥ స్లబ్ధాణముకడెసి నీ

వీరీతిగ పడబాసి మమ్ములను ॥ సీవెట్లు టి విన్నాళ్ళు హ

సారంబింతయు లేని బ్రేమమున నా • ప్రాణకు సన్ధూర్పగా
జేరగావచ్చితి వంతెచాలు నిను నే • జేకొందునో రత్నమా!

ఓ రామరాజ భూషణమా! దేశాంతరమున నున్న నన్ను నానాధుని
గూర్పవచ్చితివా? నాయనా కేసరీపుత్రా! నీవు కేసరీపుత్రుడవని సార్థక
నామము నిల్పుకొంటివి. అయ్యా! నాకు రాముని క్షేమము దెల్పి నా
ప్రాణములనిల్చి పుణ్యము గట్టుకొంటివి. నీ వొక్కగంతున లంక పోవే
శించి యంతయుఁ దిప్పొడిచి, ఇట్టి ధైర్యసాహసములు గల నీకు నీయధమ
దాసపులచే భీతిలేదు, ఇకమీద నిశ్చల స్వాంతుడవై యుండుము. అయ్యా!
నన్నెప్పుడు రాముడు సాకేతపురి జేర్చును.

ఆంజ—అమ్మా! నీ కొరకు శ్రీరాముఁడు అన్న పానీయములు వీసజేంచి మిగుల
గుండుచున్నవాఁడు. తల్లీ! మీ క్షేమవార్త లెరిగినతోడనే, నాకన్న మిన్నలగు
ప్లవంకేశ్వరులగూడి రాక్షసకులనాశంబొనర్చి కొలది కాలములో నిన్ను
సాకేతపురము జేర్చగలఁడు. చింతింపకుము. తల్లీ! నీ విచ్చట నిలువలేనిచో
నా భుజములపైగూర్చుండుము. నిముషమాత్రములో శ్రీరాముని చెంత
జేర్చెదను.

(||| అనుబంధము.)

సీత—అయ్యా! నీవంతటి సాహసుండవేగాని వట్టి పిరికిదాన. అంతటి కార్యమునకు
నేను సాహసింపజాల. నీవు మాక్లమధ్యమున రక్కసులతో బోరాడు
నప్పుడు భీతిల్లి క్రిందపడియెద, గావున నన్ను యమింపుము. మరియు నీవు
నన్నెప్పుడు గొనిపోయిన యిది యంతయు దొంగతనముగా నుండును.

ఆంజ—చిత్తము. మీ యిష్టము. అమ్మా! నే నిట్లనేయిండువాడనుగాను.
నా నిజరూపమును జూడుము. [అని విశ్వరూపము జూపించుచున్నాడు].

సీత—అయ్యా! యింక నీ భీకరాకృతిని జూడజాలను. శాంతి నొందుము, శాంతి
నొందుము.

ఆంజ—అమ్మణ్ణీ నేను,

గీ॥ తడయరాదింక శ్రీరామ • ధరణిపతికి
నిచటి జాడలు దెల్ప నే • నేగవలయు
రాఘవులు నమ్మ నేదైన • రమణియొకటి
యానవారిమ్ము సెలవిమ్ము • నేనుబోదు॥

సీత—అంజనీపుత్రా! యిదిగో! యీరత్నమునుగొని, నా నాధునకిడి నా యీవిన్నప
మును విన్నవింపుము.

స్త్రీ॥ పాపాణమును దొల్లి • పడఁతిగాఁజేసిన
 పాదంబులకు నింకఁ • బ్రాణతులనుము
 తారకమంత్రమై • ధరణి బె పొందుమీ
 రామనామము నమ్మె • దమగోయనుము
 మితిమీరిపల్కిన • మతిలేని వదినను
 క్షమియించు మంచు ల • క్షమింపకనుము
 మాసమ్ములో లంక • మసియొనర్పకయున్న
 సత్యము జానకి • చెచ్చుననుము
 గీ॥ అన్నమును నిద్ర విడనాడి • యున్నదనుము
 విమ్ము హృత్పద్మముల జాల • వమ్మెవనుము
 దిక్కి కెవ్వరు లంకలో • మొక్కెననుము
 అంజనేవురే! సీత యి • ట్లాడెననుము॥

మిగూఁ జరింపుచు నిట్లుగా నుడివినదని విన్నవించుము.

అంజ—చిత్తము. తల్లీ! పోయినచేద. సెలవాసంఘము (పోవుచు) నే నీ లంకాపట్టణ
 మునకు వచ్చి రిత్తగాపోవుట శూరుడనగు నాకు లక్షవుగాదు. గాన కొన్ని
 ఫలంబులఁ దిని యీ వనమెల్ల నల్లకల్లోలము జేసిపోయెద.
 (అని నిష్క్రమించును) (యవనికపడును)

(తురీయరంగము—అక్షయము, ఇంద్రజిత్తు, మరకొండరు రాక్షసులు ప్రవేశము)
 అక్ష—ఓరీకోరీ! నందనవనమెల్ల నాశనముసేయు టొక పౌరుషముగాదు. నన్ను గెల్చి
 ప్రాణములు నిల్పుకొనుము.

అంజ—ఓరీ పిరికిరాక్షసా! నిన్నీ వాలమునఁ జుట్టి బలధిలోఁ బొరవైచెదఁ జూతుము.
 అక్ష—ఓరీ! [47 అనుబంధము]

గీ॥ మేరమీరిల్లు బల్కుట • తీరుగాదు
 కదనమందున నిల్పుమీ • కదలకుండ
 మట్టుబెట్టెద నిన్నింక • మిట్టిపడకు
 కొండ యనుకోర నెన్నఁ • పండుకోతి॥
 (అని బాణములువేయును)

అంజ—

ఉ॥ చాలుచాలు నాపుమిక • నవ్వుని తూపులగాంచి నా
 వాలములోడ ముత్తెద న • వారిరశూరత మోలనిల్వడి
 బాలుడలంచు నొదిమది • నాపముటచని పోయిపోయిన
 కోలమువచ్చి పిల్వగను • గాలసి చెలికుఁ బోకమునువే॥

ఓరీ! అక్షయదా! యీ దెబ్బతో నీవుచెల్లు (అనివాలముతోగొట్టును)
(అక్షయడు క్రిందపడును)

ఇంద్ర—ఓరీ మాడుకోరి! బాలుడగు అక్షయకుమారుని జంపుటయా నీ గండు
తనము? సస్థకజేర్చి మరీపొమ్మ.

అంజ—ఓరీ! నీసోదరునిగతి యేమయ్యెను? నీవును అంతియే; రమ్మ.

ఇంద్ర—ఓరీ! బ్రహ్మాస్త్రముచే నీన్న గట్టివైచెద జూడుము.

అంజ—అటులనా? రానిమ్ము. (48 అనుబంధము.)

ఇంద్ర—(బ్రహ్మాస్త్రము వేయును.)

అంజ—రామరామరామ (అని క్రిందపడును. ఇంద్రజిత్తు హనుమంతుని రెక్కలు
గట్టుచు.) (యవనికపడును.)

పంచమరంగము - రావణుని సభాసాసము.

(విభీషణుడు, రావణుడు, రెక్కలుకట్టినహనుమంతుడు ప్రవేశము.)

అంజ—(తనలో) తొల్లి బ్రహ్మదేవుడు నీవు బ్రహ్మాస్త్రముచే నేడుగడియలు
గట్టబడియుండువు. పిమ్మట నిన్నది వీడుని వరమిచ్చియున్నాడు; కావున
నట్లనేకాగలడు. ఇంతలో రావణాసురునితో ప్రసంగించెద.

రావ—తనయా! అక్షయకుమారుని జంపిన కోరి యిదియేనా? ఓరీ వనచరాధమా!
నీ ఏక్కడి కేటవచ్చితివి? నిన్నెవరుబంపిరి? సత్వరముగా జెప్పుము. లేకున్న
నిన్ను శిక్షించెద.

అంజ—ఓరీ! నేను వాయుపుత్రుడ. రామదూతను, సీతాదేవిని వెదకవచ్చితిని.
మరియు నిన్న జూడదలంచియు, నీతో ముచ్చటి చదలంచియు, నీతనయుని
బ్రహ్మాస్త్రముచే బద్ధుండనై యిటువచ్చితిని. అది యటుండనిమ్ము. నన్ను
బంపినది రాముడు. ఆరాముని ప్రతాపము దెల్పెద వినుము.

ఉ॥ శఙ్కరు జాసమున్వొరిచె ॥ సాహసు, భార్గవు నోటబుచ్చె సక
జంకక పాశబద్ధునిగి ॥ సల్పిన వాలిని కోలగూల్చినా
డింకను రాక్షసాధముల ॥ నందరినో దునుకూడె, నొక నీ
వంకకు నన్నబుచ్చె సక ॥ వారిపరాక్రమ మేమిజెప్పదుక॥

ఓరీ రావణా! నా ప్రతాపము వినుము.

ఉ॥ లోటలు ద్రుంచివైదిని • శ్రోక్కితిఁ గుడ్డములన్ని నుగ్గుగా
 మేటియటన్న నీసుతు నిమేషములోపలఁ జంపివైచితి
 ఖాటిగ నీదుమస్తక వి • తానముఁ దన్నగ నెంచియుంటి మో
 మోటమి సుతలేదు మరి • యూరక వాగకురోరి రావణా॥

(అని తన్నబోవును. రాక్షసులు బట్టుకొందురు.)

రావ—ట్రీ గర్వపోతా. దూతవగు నీకెంత యధికారముగలదో యట్లుండక మీర
 మీరుమంటివి! నిన్నిప్పుడే ఖండించెదను చూడు. (అని కత్తియెత్తును)

విభీ—(అడ్డమువచ్చి) అన్నయ్యా! శాంతమూసము. నేతనువీడి దూతనుజంపుటచే
 లోటలు విగుల దూషించెదరు. కావున యీ దూతకు బుద్ధివచ్చు నట్లొక
 ముద్రవైచి పంపుడు.

రావ—అట్లయిన వీనిలోకకు తైలములోముంచిన గుడ్డలుచుట్టి అగ్నిముట్టించి
 పంపుడు. సీతకొరకై వచ్చినకోతికి వాత యిదియుని లోటలుమెత్తురు.

విభీ—మంచిది. అట్లనే తేసెదము. (అందరు నిష్క్రమింతురు)

అంజ—(లంకలోగులబెట్టి పునఃప్రవేశము) ఇప్పటికి లంకాదహనము హోతాత్సవం
 జైనది. లోకమాతయగు సీతను మరల దర్శించి సులపు గోరిపయనమై
 పోయెద.

(నిష్క్రమించును)

(యవనికపడును)

పంచమాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీ

సంపూర్ణ రామాచరణము.

షష్ఠాంకము.

ప్రథమరంగము—బయలుప్రవేశము.

(రాము, లక్ష్మణ, సుగ్రీవాంగద, హనుమంతు, జంబవంతుడి వానరులు ప్రవేశము)
రాము—అయ్యా! సూర్యసూతీ! ఇక జాగుసేయక లంకాపురిజేర సకలవానర
సైన్యంబుల సమకూర్చుము.

సుగ్రీ—చిత్తము.

అంగ—అయ్యా! రఘునందనా రావణుని గర్వాంధకార మున్నకొలది హెచ్చు
మున్నది. వానిని సంహరించ సత్వరము సెలవొసంగుము.

సుగ్రీ—కుమారా అంగదా! యిక జాగుసేయక సైన్యంబుల సమకూర్చుము.

అంగ—చిత్తము (అని నిష్క్రమించును)

లక్ష్మణ—అన్నయ్యా! మిట్టిపడుచున్న రావణాధము నొక్కకోలనఁ గూలనే సిద్ధ.
నాప్రతాపముఁ జూడుము.

రాము—లక్ష్మణా! శాంతించుము లంకాపురప్రవేశమైపిమ్ముట కర్తవ్యమాచరిం
తము. ప్రవంగేశ్వరులారా! స్వామికార్యము నెరవేర్చ ప్రయత్నించుడు.

సుగ్రీ—చిత్తము.

(అంత విభీషణుండు ప్రవేశము)

విభీ—శిరఃకాగతవత్సలా! రామచంద్రా! శరణు! శరణు!!

రాము—ఓయీ భయపడకు. రక్షించెద. నీవృత్తాంతమంతయు జెప్పుము.

విభీ—అయ్యా, అర్కకులాధినాథా! చిత్తమిప్పుడు. నేను లంకాపురాధీశుడగు రావ
ణాసుకుని నోడనుడ, విభీషణుడననవాడ. లోకమూలయుగ సీతకు
శ్రీరాముల తొనఁగుమని నీతులుదెల్ప మాయున్న రావణుఁ డవి యవిసితు
లుగాడలచి నన్ను పరిభవించి లంకయు దుండనియక పారదోలె. జేవా!

యీ యనాథయగు విభీషణుడు గావతేడుచున్నాడు. (అని పాదములు పట్టుకొనును).

లక్ష్మణ—అయ్యో! చూచితివే వీనిమాయ? మనమిట్టి మాయలెన్ని తోచి నారము? ఏడు మనకు వసిబూయదలచి వచ్చి శరణు శరణుచున్నాను! కాన వీనికి శరణమొసంగరాదు. నా మనవి నాలింపుడు. తిమ సెలవైన ఖండించెద.

రాము—సోదరా, లక్ష్మణా!

ఉ॥ స్వామిభరింపుమీ శరణు ! పాహియటన్నను గాచనట్టి నా నేమము ఏడజాలఁ గడు • నిదల పాలగునట్టి కార్యముగా నామదజేరనీను నను • నమ్మిన రక్షణమబ్బగాని జా రాముఁ డిధర్ముడెంచనరె • రాజులు కీర్తి నశింపజే భువిక ॥

లక్ష్మణుడా! ముందుగా రక్షించెదనని ఎల్కితిఁగాన వీని విడిచితివేని లోకుల కొక యవనితి నేర్చినవాడనగుదును. ఎద్దియన తొల్లి రక్షించెద నని రాముడే నీతి దప్పెఁగాన మనమెంతటి వారమని లోకులెల్లరు నన్ను దలంచుచు ననాచార కార్యములనే యవలంబించెదరు. అట్టి యాధర్మము నకును యన్యథమునకును నేను సహించజాల. నితడు పరమభక్తుడు. ఈతని ఏడజాల (అని విభీషణునిపై జేయివైచును).

విభీ—అయ్యో లక్ష్మణా! మన్నింపుడు. రావణాసురుడు సురాసురలచేఁ జాపు లేకుండ వరప్రసాదము బడసెనుగాని నరునిచేఁ జాపులేకుండ గోరలేదు. వాని జంపు నుపాయమును లంకయందుండు రహస్యములను వెలిబుచ్చెద నన్నను గ్రహింపుడు.

రాము—మంచిది. విభీషణా అట్లయిన నిన్ను లంకకు రాజ్యాభిషిక్తునిగా జేసెద. ఇంక స్వామికార్యము నిర్వర్తింపుము.

సుగ్రీ—అయ్యో! రఘుకులనందనా? విభీషణుని లంకకు రాజ్యాభిషిక్తునిజేసె దమని నుడివియుంటిరి. ఒకవేళ రావణాసురుడు మిమ్ముల శరణుజొచ్చిన నేమి జేసెదరు ?

రాము—సూర్యసూతీ! అట్లయినచో నాప్రతిని నెరవేర్చుకొన లంకకు విభీషణుని రాజుగానియమించి రావణాసురునకు నారాజ్యమగునయోధ్య నంతయునిచ్చెద.

సుగ్రీ—చిత్తము.

రాము—విభీషణా! లంకకు జేరు నుపాయ మూలోచింపుడు. ఇంక జాగుసేయదగిదు.

విభీ—చిత్తము. అట్లనేజేసెద. అయ్యో సుగ్రీవా! రంకు, సేనలఁగూర్చుక పోదము. (అందరు నిష్క్రమింతురు). (యవనికపడును).

ద్వితీయరంగము - యుద్ధభూమి.

(ఇంద్రజిత్తు పడియుండును. రావణుడు విషాదముతో)

రావ—హా! తండ్రి! అనేక మాయలునేర్చి, యెందరెందరినో దునిమి, కీర్తిగాంచి నేటికీనరాధమునిచే యస్తమించితివా?

ఉ॥ హా! యసురాగ్రగణ్య యమ ! రాధిప బాహుబలాపహర! హా!
హా! యువరాజ లోకజిత ! హా! సుగుణోన్నత వంశదీపకా
హా! యిట బుష్పశయ్య ధర ! యయ్యెగదా పుదనిద్ర బోవగా
నాయన! మమ్ము వీడిచన ! నాయమె నన్ననులైతి చూడరా॥

అయ్యో! రావణ వంశాంకురమా! నీకెట్టిగతి చేకూరినది. తండ్రి! నీవు లేనియెడ నాకీ లంకాపట్టణమేల? ఈ రిధ గజ తురగాదివాహనంబు లేల? హా! తండ్రి! నీవులేమిచే లోకమెల్ల సంధకారబంధురమైనది. (మోముజూచి) హా!కుమారా! మేఘనాధా! యింద్రాద్యఖిలదిక్పాలుర సాంపుమాలించి, చెరల బెట్టి జగములనెల్ల బెగడుపరచి యనేక మాయలుపన్ని పగతుర కెగబాల్చి కీర్తిగాంచి, నేడీనరాధముని శిరశరప్రకరంబులకు లోనై కీర్తిశేషుడవైతివా? హా! తండ్రి! యిక నే మనజాల. (కోపముతో) ఓనోరీ నరాధమా? కదన మందు నీ రూపుమాప రావణుండిచే వచ్చుచున్నాడు. తొందరనొందకుము. (అని లేచిపోవును.) (యవనిక పడును.)

తృతీయరంగము - యుద్ధభూమియు దొక పార్శ్వము.

(అశ్రుులు మూర్ఛపడియుండును.)

(రాముడు విషాదముతో) (41 అనుబంధము.)

రాము—హా! అశ్రుుగా! సోమిత్రీ! ఊర్జితామనోహరా!

సీ॥ సవతులయందున ! జననమొందుటెగాని

యొక మాత్రుబిడ్డలో ! యనగ బ్రజలు

ఒక్క పల్లెరమున ! మక్కువ మెసవిము

శయనించితిమి యొక్క ! శయ్యపైని

తైశవముననుండి ! శమలొందనిక నా

సర్వకార్యంబులు ! సల్పితీవు

చిరకాలముననుండి ! గురుభావమునగొల్చి

పనిలోని ఫలము లిం ! పెనయనిచ్చి

లే॥ యింతదనుక రక్షించితి ! విప్లవడిచట

నన్ను విడనాడిపోతివా ! యన్న శనుల

జూడ యెగ్గేమి యొనరించి ♦ నాడనయ్య?

అకట ననురునిచేత ని ♦ ట్లయిలినయ్య॥

సుగ్రీ—మహాత్మా! సర్వమెరింగిన మీరే యిట్లు దుఃఖంప మాబోటివారి గతియే
మగును? దుఃఖోపశమనము జేసికొనుడు.

రాము—ఓయీ సూర్యసూతీ! నా కాపదలమీదనే ఆపదలు వచ్చుచున్నవి.

గీ॥ రాజ్యమేలుటలేక న ♦ రణ్యములకు

జనుటయేగాక, ననురచే ♦ జనక సుతను

గోలుపోవుటగాక, నా ♦ కుడిభుజమ్ము

నైన; లక్ష్మణుడనిపడ ♦ నయ్యెనయ్య॥

విభీ—ఓయీ హనుమంతా! రఘువు లేందుగ్గినకు దుఃఖమంతకంత కధిక మగుచున్నది.

లక్ష్మణుడు మృతినొందెనో లేక మూర్ఛనొందెనో కనుగొన సుపేక్షనకు

దక్క మనకుచెలియదు. కాన నింద్రజిత్తు బాణవేదనకు నిలువలేక నేమూ

లనో పోలేపించుచుండవచ్చును. నీవు శీఘ్రముగా జని యాతనిఁ దోడ్కొనిరమ్ము.

అంజ—చిత్రిము! ఆతఁడు బాణవేదనచే కదలలేకుండిన నాభుజములపై నిడిగొని

క్షణమాత్రములో వచ్చెద. సెలవొసంగుడు. (అని నిష్క్రమించును)

రాము—హా! లక్ష్మణా! అతికాయాదిగర్వాపహారా! నన్నెంతదుఃఖమున ముంచితివి?

మ॥ మును గాధేయుని గుర్జరక్షణమునన్ ♦ మోచెట్టి నాకండవై

కనులన్ మూయక దుష్టదానవుల వే ♦ డ్కన్ నీవు ఖండించ నే

గని నీయంతటి తమ్ముడుండుటది భా ♦ గ్యంబంచు సేనంచ నో

యనుజా! పల్కవదేల నాకిపుడు సా ♦ యంబుండ నీకొప్పదే?

అయ్యో! సోదరా! జనకచక్రవర్తినిజంగణమున నూర్చి శాసహితంబుగా

బెడ్లికొమరుండవై యుండ సరమసంతోషమున జూచిన నేను నీభంగపాలు

గూడఁ జూడవలసివచ్చినే. హా! లక్ష్మణా! లక్ష్మణా!

చ॥ వనమునకేను రాఁగడగు ♦ పట్టునతోడ ప్రియాణమైన ని

స్థని వలదంచుబల్కు విన ♦ కన్ సమమీవెను వెంటనదోడ్క పొ

మ్మనుచు ప్రమాణముల్ జనని ♦ పైవెనలెక్కకు మిక్కుటంబుగా

నన మదిబొంగి వలెయని ♦ యంగన గూడుకఁ జేరి యాజిహా

ననుజూడ నిన్నుగోల్పడితి ♦ నమ్మలకేచుని విన్నవిచెదన్?

హా! తమ్ముడా! అయోధ్యకు నేనెట్లుపోదును? పోయిన నాతనయుఁడేడని

సుమిత్రామతల్లి యడిగినంత నే నిన్ను మ్రొంగితిని చెప్పనా? హా! తమ్ముడా!

నీశోక భారమున మనకులమంతయు నస్తమించునుగదా?

(అంత హనుమత్తుపేణులు ప్రవేశము)

సుపే—రఘునందనా! జయము జయము.

రాము—అయ్యా! సుపేణా! యింకెక్కడిజయము, శైశవమునుండియు భక్తిభావమున నేవలునల్పిన యనుంగుసోదరుండును నా దక్షిణభుజంబును నగు లక్ష్మణ కుమారునకు భంగమన్న విచారమానసుండనైయున్న నాకుజయముకల్లునా?

సుపే—అయ్యా యూరడిల్లు మూరడిల్లుము. (అని లక్ష్మణుని నాడి లక్ష్మణాదుల బరీక్షించి) మహాత్మా రాఘవా! లక్ష్మణ కుమారుని ముఖకాంతిజూడ పూర్ణిమాశశాంకునిగీతి విరాజిల్లుచున్నది. ఇట్టి తేజముండుటచే నితని మేన బ్రాణములున్నవి. (మరలజూచి) దేవా! యిది నిక్కముగా మూర్ఖుని నామాట నమ్మదు. ఈమూర్ఖు దీరుట కొకయుపాయముగలదు. చిత్త గింపుడి. ఈ కార్యమును సాధింప నంజని పుత్రుండు దక్క యితిరుటకు సాధ్యముకాదు. కావున ఆ కార్యమున కాలేదు సాహసించవలయు.

అంజ—సుపేణా! స్వామి కార్యము దీర్చ వెనుకాడెదనా? వేగమచెల్పుము. మాళి ధరించి నిమిషమాత్రంబున నెరవేర్చెద.

సుపే—అట్లయిన వినుము. నీవువరుణాలయంబుదాటి యుత్తరదిక్కున కగుగుము. అందు హిమాలయంబు కనంబడు, దాని కావలిభాగమున హేమకూటము గలదు. దాని కనతికూరంబున ఋషభాచలంబు గలదు. ఇవియున్నియు నిర్లమించిన మేరుగిరి తేరుదువు. దానిందాటిన కైలాసంబు గనంబడు. దానికి గడుదూరంబున శృంగవంతుండు పర్వతముగలదు. దాని కుత్తరదిశయందు నీలశ్వేత కనకాంబరము లనెడి పర్వతంబులు గన్పట్టు. వాని కావలిభాగంబున లవణక్షీర సముద్రంబులును, శాకద్రీపంబులు గలవు. నీ వా సముద్రంబు లంఘించితివేని చంద్రనగంబును ద్రోణాద్రియుగలవు. ఆ రెండు పర్వతములమధ్య మహోదయపర్వతంబు కలదు. అందు విశల్యకరణి, సంధానకరణి, సావర్ణకరణి, సంజీవికరణి, యనునవి నాలుగుభాగంబులుగా విభజించియుండు. అందు శ్వేతపర్వతంబులచేతను, యెఱ్ఱనిసుమంబులచేతను పచ్చని ఫలంబులచేతను, రాజిల్లు నోషధులుగలవు. అవి నిశీధిసమయంబున పరాక్రమంబులుగను, దివంబున కళావిహీనంబులునై యుండు. గాన నీవు వాని నెట్లయిన సాధించి యిచ్చటికి దెచ్చితివేని రామానుజుండు మనును. ఇది నిశీధి సమయమగుటచే విగుల నేర్పరితనము వహించి యరుణోదయము కాకమున్నే యెట్లు నను దేవలము. లేకున్న లక్ష్మణునకు ప్రమాదముజరుగును.

రాము—అంజనీవుతా! దుఃఖసాగరముననున్న నన్ను దరితేర్పుము.

గీ॥ అనుజసముద్రపు నాకు నీ • వాంజనేయ

నీకులక్ష్మణుడల్లెయ • స్తాకమతిని

నోషధులఁ దెచ్చి రమ్మని ♦ యొనరఁబ్రతుక
జేసికొనుమయ్య కీర్తియా ♦ ర్జించుమయ్య!

అంజ—స్వామీ! మీరింతగా నొక్కి చెప్పవలయునా? ముహూర్తమాలిగబన
నోషధులఁ దెచ్చెద చూచుచుండును. (అని నిష్క్రమించును)

రాము—సుపేణా! నీవు చెప్పినచొప్పున అంజనేయుండరిగె. నచ్చట వాని కపకారి
మొదవదుగదా! (లక్ష్మణునిజూచి) అయ్యో సామిత్రి! ప్రమత్తుడైన
ఇంద్రజిత్తుని దెగటార్చి భూజనుల చింతలెల్ల దీర్చితివని సంతసించితిగదా.
ఇంతలో నీ కెట్టి యాపద చేకూరినది. అయ్యో! సుపేణా!

ఉ॥ ఒక్కఁడు దోణగుబ్బలికి ♦ నొప్పుగఁజేరునె జేరుబోసుమా
అక్కడి దేవదానవుల ♦ నాజనిఁ గూల్చునె గూల్చుబోసుమా
జక్కవరేడు రామునువు ♦ సజవి దెచ్చునె, దెచ్చుబోసుమా
ఏక్కడి మృత్యుదేవ తిటు ♦ లీతనిడాసెనె బాసెబోసుమా॥

సుపే.—దేవా! శాంతింపును. మీ రన్నటుల నమితబలాధ్యులహర్షిశంబు
లచ్చోటఁ గావలియుండును. అది దెచ్చటకు హనుమంతునికిదక్క నొరుల
కసాధ్యంబు. అది యెరింగి యే నతనిబంపితి. ఆతఁ డిప్పటికి నోషధీయతం
బుగ మరలి పయనోన్మోఖుండు గావచ్చును.

రాము—అయ్యో సామిత్రి!

ఉ॥ అంబయు జేవి నన్నడుగ ♦ నక్కట యేమనిబల్కువాడ నా
వెంబడి నీవురాక జన ♦ వేచురునే యిటు చెల్వఁజాలనో
యంబయు రాణిసోదరులు ♦ హా! యని నన్నటుదూరువారలో
యంబుజనేరే) లక్ష్మణుడ ♦ యందరు నీకడ జేరువారే॥

(అప్పుడు అరుణకాంతి మెరయును)

(కోపముతో) ఆ యేమీ! ఏనిపొగరు చూచు చూడు పొగ్గిత. విభీషణా!

(౦0 అనుబంధము)

చం॥ ఇనకులదీపకుండిపు డ ♦ హీనహతిం స్మృతిదప్పియుండనీ
మనమున నీర్వ్యబూని వడి ♦ మారుతిరాకకు మన్న దోచిన
ఘనమగు నాశరాగ్ని నిను ♦ గాలెద నిల్యము గాచికొమ్ము నీ
మనమున చింతసేయుమిట ♦ మాయెడ వైరము జూపగల్గుదే!

టీ! శత్రుజనపక్షపాతీ! నీతిదప్పి జ్ఞాతివైరము జూపవచ్చితివా! నిను
దెగటార్చి లోక మంతయు అంధకార బంధురముజేసెద చూడు. (అని బాణ
మెక్కుబెట్టును).

(తెరలో)

గీ॥ వాయు పుత్రీకుం డీగతి । వచ్చుచుండ
నోషధులకాంతి యది గాని । యొందుగాదు
సాహసంబున కిపు డవ । సరముగాదు
రామ నద్గుణధామ! సంఘామభీమ!!

విభీ—దేవా! జయము. జయము. సౌమిత్రి! పునర్జీవతుండయ్యె. ఓయీ సుషేణా!
ఓషధులెరుంగక వాయుతనయుండు పర్వతమునే పెరికి తెచ్చుచున్నాడు.
నీవు సత్వరము జని యోషధుల వెదకిదెమ్ము.

సుషే—అంజనేయుని పరాక్రమము కొనియాడ నెవ్వరితరము?

(నిష్క్రమించును.)

రాము—విభీషణా! లక్ష్మణుడు జీవించునా? యేటికీయాస.

(హనుమత్సుషేణులు పునఃపరివేశము)

విభీ—కపీంద్రా! లక్ష్మణకుమారుని శీఘ్రముగా మూర్ఛనండి దప్పించుము.

సుషే—చిత్తము. (ఓషధుల ముక్కుదగ్గరనిడి) అయ్యా లక్ష్మణా! ఇంక నిద్ర
నుండి లేమ్ము.

లక్ష్మణ—(లేచి కోపముతో) ఓకీ దనుజాధమా! పారిపోకు. పారిపోకుము.

జీ॥ రావణ! సంగరమ్మునకు । రమ్మిక జాలము సేయఁబోకు బల్
కావరమూని నన్ను పటు । కాండమునక వెనమూర్చుబుచ్చితో
బోవగనిన్ను శంకరుడు । బోడనటంచని యడ్డువచ్చిన
లావరిబట్టి కాలుని పు । రంబున కంపెద నీ క్షాంబునక॥

రాము—అహ! యివ్వకుగదా నేను ధన్యుడ. లక్ష్మణా!

(లక్ష్మణ హనుమంతులపై జేతులువైచి సంతసమున)

జీ॥ శోకముచేగృశించి గడు । సొక్కినగాత్రము తాపమూర న
ప్రకట కాగిలిచి యిటు । జూదిసమీపటి కార్యమూసనా
(అని కొగిలించుకొనును. అంజనేయునిజూచి)

కాక మృగేంద్రచంద్ర మరి । జానకిజాడలు దెల్పినాడ వీ
భీకరమూర్తి లక్ష్మణుని । బేర్చిదలిర్పగ బోచినాడవా॥

తమ్ముడా లక్ష్మణా! ఓయీమారుతీ! యివ్వకుగదా నావ్రతము ఫలించి
నది. ఇక నాకేమికోరంత. అయిన నిటువినెనుడు. మరియు నో వాయు
నందనా! లక్ష్మణా!

శా॥ ఓరా రావణ కూర! దుష్టమృగతు । ల్యా! యింతకాలము దు
ర్వారకొరధనిధి మదించి జగము । బృధించి తీవింక మ

త్కారోగాసి నురబుచ్చించి శిరముల్ ♦ ఖండించి నిజ్జాడి హృ
ద్భారాబెల్ల నడంచి శీఘ్రముగ భూతప్రీతిగావించెడన్॥
ఉ॥ ఈసరి దానవాధముని ♦ నే ననియందున దుర్గింపనైనా
భాసుర మొప్పు బ క్తిరథ ♦ పార్థివపుత్రుడ గాను కైకజుల్
దోనవిహీను లిద్దరికి ♦ దోహలి లక్ష్మణు కగ్గిజుండగాన్
వాసిచెలంగునట్టి రఘు ♦ వంశమునందున బుట్టలేడుగా॥
(తెరలో రావణాసురుడు)

రావ—ఓరీ సరాధమా రామా! పరిపోక నిలువుము.

విభీ—స్వామీ! దనుకాధముడు కోర్కొ దేకమానసుండై దేవరబలంబుల నురు
మాడి మిమ్మెదిరించ నిటే వచ్చుచున్నాడు. ఇంక దేవరవారు రణసన్నాహ
మున నుందురుగాక.

సుపే.—అంజనేయా! దోర్ణగిరిని మరల దాని నిజస్థానంబున స్థాపితముజేసిరిమ్ము.
లేకున్నచో హానికలును.

అంజ—చిత్తము. ఆలాగే. (అని నిష్క్రమించును.)

రాము—ఓయీ విభీషణా! మీసోదరుం డెంతమూర్ఖుడోయి!

గీ॥ కొమరు లావులు ముత్తులు ♦ సమరమునను

మామకీన శరాహుతి ♦ మడసిరెల్ల

తానుగూడ నశించగా ♦ దరలెనిపుడు

మీరునెరగలిగెడవచ్చు ♦ మికులేవోలె॥

ఈ దురాత్ముడు నాచేత హతుడగును సుమా!

విభీ—దేవా! లోకకంటకుడగు నాతడు జచ్చుటే శ్రేయము.

(ప్రవేశము రావణుడు)

(స1 అనుబంధము)

రావ—ఓరీ! భీకరాకారుడగు రావణుని జయించవలెననియేనా వచ్చినది? నిన్ను
జయించ నేను గావలెనా? మొన్న నాకుమారుండగు మేఘనాథుడు నాగా
శ్రము ప్రయోగించ దానిచే బుద్ధికృతుడవై గుడ్డుతేల్చి చూచుచుంటివి
గాని దాని నుపసంహర మొనరింపవైతివే! ఔరా కోతిమూకలగూడి నేనొక
ఏగుండనివచ్చితివా? నీవు క్షత్రియవంశ సంభూతుడవే యై నన్ను దుర
మందు గెల్చి మరలిపోమ్ము.

రాము—ఓరీ! దానవాధమా! క్షత్రియవంశ సంభూతుడ నగుటచేతనే క్షత్రియధర్మము
గుర్తెరిగి యధమునకువచ్చితి. కాని నీవలెడుబలను ముచ్చిలుటకు రాలేదు.

రావ—ఏమిరా! నీ శ్రీరంగనితుడ? జగదీశ్వరుండగు రావణుని గుర్తెరులగావా? ఓరీ

ఉ॥ కొతులఁగూడి వృక్షముల • కొమ్మకు కొమ్మకు నక్కిమాకుటల్
భారతమేలువాఁడనని • భారతవమ్మలఁ గేలఁదాల్చుటల్
హేతువులేక వారిఁ బడ • నేని మనంబున సంసారముటల్
భ్యాతి వినాశ హేతువగు • కార్యము లియ్యవి రాచనీతులే॥

ఆహా! యెంతరాజధర్మచేత్రపురా. (52 అనుబాధము)

రాము—నీవు నన్ను గేలిచేయుచుంటివా? నీరాచధర్మమేమి!

ఉ॥ శ్రీలను బిల్చిబట్టుటలు • ఛీ; యని వారలుబల్క రోయక
జాలగ సంతసించుటలు • జారతఁగూడ ప్రధానమంచెడగ
జాలగనమ్ము దిగ్విమ్మికి • సాటియెజాడఁగ సాధుభిభువి
గూఢతనంపుచేప్పలకుఁ • గూడుదునీవిల రాక్షసాధమా॥

రావ—ఓరీ! సిగ్గులేక బల్కుచుంటివా? నీవు కలుమాత్ముండవని యెరింగియేకదా!
నీతండ్రి నిన్ను కానలకంపి నీతమ్మునికి రాజ్యమిచ్చినది? ఇదిగాక అడవు
లందుగల యాకలముల మెక్కి యెమూలనో బడియుండలేక తగుదునని
యుద్ధము సేయవచ్చితివా?

రాము—ఓరీ! సత్యసంఘండగు మాతండ్రిగారు మున్న పల్కినపల్కుల నిల్చి
కానల సంచరించుచుంటిగాని యెంతోకాకారణముగాదు. భరతుఁడు నాయ
దొక యధర్మము నిరూపించి యిట్లు జేయలేదు. మరియు,

చ॥ తలవక వేదశాస్త్రముల • దగ్ధముజేయుచు మానివర్చుల
బలివినుబట్టి హవ్యముల • భక్షణజేయుచు వారిమొత్తుచు
గలయికఁబెట్టి విప్రులఁ జూ • కాటవుగోవుల దస్కరించుచు
సాలయికఁ నాడుబిడ్డల మ • నోజ్జర జంతుకు కూర్చులుంటచే॥

అట్టిలోకకంటకులఁ బరిమార్చ మాతండ్రిగా రనుజ్ఞ యొనంగుటచే,
వచ్చితిని. వారియాజ్ఞప్రకార మీ దోషములన్నియు నీయందు బొడచూపు
చున్నవి. మరియు కాలమాసన్నమైనవానియందు బొడకట్టులక్షణములు
నీయందే బొడకట్టుచున్నవి. కేవలమధర్మస్వరూపుఁడవు. జగత్కంటకుండవు
నగు నిన్ను వధించుట నా కవశ్యకతవ్యము.

లక్ష్మ—ఓరీ దానవాధమా! ఇంకనైన దెలిపెదెచ్చుకొని యీరాముఁడు భగవం
తుండని ముమ్మాటికి నమ్ముము.

రావ—ఓరీ! నలుపుర మువ్వర బక్కరక్కసుల జంపినంతమాత్రమున నీయన్న
భగవంతుం డగునా? నీయన్న భగవంతుండేయైన యెరుల సహాయమేల
కొరును? కొరెనేపో. కొతుల యీ భగవంతునకు సాయము? ఈతడు భగ
వంతుఁడని యన జనులెల్లరు నమ్మి చెడిపోదురుగాన యిట్టి నీచపు బల్కులు
బల్కుదుము.

లక్ష్మ—అన్నయ్యా సన్నిహితలోగి ప్రేమినిట్లు ప్రేమిడి వీనిప్రేమకు సన్నిహితమును మీ బాధావ్రహరము లనేయోవధుల నుపయోగించి వీనివ్యాధి కుదిర్చి లోకుల రక్షించెదరుగాక.

రాము—ఓరీ విశితాశనా! నేనే నిన్ను జయించవలెనా? నాకు సాయముగు గోతియే, ఉ॥ లోకనుజుట్టి మున్ను నిను) తోయధులేడును ముంచె, గోతియే జోకదలిర్ప నీసుతుల) జోదులఁజంపెను మొన్న, గోతియే వీక సముద్రముగా గడచి) వీక సమస్తముఁగాల్చె గోతియే భీకరమైన నీతలలు) భిన్నముగాఁటదన్నె గోతియే॥ ఓరీ! నిన్నున బనిలేదు.

గీ॥ ముదిమిచే మదిజెదరిన) మొదటివేల్పు నిన్ను సృజయించె లోకుల) వన్నెదరుగ నైన గానిమ్ము త్వరలోన) నాజనిన్ను బిలుకుమార్చెదఁజూడు ని) ద్భీతిచేత॥

ఓరీ! నీవు నలువచే సురాసుర గరుడగంధర్వాదులతో జావకుండ వరంబు గోరితివిగాని, నరులచేతను వానరులచేతను జావకుండునట్లు గోరలేదు. అది గ్రహించి నే నినకులాగ్రగణ్యుండగు దశరథశ్వరునకు సుతుఁడనై జన్మించితి. కేవలెల్లరు నీకొరకై వానరులై జన్మించిరి. ఈ వృత్తాంతమంతయు తొలి నారదుండు నీ తెరిఁగించినను మదాంధకారముచే కన్నఁగానక నాకె యపకారమొనర్చితివి. ఓరీ నిశాచరా! ఇప్పుడైన నది గ్రహింపజాలక మేరమీరి ప్రేమించుంటివి. నీయెడ కారుణ్యమువీడి నిన్ను దుగించుటయే నాకు గర్తవ్యము.

ఓరీ! కానవాధమా!

గీ॥ వలిమలల్లుఁడో లేక న) వ్యవజభవుఁడో జలజనాధుఁడో నిన్ను ర) క్షణముసేయు దలచివచ్చినరానిమ్ము) దర్పమడచి నా శరాళికి నిన్నర్ప) ణంబుసేతు॥

రావ—(కోపముతో) ఓరీ పశువా! నీప్రగల్భములతో నేమిపని? నీవు దశరథుని కొడుకుడవేయైన నన్ను గడతేర్చిపొమ్ము. లేకున్న తొలగిపొమ్ము. (తెరలో)

రావణాధముడు జావవలెను! చావవలెను! రఘుకులరత్నమా! తీవ్రముగ, గీ॥ నాహసముజూపుమిదె మంచి) సమయమయ్యు రణముజాలించి శిరము) రామచంద్ర

దానవారణ్య ఘోరదా • వానబంబు

నైనబ్రహ్మత్రమును మంత్రి • మూనిబంపు॥

రావ—బోరా! సురలుకూడ ఏనికీ నాయమునంగ నాహించినారె! కానిమ్ము.
ఈనరాధముని మూనువధించి పిమ్మట దేవతలతాపదోచెన. (అని
శరమువేయును)

రాము—(కోపముతో) ఓర్ జగత్కంటకా! దేవహాసనా! ఇదుగో బ్రహ్మత్ర
మును బ్రయోగించుచున్నాడను.

చం॥ మదమున గన్నులునగక • మాన్యులగజ్జము బెట్టుటెల్ల
నిదివర కచ్చటచ్చట ఏ • నే మరియూరకనుంటిఁగారణం
బదిగదియంగ నీపు జన • కాత్మజ దెచ్చితిమితలోన నీ
కదనమునందు లక్ష్మణుని • గదగజేపితివొర యిట్లు నా
మది నదనంచు నెంచి యను • మానమునీతి నిమ్ముదుర్బలగ॥

(అని బ్రహ్మత్రమువేయును)

రావ—శివ శివా! (అని క్రిందపడును)

లక్ష్మణ—సూర్యనందనా! ఇంక హతశేషంబులను చుచుమామదము రుదు.

సుగ్రీ—చిత్తము.

(అందరు నిష్క్రమింతురు. యవనికపడును.)

తురీయరంగము—లంకాపట్టణము

(రావ, లక్ష్మణ, హనుమత్తు షేకాంగదుల ప్రవేశము)

(పరి అనుబంధము.)

రావ—లక్ష్మణా! రావణవధచే లోకమంతయు భయంబుమాని విభీషణ పట్టాభి
షేకమహూర్తవము జరుపనెంచి పురజనులెల్లరు సంతోషస్వాంతృతై
గదా!

లక్ష్మణ—చిత్తము. దేవరవారు సంకల్పసిద్ధులు గదా! దేవరవానికి మూనినకార్య
మేదిగలదు?

రాము—లక్ష్మణా! విభీషణుడింకను సీతను దీసికొనిరాక జూపేయ కారణ
మేమైయుండును?

లక్ష్మణ—అన్నయ్యా! అదుగో జనకజనమేతుడై పుష్పకవిమానారూఢుడై వచ్చు
చున్నాడు.

(అంత విభీషణుడు సీతతో ప్రవేశము)

సీత—లోకకంటక దళకంఠకంఠవిలుంతనా! దళరథనందనా! నమస్కారము (అని
పొదడులు పట్టుకొనఱొప్పును) (పరి అనుబంధము)

రాము—(కోపముతో) జానకీ! నాకు కడువత్సవి నుండుము. నన్నంటుట కర్హరా

లవుగావు యేలయన.

(5వ అనుబంధము)

గీ॥ కోమలులయందుకొప్పల • కుప్పవైన
నిన్ను రక్కసి గొనిపోయె • సన్నతాంగి
వాని మోహముదీర్చుక • వదలెగాన
నందటజూడ నిన్దొన • నిందగాదె?

మరియు నోసీతా! ఇందుగలవారు వీరు. ఇటుజూచుము.

ఉ॥ ఈతఁడు సూర్యసూతి, మరి • యీఘనుఁ డంగడు డంగనామణి!
ఈతఁడు లక్ష్మణుఁడు, మరి • యీఘనుఁ డంజనిపుత్రుఁడౌజమా;
ఈతఁడు లంక నేత, ప్లవ • గేశ్వర వైద్యుఁడితఁడు, చూచుమా
ఈతిరి వీరిలోనొకరి • నిష్ఠముదీరఁగగోరుభర్తగా॥

(తెరలో)

చావము శమించుగాక! చావము శమించుగాక! సీతామహాదేవి సాధ్వీ
శిరోమణి! ఆమెపై నిందమోప లోకములు క్రొగిపోవును. సత్యము. సత్యము.
సీత—తల్లీ! అశరీరవాణి! నాచరిత్రయంతయు నుడువుము. నాథా నన్ను స్వీక
రింపకపోయినను అశరీరవాణి సత్యవాక్యములనైన నా స్వీకరింపుడు.

రాము—నే నశరీరవాణిని నమ్మను. నిన్నును నమ్మను.

సీత—కరుణాకరులని పేరుగాంచి నాయెడ నింత కాశ్యమూనుట చూడ నాకర్మమని
తలంచెద. నాథా! పరిణయమైనదాదిగా నన్ను ప్రేమమీర గాచి నా
గతి యంతయు నారసి నేడు నాపై దోషమారోపించినచో లోకులూర
కుందురా? దేవా! మీ పాదములసాక్షిగా మమ్మాటికి నేను నిరపరాధిని.
ఇంకను నమ్మరేని యీ యపనాదు నేధరింపజాల. కాన మీఖడ్గముచే
బంపుడు. లేకున్న నగ్నిప్రవేశమయ్యెద. అనుజ్ఞ యొసంగి వేడుచుంటిని.

రాము—జానకీ! నీవు సుచరిత్రవే గావచ్చును? కాని నీపై మోహముచేనారక్కసి
నిన్నుగొనిపోయె. నీపై భ్రాంతిగలవాడనై మందమతిచేత నిన్ను మరల
రావించితిని. ఈపట్ల నిన్ను గ్రహించితినేని యీ లోకులెల్లరు నన్ననిందిం
చెదరు. ఇదియటుండి లోకమున కొక యనాచారమున కునికిపట్టు జూపిన
వాడనగుదును. కాన నిన్ను మమ్మాటికి స్వీకరింపనొల్లను.

సీత—నాథా! నన్ను మీరనుగ్రహించకున్న నాకు మరణమే శరణము. కాన పాప
కునిలో నైక్యమయ్యెద సెలవొసంగుడు.

రాము—మంచిది! అట్లనేసేయుము. ఓయీ హనుమంతా! నీవుపోయి కాష్టముల బెట్టి
యగ్నిని బ్రజ్వరిల్లునట్లు చేయుము.

అంజ—స్వామీ! లంకయందుండినను యీమె ప్రాణివత్యమునే యాశరించినది.

రాము—(కోపముతో) చాలుచాలు. నాకు నీవు నీతులు నేర్పవచ్చుతివా? ఇనకు లోత్రము లధర్మమునకు లోబడరు.

లక్ష్మ—అన్నయ్యా! చిత్తగించుకు. జానకి మహాసాధ్వీ ఈమెపై నిట్టి కూగ్ర మాపాదించ దగదు. కాన నీ పవిత్రురాలిని గ్రహింపుడి.

రాము—(కోపముతో) మీరందఱు నాకు నీతులుజెప్పనక్కరలేదు. మీధర్మోపన్యాసము లింగకట్టిపెట్టుకు. యేమీ అంజనేయా నీకిష్టములేకనామేమి? ఆలోచించుచున్నాడవు. నాయాజ్ఞ యనాచరణీయమని సందియంబుగల్గిన యాకార్యము నేనే నిర్వర్తించు కొనియెద. నీవు పొమ్ము.

అంజ—(చవులు మూసికొని) వారి వారి! స్వామియాజ్ఞ యెట్టిదైనను నెరవేర్చవలె నుగిదా. (నిష్క్రమించును.)

యవనిక పడును.

[పంచమరంగము. మౌదుచున్న అగ్నిగుండము.]

(సీతా రామలక్ష్మణ, సుగ్రీవాంగదాదులు పర్యవేశము.)

సీత—

చ॥ ఇనకుల వార్ధిచంద్రము న ॥ శేష్వర శ్రీ రఘురామచంద్ర సే
ననయము నీ పదాంబుజము ॥ లాల్మనఁగించు చహర్నిశంబుల
మనమున మిమ్ముదక్క నొరు ॥ మాటదలంపని దాననై న నీ
యనలుడు చల్లనై యిట న ॥ హాయము జూపి బ్రసన్నుడయ్యెడు॥

(నమస్కరించును)

రాము—మంచిది, అట్లనే గొనిమ్ము.

సీత—

చ॥ స్థిరమతులార! యోసకల ॥ దిక్పతులార! త్రిమూర్తులార! ॥
న్నరవరులార! కింపురుష ॥ నాగకులోత్రములార! దేవభే
చరవరులార! సిద్ధముని ॥ సత్తములార! సుసాధ్యులార! భా
స్కర యమృతాంశులార! గురు ॥ కారణ భూతములార! జ్యోతిరే॥

గీ॥ మీరలందరు సాయ ముమేయమతిని

నేయఁగల బ్రార్థనము మది ॥ జేయుదాన

గాన నే సాధ్య నగుటీజ ॥ గాన నెరుగ

నట్టి పుణాత్ము లెవరని ॥ చుందునకట॥

తండ్రి పాపకా! నానాధుఁడు నాయెడలేని దోషము నిర్ణయించి నిందపా
లొనరించె. నిట్టి యపఖ్యాతి నొందుటకన్న మరణమే కరణము. ఓ పవన
నచ్చెరీ!

ఉ॥ రాముని నామమార్తము తి ధ రమ్ముగ నే జపియితునేని స
త్రేయ మనారతంబు రఘు ి వీరునియందు ఘటించునేని యీ
భూమి జన్మ తినేని పర ధి వూరుఘట మది నెంచనేని నా
నోములు నీమముల్వ్రేత మ ి నూనత వెల్లడి జేయు మిత్తె॥
చం॥ అనలుడ! సందియూపడక ధి నాహుతిగాఁ గొనుమయ్యువేళుక
నను మహానీయులఁదరుఁ గ ి నకగుణారస ముంచి సత్వర
మనుకుల మూర్తిరామునకు ధి మానినిగాఁగను జన్మ జన్మ మ
దని మది నెంచి నీయుదర ి మునునజొచ్చెద హవ్యవాహనా॥

(ఏరి అనుబంధము)

(అని అగ్ని గూఢమునందు దుముకును. అగ్ని చల్లారును)

రాము—అయ్యో! మైథిలికి బ్రమాదము సంభవించినది లోకమునకు భీతజెంది
నేను నిరాకరింప సీత యొరపనిజేసినది. అన్నన్నా! అయ్యోసీతా! యీవ్రోశ
యీగ్ని చల్లార్పవా? సాధ్యమగునా? అయ్యో నేనాలోచించునంతలో సీత
నీరగునుగదా. ఛీ. ఇంక బ్రోయుకాంతతోడ నేనును కృశానుని జేరెద.
(అనిలేచును) ముందుకుజూచి యేమి యీవింత!

ఆ॥ వె॥ అగ్నిచల్లనైన ధి యట్టులగన్నట్టు
జ్వాలలేవి సీత ధి జాడఁజూడ
జత్రమయ్యెనాకు ధి సీతచలేంబు
కలయొ లేక భ్రమయొ ధి గాంచనిపును॥

(అంత అగ్ని దేవుడు సీతతో ప్రవేశము)

అగ్ని—రామా! రవికులసోమా! సకలారాధ్యులైన నీవు జెకునితి నిట్టి యనా
చారము లాచరించితివేయి? పతివ్రతామతల్లియగు యీకల్పిస్తర్పచే ఏతి
హేమాత్మిందనగు నేనే పదిత్మిందనైతి. ఇంకనీవు శంకెచక యీ సాక్షి
శిరోమణిని స్వీకరింపుము. నావలుకులుగూడ సపత్యుని తోచిన మిమ్ము
స్తోత్రముచేయ విమానారూఢులై యిదాద్రాక్షిణీవత లితేవచ్చుచున్నారు.

(అని నిష్క్రమించును)

(అంతట బ్రహ్మాండో మహేశ్వర దశరథులు ప్రవేశము)

బ్రహ్మ—దశావతారధారీ! జయతు జయతు.

రాము—సర్వసృష్టిధీరా! పితామహా! వందనములు.

శివుడు—రావణాంతకధీరా! జయతు జయతు.

రాము—గిరిజాగుతా మనోహరా! హరా! వందనములు.

ఇంద్రు—దనుజాంతకా! వందనములు.

రాము—నాకపురాధీశ్వరా! స్వాగతము.

ఇందు—రామా! సంగ్రామభీమా! నీవిజయమున కమందానందహృదయారవిందుడై నీతండ్రి దశరథశ్వరుడు వచ్చియున్నాడు.

రాము—(తత్తరపాటున జూచి) పుత్రశోకమున దివికేగిన తండ్రిగారి కిదే నమస్కారములు.

దశ—తనయా! రాజ్యాభిషేకమస్తు.

లక్ష్మ—తండ్రి! సుమిత్రా! పుత్రుడేదే వందనము లాచరించుచున్నాడు.

దశ—వత్స! దీర్ఘాయుష్మంతుడవు గమ్ము.

సీత—స్వర్గనివాసులగు మామగారి కిదే వందనములు.

దశ—కల్యాణి! పూజ్యులగు పుత్రులను బడయుము. (రామునితో) నాయనా! ఈమె చరిత్రేమంతయు నరింగియు నిట్టులాడుట నీవంటి ధీనిధులకు తగునా?

రాము—తండ్రి! యిందులకు నన్ను క్షమింపును. ఏలనన అసురాలయముం దిన్ని దినంబు లొంటరిగనన్న యీ సీతను గూడి నే నయోధ్యకేరః పొరులెల్లరు నిండజేయుదురను తలంపుతో నిల్చినర్పితి. అగ్నిదేవుడు సైతము యీమె పాలివ్రత్యమునకు సంతసించి సర్వము నరింగించి చనియె. కాని యీమె యందు దోషమున్నదని యిట్లొనరించలేదు. ఇందువిషయమై జానకికూడ సంతసించవలెను.

సీత—నాథా! భవదీయ సన్నిధానమే నాకు ముదావహము.

బ్రహ్మ—రామచంద్రా! లోకకంటకుండగు రావణాసురుని సంహరించి, సర్వజాతు జాలమునకు మేలొనగూర్చితివి. ఇంక నీ నయోధ్యకుం జని పట్టాభిషేక మహిమార్జవ మొనరించు కొనవలయును.

రాము—చిత్తము.

ఇందు—గేవా! నే శేయవలసిన కార్యమున్న సెలవొసంగుడు. నిర్వర్తించెద.

రాము—అయ్యా! శచీధవా! నానిమిత్తముకొందరు వానరులు మృతినొందియుండిరి.

వారి కమృతవృష్టిచే బ్రాణదాన మొనంగుము. ఇదియే నాకోరిక.

ఇందు—చిత్తము, కుంభకర్ణునిచే మ్రింగబడిన వానరులు దక్క, తక్కిన వారు పునర్జీవితలయ్యెదరు గాక!

దశ—లోకమాతా! సీతా!!

గీ॥ పతియె దైవతముగు నెందు ॥ పడఁతులకును

పతియె బంధువు బ్రాణంబు ॥ పరమహితుడు

గాన శుశ్రూషఁజేయ నీ ॥ క్షాంతలమున

నతివ చరితము గొనియాడ ॥ సర్వముగనె॥

మరియు, భుజబలాధ్య సంపన్నులును, పరమవనిత్రీయను, ధీనిధులునగు, బుత్రులబడయుము.

శివు—దశరథనందనా! మేము స్వర్గమునకు బోవుచున్నారము. కమలగర్భుడు విధిం
చినట్లు నీ రాజ్యమునకు బోయి, పట్టాభిషిక్తుడవగుము.

రాము—చిత్తము.

బ్రహ్మాండ్రీ దశరథ మహేశ్వరులు నిష్క్రమింతురు).

రాము—విభీషణా! జాగుసేయక యయోధ్యకు బ్రయాణము కమ్ము.

విభీ—చిత్తము. కాజేర పుష్పకవిమాన మిదివరకే సిద్ధముజేసితిని. దేవరవారు దాని
నాగోహింతురు గాక.

రాము—మంచిది. దానినెక్కి యెల్లర మయోధ్యకు పోవుదము.

విభీ—చిత్తము. మహాప్రసాదము.

రాము—ప్రియకాంతా! జనకజా! (స్తీతపైన జేయవైచి)

స్తీ॥ సుందరి నీపయి ♦ నిందమోషినిని

కుందకు నీమది ♦ మందగమన

కొందరజ్జులు ముందు ♦ నిందితురంచు నీ

చందంబు జేసితి ♦ కుందరదన

యిందు నిక్కపుటీలు ♦ నందరకునుజూపి

వందితురాలవై ♦ తిందువదన

పొందుగా నిను వేడి ♦ బృందారకులుముదా

నందులై చనిరిర ♦ విందనయన

స్తీ॥ డెందముననున్న చింతల ♦ సందియముల

నందముగ వేడ దగుచర ♦ బృందసహిత

మందర మయోధ్యకగి యా ♦ నందముగను

నందమికరమ్ము బగుగుల్ ♦ నందడిపి॥

(యవనికపడును. అందరు నిష్క్రమింతురు).

షష్ఠ మ ర ం గ ము .

(అయోధ్యానగరము- పట్టాభిషేక మంటపము).

(స్తీతా, రాము, లక్ష్మణ, భరత, శత్రుఘ్నులును, వశిష్ఠ విశ్వమిత్రాది
మునీశ్వరులును, సుగ్రీవ, విభీషణ, హనుమదాంగదాది వానర

ప్రముఖులును, మరికొందరు పురజనులును ప్రవేశము.)

విభీ—కర్పూరము వెలిగించి,

మంగళమహాశ్రీ వృత్తము.

మంగళము రామునకు ♦ మంగళము మైథిలికి ♦ మంగళము పూజ్యులకు వేర్గ

మంగళము మత్తరనుమారుకొనురక్కసులమాజుకుడు రామునకు వేడ్క

మంగళము మానితుల • మండితున కెల్లదగు • మంగళము వానరుల కెల్లదగు
మంగళము భక్తులకు • మంగళము రాజులకు • మంగళము మంగళ మహాశివునికి॥

రాము—(లేచి) ఓ సభాస్థానలారా !

చ॥ నెలనెల మూడువాసలిల • నిక్కముగా పరిషేంచుగాత, ని
య్యిలగల నన్య నంతతులు • నింపుగ పంటల నిచ్చుగాత స
త్పరమ పతివ్రతామణులు • భక్తినినాధులగొల్పుగాత నే
యలజడిలేక భూమిపతు • లందరునా సమదృష్టిజూచుతా॥

భరతవాక్యము:—

ఉ॥ వేమకమీర బండితులు • వేలకొలది రసధ్వనుల్ దగ్గ
గూడిన గ్రంథరాజముల • గూరిమిగో నొనరింతు గావుతా
గూడుగు కోటయాహ్వాయుడు • కూర్చిన శ్రీరఘరామ సత్కర్థ
బాడిన యాడినా, భవనాశము • మోక్షము, గల్లు ధారుణి॥

(యవనిక పడును)

షష్ఠాంకము సంపూర్ణము.

గ ద్య.

ఇది శ్రీరామచంద్రకరుణాకటాక్ష లబ్ధకవిత్వ భారద్వాజసంగీత బోధాయనససూత్ర
గూఢాయనంత పయః పరావార రాకాసుధాకర మల్లేశ్వరపాత్ర నిరంతర శివా
రాధన వేంకటేశ కవీశ్వ రాంబమాంబికా నుపుత్ర సుజనమిత్ర
కోటిశ్వరనామధేయ ప్రణీతంబైన

శ్రీ

సంపూర్ణ రామాయణము

సంపూర్ణము.

శ్రీరస్తు

సంపూర్ణ రామాయణము

అనుబంధము

విశ్వా—

1 బిలహరిరాగము—ఏకతాళము,

పనుపవా - దళరథా - నామెంట - నీచంట

నేకొంట - నీచంట - పనుపవా

లోకంబులక - వడంకక - శేయుకొశికుక - యెరుగవా-

జాలము - వీడియు - బొలురబంపుము

వేళాయె - బోయెద - వెడగులుచాలించి॥ పను ॥

2 కమాసురాగము—ఏకతాళము, డైలాగు.

రాము—

జనకావమ్ముల బిలువగనేలొకొ - మనములోన

నేమాటనుదలచిలొ - అజదునేనుక - యరసియు

దానిక - యవలిగానుక - శిరమునదాల్చుము॥ జన ॥

లక్ష్మ—

మానియెవ్వరో మాకునుదెల్పుము - మాటలాడగను-

మమునేజూచును - మనమునదా ఘనముగయో -

చనలనుసే - యుచునుండెంటక ॥మా॥

దళ—

కాశికుడిరడు కృతువునుజేయక - కామరూపులు

దనుజులుదానిక - భృంసముసేయక - దానినిగాయక -

త్వరగనుజేరెక - మిమ్ములగోరెక ॥కా॥

విశ్వా—

జాగుచేసెదపు సమ్మతిలేరా - సరగునదెలుము -

సభికులువినక యేగెద;యూడక - జాగునువీడక -

నేనికవేడక - నిన్నికజూడక ॥జా॥

3 బేహగ్ రాగము—ఏకతాళము,

రాము—

సెలవొనగు మాకింకనో - జనకా ॥సెల॥

జన్మముగాచియు - సంయమియూజ్ఞయు -

తిన్నాగవినియుండెదన్ - మన్ననలను బొందెదన్ ||శ||
 మదిలోనగుంకకా - దిగులూను లొందకా
 యెడలోన హర్షించుమా - సదయుల మముబంపుమా ||శె||
 మధ్యమావతిరాగము—ఏక తాళము.

అహల్య— కొనల్యాసుల - కాననమందున - ఘనతనరాయిగ - గల్గిననన్నిక ||
 కావునన్నిక - ఖరకరవంశ - కంబుజాముఖ - కరు
 గాసాండా - సుందరాననా - సురనులపాత్రా -
 సూరిజనార్పిత - సుచరితరామ ||కౌ||
 రక్కసిమూకల - సుక్కుగగూర్చిన - భీమానినువడి
 గొలిచెదరామా ||కౌ||
 గౌతమవర్మచే - గలిగినశాపము - కాననమందున
 ఖండనజేసి - రాతిగనుండిన - నాతిగవచ్చేసి - రక్షణజేసిన
 రామ - శ్రీరామా ||కౌ||

5 బేహగ్—ఏక తాళము.

విశ్వా— శివువిల్లునక్కిడెదున్ - హయ్ - హయ్ ||శివు||
 అష్టాదికృతులార - స్వప్తముగా - గాంచుడి ||శివు||
 మానిపుంగవులార - మారామచంక్రమ ||శివు||
 కాశికమాసింద్ర - కరుణించి సెలవిమ్ము ||శివు||
 జనకజరాజేంద్ర - సభిరులుతోషింప ||శివు||
 హే! లోకనాటకధార - పరబ్రహ్మస్వరూప - కృపగననే;
 (విరచి)
 శివువిల్లునే విరచితన్ - హయ్ - హయ్ - శివు||
 దివ్యామతులు నాడు - తేజవ తిలకింపుడీ శివువిల్లు||

6 అందరు

శ్రీరామరామ - జానకికామ
 అయోధ్యరామ - ఆహావభీమ - శ్రీరామ
 కోదండరామ కోర్కెలధామ
 పట్టాభిరామ - పావననామ - శ్రీరామ
 జలధరుని విల్లు - సరగూనదుగింది
 యిలలోన కీర్తి నందినరామ - శ్రీ||

7 పరశురాముడు—బేహగ్ - ఏక తాళము.

పరశురాముడంచు నేను - పరగియుండ - పుడమికుందు
 వీరుడెవడు - కనలిన్ ||పర||

రాముడైన - గీముడైన - భీముడైన - గానినాని
కదనమందు - కదలకుండ - మెదలకుండ - కళియూదీర్చుడన్ || పర ||

8 మంధర

రాజ్యాధిపత్యము - జేసిననాకెంతో - కోపము - రాము - రాజ్య
కొనల్యకు హయ
తోపం - భరతునదే కార్యగ్యం
కైకకు పూడిగం - భరతుని సేవకన్ || రాజ్య ||
అహహా! కైకజా - కార్యముచేదనయ్య భూమిజా!
కొనల్యకు మదమిటహెచ్చెన్ - యికరాముడె రాజటబూడన్.
యువరాజట లక్షణుడెన్నెన్ - కైకకునాకున్
కష్టమువచ్చెన్ || రాజ్య ||

9 డైలాగ్

కైక — బౌలార - చాల్లే - తలపులు దెలిసెన్
పురుషుల నమ్మగ దగదిక పొమ్మా || బౌ ||
అక్కరదీరెన్ - అతివలబూడన్ - ప్రక్కకురాకన్
నక్కయిపోవన్ - పురుషులకిదియ్యన్ - పరువగనదియ్యన్
అరుగుముజూడన్ - అకొనల్యన్ || బౌ ||

దశ — ఓహెలాహె — ఇదియో - కోపము - సఖయో
అహహాకైకా - అంతయునీచెకా || ఓ ||
పేరుకునదియే - పెద్దది సుమ్మి
పెరిగెను నీపై - మరుగకు పేమా
యిట్టులుబల్కుట - ఇదిసీకు తగునా
గట్టిగనమ్ముము - కర మిటుదెమ్మా || ఓ ||

10 డైలాగు.

దశ — తరుణి నమ్ముము - తగ వేలనిలకను
కోరినవరముల - కొనుమిదె యిచ్చెదన్ || త ||
భానుడు శశియిల - బాటలుదప్పిన
సూనులు - రాజ్యము - శూన్యతనొందిన
భానుకులంబెల్ల - భంగమునొందిన
మానిని - సత్యము - మానసు మానసు
పట్టభద్రుజేయుడిలి - భరతపుత్రు నొక్కటన్
పట్టువిడిక రామువనికి - పదియునాలుగేకులన్

బంపుడు వేగమె-యింపొను నాకింక

యివియేను వరములు-యింతియేజాలును॥ పట్టభద్రు॥ .

11 బేహగ్—ఏకతాళము.

రాముడు — నాదు-జనకాజ్ఞమీరక-సత్యమునిల్పగిను-నే-కానలకెగదను॥నా॥
తైకవరములదీర్చగను- నాదు వందనములగొను-జనని-
దీవనలొసగినను-పనుపుము-వేగముగ-భయమింక వలవదిక॥నాదు॥

12 డైలాగు, ఫీలురాగము—ఏకతాళము.

రాము— అమ్మయిక మదిలోన-దిగులునుబొందకే-
దిగులునుబొందకే-వగచేతగుండకే॥అమ్మ॥

కొన— తండ్రియెటు నినుబాసి-ధరమీద నిల్తురా
ధరమీద నిలుతురా-తాళగలరా॥తండ్రి॥

రాము— కాలకర్మ దప్పించగ-ఘనులకు దరమటే
ఘనులకు దరమటే-మునులకు వశమటే॥అమ్మ॥

కొన— యేలయిటు వనికేగ-యేలకభూమిని
యేలకభూమిని-బెలగజేసిన॥తండ్రి॥

రాము— జనకుని యాజ్ఞనేను - ఘనముగదీర్తుగా
ఘనముగ దీర్తుగా - మనమును బొంగగా॥అమ్మ॥

క్షుణ్ణుడు— 13 ఇంగ్లీషునోటు—ఏకతాళము.

కసిదీర్చెదన్ - అసిధారచేన్ - వెసబోవనేన్ - పసమీరగన్ -
భరతున్ - గిరతున్ - భస్మముచేతున్ - తైకన్ - గియికన్ -
గసిమసిజేతున్॥కసి॥

మదంబంతన్ - మహిళలగ్గన్ - జనులచూడన్ - శిబాసనగన్ -
మాయలమారిసీ-మర్మముదెలిసేను-మంచిది సామితి॥దుగ్గించడే॥కసి॥

రాముడు— 14 ఇంగ్లీషునోటు—ఏకతాళము.

భూతమునీకిటు - పూనకం బలుకును
చాతకమంచక - చానముజేసితి॥భూ॥

సత్యముబల్కుము - పైత్యముబుట్టెనొ
నిత్యములేని యా - నీలేలగల్గెనొ
మూలనుగూర్చియు - నీతినివిడిచి

భాతియెబల్కుట - భావ్యమాలక్ష్మణా॥భూ॥

సీత— 15 బేహగ్ రాగము—ఏకతాళము.

నన్నింక గొంపోగదే - కానకు॥ నన్నింక॥ఇన్నాతిని॥ ఏడతే-
శ్రీరామ - శ్రీరామ॥ నన్ని॥

మిమ్ములవీడినే - నిమ్మసియిండనే! సెలవిచ్చిగొంపోగడే - పొర్రేశ
వీడుట - బాడియట - ఘనచూసీంద్ర - చంద్రానుతా|| నన్నింక||

రాముడు—

16 మలయమారులము—ఏకతాళము.

అచలాత్మజా - యేటికోరికే|| అచ||
ఘోరకాననముల్ - జేరియుండవలె - నరులందులేరు-
నానాజంతుసమితి ||అచ||
కందమూలముల - గాసిబొక్కవలె
కుండరదన - కూడునీళ్ళులేవు ||అ||
నడువజాలకీపు - బడలిపోయెదవు
యుడురాజముఖ - యుండుమింటికడ ||అచ||

భరతుడు—

17 ఇంగ్లీషునోటు—ఏకతాళము.

నాఘనిజంపిన - నాపాలిరక్కసి
భేదముజూపియు - బెద్దలబాపితో ||నా||
నీ! నాలుకచీల్చను - నాకేలరాజ్యము-
కానకుబంపితో - జానాకిరాముల
సిగ్గేలలేదాకా - శిరమెత్తనీకిల-
పగ్గియూహపితో - పాపినికైక్ ఛీ||నా||

శత్రుఘ్నుడు—

18 ఇంగ్లీషునోటు—ఏకతాళము.

శాంతము బూనుము - స్వాంతమునందున
చింతను విడిచార - శిక్షింప జెల్లున
మారహంతకులంచు - భార రాముడుబల్కు
భ్యాతికి - మోసము - నానిని - జంపగ ||శాం||

రాముడు—

19 ముఖారి రాగము—ఏకతాళము.

ఈశా - సర్వేశా - ఇపుడది - దిక్కుమాకు - ఈ||
అతివను గూడినే - నడవికి వచ్చితి - గతియెటులుండెనా - గననా
వశమా||
బాలా - సీతా - ఈలా - వనిలో - బేలా - యయ్యే - జాలి-
లేదా|| ఈ||
పాపుడనేనిల - పగతుని రీతిగ - రావముబెట్టితి-ధరణిజక్రిబ్బలు ||ఈ||

లక్ష్మణుడు—

20 ఇంగ్లీషునోటు—ఏకతాళము.

మింటను ధూళిట - మిక్కిలి లేచెను
తెంటనె వచ్చెగ - నేగమె భరతుడు||మిం||
కావరమెచ్చియు - కన్ను విన్ననకుండె

భూవర సెలవిమ్ము - బూది యెనర్చెద -
సాదుము లేకనే - సాధించి వేధించి
దాయాది యనకను - దండితు ఖండితు
దుష్టుడు - భ్రష్టుడు - కష్టుడు - కైకజుడు || మిం||

భరతుడు—

21 కమాసు రాగము—ఆదిరాళము.

నన్నుబోవవే - రామా - దయచేత ||నన్ను||
అన్నరొ - నాదురప్పు - లెన్నకు - సన్నుతింతు- సన్న
తల్లియిటు బల్కవనిక - వెళ్లనీకు ధర్మమాన -
పెల్లుగాను యిందరీని - గొల్లుమన సేయనాన ||నను||
అన్నరొ - రాజ్యరమను - చెన్నుగ - స్వీకరించి - యెన్నాక
తప్పలింక - పన్నుగభరతునింక - అన్నా - దయజూచి || నన్ను ||

భరతుడు—

22 మోహన—ఏకతాళము

తెమ్మా - మీసాదుక - లర్చననుసేయగ - భక్తియుదప్పక
రక్తియునిలువగ - ఘనమాని - చంద్రధరవందితా ||తెమ్మా||
లిడ్లలగలిగను - బ్రీతిగ బ్రీజలను -
దొడ్లగ నేలెడ - దొరతనముననె ||తెమ్మా||
దోసము లేకనేక - వాసిగ పదముల -
రసికత గొల్చెద - రామ శ్రీరామా ||తెమ్మా||

సీత—

23 కాఫీరాగము—ఏకతాళము

నాకింక చెచ్చివ్వరా - బంగరులేడి ||నా||
ఆ కులుకుచూపుచే - ఆతేభుకు మేనిచే -
ఆనందమును మీరె - జనుము - కనుము - జాగువిడియు ||నా||
మేలిమి కభుగుల - మించుండె గనుమది-
పారిన విడకుండ - బట్టి - కట్టి - నిట్టవేగ ||నా||

రాము—

24 జంఝాటిరాగము—ఏకతాళము

వహ్వరె యాహరిణి విచిత్రం - వహ్వరె యాహరిణి
తమ్ముడా - ఆనంద మామెనుగా - విచిత్రం - ||వ||
మాన్నుబలికిలి - నన్నరొదేవికి - యిష్టంబుగ - దీరుతుననుచు ||వ||
లేడినివేగమె - లేముకునివ్వడు - పట్టివ్వగ - జనుమా-లక్ష్మణా ||వ||

లక్ష్మణుడు—

25 హి. తోడి—ఏకతాళము.

చింతిలకమ్మా - శ్రీరామునకై నివు ||చిం||
జనకవిభుని ప్రియతనుజా - నాదుమనవి వినుమిదె భూమిజా||
అనఘుండగ నీదు రమణుడు - లేడిని నిట్లు చెప్పుచుండె ||చిం||

సుదతి - రామునిరాణి - సూనృతమాణెడు వాణి
మదిదిగులును బొందనేల - మానుమమ్ము యీవగపేలా॥
అవక్రివిక్రిమ పరాక్రిముండగు - గఘూర్తమునకే యూపదపచ్చ
నమ్మా॥

నీమదిగలదుఃఖమును వీడు - త్నేమమేగదమ్మా॥
వినియెద - జనియెద - వనినే - జూచెద ॥చి॥

26 డైలాగు ఫీలు—ఏక తాళము.

సీత—

అనుజ - దనురు - తేరి - వచ్చితిరా - యిదిమేరా - మదివేరా -
వినవేరా - ఓబుద్ధిహీనా - రామునిగానా - కానయందున - జూడ
జనవేరా - స్వాంతములేదా - పోవేమివారా - కపటమతుడ -
కానుము ఇడుడ ॥అ॥

లక్ష్మ—

అన్ననిట్టులవీడుట దగునా - ఆయ్యెయేమిది పలుకవుతగునా - యింత
కూరమా - గనగమోసమా - నన్నబట్టుటకు - నీడుయల్లమా -
ముట్టదరమా - దుష్టజనమా - గనియరమ్ము - రామునింక ॥ అ
రామరామ - జానకీకామ - నేకునన్నభోవుమ - మనవివినుమా -
అయ్యయ్యె యీపరుషంబులేల - ఆలింపజాల - పాలింపురామ ॥
నేనింకయీలా - జీవించనేలా - పాగిమువీడా - నుంటి నీవేళా ॥రామ॥
అదుడవిడువుము - నీవికనీత - ఆరాముడిటవచ్చు నద్దింకమాతా
చింతించదగదింక జనకజాతా త్నేమమేరామునకుస్థిరముభూజాత ॥రా॥
భూమిదుహితా - రామువిహితా - వినుగరితా - యేలనువంతా -
కనునాగతి - సుజనహిత - రాముఖ్యాతి - రమణి - సుమతి ॥రామ॥

లక్ష్మ—

27 ఫీలు—ఏ తాళము.

ఇటుమీరిగాకుసుమ్మా - యీగిరిగనినిలుమమ్మా ॥ఇ॥
ఈయటవి దుష్టరక్తసుల కునికిపట్లమ్మా
వాండుగ్రీమాయవేషధాసులుగదమ్మా ॥
యిచటనుండు నాదుమాత - పోదునమ్మ - జనకజాత ॥
తెలివినుండుభూమిసుత - కపటవమాను - లోకమాత -
తెలివితొనుండుము పోయెదనీతా -
తెలివితొనుండిటు - సెలవిడుమాతా ॥ఇ॥

సీత—

28 ఆనందభైరవిరాగము—ఏక తాళము

నాపాగినాథు కాపనమున - నగనిబోవవే
నాపాగిధావంబు లాలకించి - నన్ను గావవే
హే! నిరామయు - నిరంజన - నిష్కళంక

హానిరాకుండ - నావిభ సరయుతుయ్య
మునిచంద్ర చంద్రునింక - మీరు - కనిము గావరే
జగమువెలిగించు హే - సూర్యచంద్రులారా
దిగులుమాన్చి నా - బోధివరయ్య - దిక్పాలులారా
యీరామ రామచంద్రునింక - యిపుడ జూపరే॥

రాముడు—

29 బాసువ—ఏకతాళం.

క్షితిసుత నీనుబాసి - భృతమతి యెట్లుందు
హితమతి సీతా - సతీమణి నేతా
పతితపావని సీతనెందు - పరగనెచట నేనుగందు
అతివపలుకు లెపుడువిందు - హాయి నా కెపుడుజెందు
హే! పరాత్పరా - కరుణాకరా - కావవేరా
సతతముగొల్తుము - సత్యమునమ్ముము
హితవుగ - నీదయ - నివృత్తుజూపుము
ఓ! శాశ్వతభంజన - సజ్జనరంజన
సత్వరకృపగను - మింక॥ క్షితి॥

రాముడు—

30 ముఖారి—ఏకతాళము.

పోయెనుగద హా! ప్రాణకాంత బాసి రాముని॥ పో॥
హా! సురలారా! హా! గిరులారా! హా! తరులారా - యరసిరె
సీత॥ పో॥
దండకాలవిలోనే - దరుణిని కోల్పోతి
అండిజయాసని - స్మరయుట సున్నా॥ పో॥
ఎక్కడసితా - ఏది భూజాత
చిక్కదునాకి - క్షితిసుత సీత॥ పో॥

సుగ్రీవుడు—

31 ఇగ్గివ్వుపోటు - ఏకతాళము

కనుమా - జనుమా - హనుమా - వినుమా
వారలెవ్వరొ - వచ్చుట - యేలాకో॥ గను॥
వాలిపనుపగా - వచ్చినవారని
జాల నమ్మితిని - సందియమేలా॥ గను॥
విల్లు నమ్ములను - కొల్లగచేసొని
చల్లగవచ్చెడి - సరసులరీతి॥ గను॥
మానివేషములు - పూనియువారలు
దాన మోసమును - దప్పక సలుప॥ గ॥

సుగ్రీవుడు—

32 హిం. తోడి—ఏక.

కులకాంతను - బలిమినిగొని - చులకనగను - ననుగనివడి - వలదు
చును - కిష్కింధలో - వాలినన్ను - బారకోలే॥ కుల॥
భయమందిము - కయమందున - బ్రతుకుచుంటి - సగములందు -
కావుమింక - రామచంద్ర - కరుణనాంద్ర - సుజనచంద్ర॥ కుల॥

రాముడు—

33 ఇంగ్లీషునోటు—ఏక.

రామునియాసతి - రవిసుత మీరియు
భూమిపై బలికిన - పురుషులుయుండిరే॥ రా॥
రాజ్యము చేకూర - రమణీనిశేషి
వ్యాజముచేసియు - నెల్లియొమరచి తొ
బుద్ధినిల్కడ లేదా - యుద్ధమునందున
సిద్ధము దుంచెద - స్థిరమిది వాలిగ
రమ్మింక సేనలతో - రయమున రాకున్న
వమ్మగ రాముండు - వాడియు జూపియు -
దండించు - ఖండించు - వండించు - నిన్నింక॥ రా॥

వానరులందరు—

34 డైలాగ్.

గజ—

శతయోజనములు నేను - విదితంబుగ సంద్రముదాల్చ -
మదిచైర్యము చెడియు - విను - పదియేగడ ఫలమేమట -
భీషణ మదినాకు -

గవా—

యిరువది - యో - జనములునే - పరుగున బో - యెద్దపైను -
గలదని నేను - గట్టిగజెప్ప - ఆవలబోవ - అసమర్థుండ -

సుమే—

దెబ్బకు బోయెద - దెబ్బది యామడ
అబ్బబ్బవల - అది నా వశమూ
జనకజవార్తల్ - మనకెటుదెలియు -
ఘన సంద్రంబు - గడువం జాల -

అంగ—

పలుకు లిక్కేలా - బలుకగ జాలా-బలనిధిదాల్చ - జలకననాకు -
బలిమి - మరల - బహుకష్టమౌ॥
వినడ - జనడ - కనడ - సెలవిడవే - నిలువకవే - బలనిధి
నే - జలకనగ - గలచెడనే - కలగకుమీ
యలగకుమీ - ఆ హా హా హా॥

అంజనేయులు—

35 హిం. ఏకతాళము.

ఏగువాడనిక - జాగునేయకను - సూర్యచంద్ర లిలసుడివడగా,
సుడివడగా - జడియకనే॥ యే॥

గిరులు తరులు భవి - జలధులెల్లమరి - పుడమి నభంబులు భారనగా
దిక్కుల్ - పెక్కుగ - పిక్కిటిల్ - ॥యే॥

ధాటిగ వాల్చిది దాటియువేగ - ధరణిజ నచ్చల దర్శింప -
జట్టుగవచ్చిన - రక్కసిగుట్టల - బట్టెద - గొట్టెద - మట్టును-
బట్టెద -

కనియు పుడమిపై - వినియు నెరుంగని - వింతల జేసెద వేడుకగా -
చనగా - సెలవిడు-హనుమని గనివిని-హయ హయ యనగా ॥యే॥

ఆంజనేయులు— 36 ధవ్యాశి రూపకరాగము.

ఎందు దాగియున్నావో - నీవెందు దాగియున్నావో॥

భూమిజాత లోకమాత ॥యె॥

రాముసతివి - సుగుణమతివి - సుజనహితవి - పరమసతివి ॥యె॥

తిరిగి తిరిగి వేసలలితి - పురములన్ని సందులన్ని - కురితహరుని

కరుణ కరుని - యిడుమలు బడుమని - యడవిని ॥యె॥

వాడవాడ లన్నిగనితి - మేడలన్ని - తిరిగిజూచితి - వేడివేలుపు-

వంశపావని - మనవిని- తనముకు గనుపడు ॥యెందు॥

ఆంజనేయులు— 37 హిందూస్తాని ముఖారి-ఏకతాళము.

కనుపడదా...యన. హా! సీతా! లోకమాతా ॥క॥

యినకులచందుడో...శ్రీ...రామచందుడో సతి ॥క॥

యేమని చెప్పుడు - రామునితోనిక - నెట్టులుపోవు - దువారల

గాంచగ హా! దైవమా ॥క॥

రావణాసురుడు— 38 జైలాగు.

బాలయోయీలా - బలుకగనేలా - భావ్యమా ననీకు -

పంతమగోలా - బలిమి - జలిమి - లలన -

విమవకనే - జడియకనే - పుడమిజనే - గలిసెదగా -

విసెదవుగా - విపులముగా - అహహ ॥బాల॥

మండ్రి— 39 మిడినాథా - వినవిడివాదా - యేమికిమవడిచేరునొగాదా - బలిమి

జలియ - గలియ శుభమగునే - వలదనినే - యడిగితినే - పొడ

గడే - వలపునిడే - నిలువగడే చాలో చాలో చాలో ॥యే॥

39 జైలాగు.

మండ్రిదడి— విను విను వినునీ - విషయముమరువుము

చనకు చనకు - భూజాలదెస

విను విను విను నీ - విషయముదలపకు

చాచుచరితా - సరసులమితా ॥విను॥

రావ— చాలునులెమ్మా - సఖవిశ్వామ్మా -
 సరిసరిపామ్మా - సఖవినసుమ్మా -
 యేలయిట్లుగను - బేలరీతిగను -
 జాలినొందెదవు - సరగునబామ్మా ||చాలు||
 మంజో— చారుచరిత్రా - సరసజనేత్రా -
 సురవరజైత్రా - నిరుపమగాత్రా
 యేలచూచెదవు - మాళసీతనిల -
 లేరనీకుయిలు - రమణులునాథా ||నను||

40 ఫలు .

సీత— హా! ప్రిణానాథా!
 పాపపువిధి యిట్టి - పాటులజేసెనే
 కో, పా, మా, నా, యెడ - ప్రిపుకుజేర్చవా? ||హా||
 రావను మోసము - రామ నిన్ను బాపె
 హూ, రా, దుఃఖము ల్ - కుడుచుచునుంటి ||హా||

41 జైలాగు .

అంజ— మానినీమణి - నెందుగాంతు - కాననసీమా
 మానవతిరా - గానరావా - కాననసీమా
 సీత— రామచంద్ర - గాంచగలనా - రహినినేనిక
 శ్యామగాత్రా - ప్రిణకాంతా - శ్రీధవీక్షితా
 అంజ— లంకలో - రమణీనీవే - పంకనుండితా
 పంకజాక్షి - కానరావా - కాననసీమా
 సీత— లంకలోన - నెట్లుమనుట - జంకకుండనే
 నింకమనుట - కల్లపుడమి - పంకజాస్య! హా!
 అంజ— రక్కసులు - మ్రింగిరేము - రమణీనక్కలా
 సీత— చక్కనీనా - ప్రిణానాథ - సఖనిగాంచవా

రావ— 42. హం. లోడి—ఏకతాళము.

కల్కిమూటారీ - కంతునికటారీ || క ||
 పల్కవేమినాలో - చిల్కాలకొల్కి || క ||
 చేడరా భాగ్యంబు - చేకూర్తునీకిప్పుడే
 వేడెద నన్నూడవే - వేగమెనన్నావవే || క ||
 శౌర్యధైర్యనిధిని - చేపట్టి నన్నేలవే
 నీ కోరికలగ దీర్తునే - కోమలి నన్నూడవే || క ||

హా! సీతసమూహ - నారాజ్య మిచ్చెదనే .
నా ప్రాణమనియెంతునే - నాయాంకు నాసీత గదే॥క॥

సీత—

43 హిం॥ తోడి—ఏక.

పో, పో, పో, పో, కూర్మడా - పో, నీచభావ॥ పో॥
జశరధరాముడు - ధరణీజకాముడు
నిన్నజదుంచురనేడు - నా ప్రాణేశు కోపాగ్నిబాడు - కూళపల్కు
విదుము - కూడదువేజనుము॥ పో॥
వినువినుచోరా - ఓరీకూరా - మవరాపోరా - గనునీగతిరా॥పో॥

రావ—

యెంత దానవెరామ - ఓ నాదుభావ॥ యెంత॥
నిన్నునేవిడసున్న - లేవే భూమిజచన్న॥ యెంత॥
సరసమాచాలా-సఖగుణశీలా - సదాగతుగోలా - సద్వీరమేలా॥ యెంత॥

ఏకజట—

44 హిం॥ తోడి—ఆదితాళము

చింతామానుమిక - పావినీ - సీత-వంతానాందకుము-మానినీ ॥చిం॥
చూడుచూడునాతీ - వేడు ఓ దుష్టామతీ
చంపానెంచితిమిగోతి - నిను - చంపానెంచితిమి గోతి
కూర్మమతి - యేమిగతి - రాముసతి - ఓసీత॥ చిం॥

ఏకజట—

45 హిం॥ తోడి—ఏకతాళం

కోరిచేరు మాదురాజును మది - కొరతలేదు
నికుగొంకకు॥ కో॥
వినువినులేవే - మననికరావే - శయ్యాజేరనిక-జనవే-విరి - శయ్యా
జేరనిక కనవే॥కో॥
జాలమేల - మీరెవేళ - ఓసిబాల - రావణులొలా॥కో॥

ఆంజ—

46 హిం॥ తోడి—ఏకతాళము

రా, రా, రా, రా, రమణిమణిరొనిను-రామునిసన్నిధి జేర్చెదనే॥రా॥
నారీమణిగో - వారిజాక్షిగో -
సరసిజానన - మరళగమన - సమయమిదియె - జనకజా॥రా॥

47 డైలాగు

ఆంజ—

రా, రా, రా, రా, రణముననిను - దునిమెద - రక్కసి-వేగముగ-
దురంబునను నిక - విరోధముననే - హరించెదగ గనుత్సరగనునే॥

అక్ష—

రా, రా, పోరా

ఆంజ—

జాలా మేలా

అక్ష—

ఆలమునేయగ - జాలమదేలను - జాలమువీడియు, సరగున రా

ఆంజ—

బాలకచాత్రపు - ఆలమునందున - కాయనిజూడగ - కాలమువచ్చెను

అక్ష— తులువా, పలువా, పొగరడతు

అంజ— పలుకుల్ - బలుక - జలుకనరే

అక్ష— రా, రా, తుంతు

అంజ— లేరా చూతు

అక్ష— కదనంబ సేయగ చాలవుపో

అంజ— వదరకు నీవిక పొగరడతు

ఇంద్రజిత్తు— 48 బేహగ్— ఏకతాళము.

సేవకా - విల్లునమ్ములను - నిట్టిమ్మా

బ్రహ్మబాణమును - గొనిరమ్మా॥ సే॥

శరమును ద్రుంచెద - శరమునుబూని - సరగునతెమ్మిక - సభికులు

జూడక ద్రుంచెద వీనిని తే తెమ్మా॥ సే॥

వీని ద్రుంచెద నేనిక తే తెమ్మా॥ సే॥

ఒడలను జీల్చియు-పుడమినివైచెద-జడియక నిల్వము - జగడమునన్

రూపును మోచెద-రారమ్మా-నీవులేవిక గూల్చెద-రారమ్మా॥ సే॥

రాముడు—

49 ముఖారి.

సోదరా! గతిచితే యెవరునాకు దిక్కిలా?

ఎవరు నాకు దిక్కిలా? ఇంకెవరునాకు దిక్కిలా?॥ సో॥

నీకు పూర్ణాయువు - నీగజాక్షు డొసగడనుచు

సాక్షికటముగ నెవ్వరైన - బల్కరైరిగా॥ సో॥

నీదుమూత భార్యలకు - నేమనంచు దెల్పువాడ

మోదమెసగ నిన్నుబోలు - సాధులున్న యాధర॥ సో॥

రాముడు—

50 ఇంగ్లీషునోటు— ఏకతాళము

ఏరా - కూర - మేరా - తీరా

తెగవేయుటనిక - దెలియవుగా॥ ఏరా॥

ఖర కర నిన్నుక - ఖండించెద నే॥ ఏ॥

జాతి వైరమును - జూపుచునీవు

నీతి దప్పియుద - యించితివోరా॥ ఏ॥

నీదుమేను వే - తునియులుగాక

జేయు కనుమిదె - శ్రీరాము॥ ఏ॥

రాముడు—

ఇంగ్లీషునోటు— ఏకతాళము

నిలుమిందుపోక - గను నాడు రాక

గురల్ వంగి రాగ - నదుల్ బారి పోగ

రణాశూరు డంచు - మది నెంచక - వచ్చితో

మేదివి - గుంగగ - మేరువు - కూలగ - శేతునేను॥ని॥
 ఈశుడా - యా - శేశుడా - యి కెవ్వడొచ్చినా
 గాంచి - హరించి - మించి - సంచరించు - పో-రావణుండు ని
 వినక - జనక - నిలిచి - యున్న - జంపివైతుగా॥ నిలు॥

రావణుడు— 52 యింగ్లీషునోటు—ఏకతాళము.
 బాహుబలముగాంచు - మీ - రణంబు నందుని
 నొంచెదక - దుగ్గించెదక - యింకనీవు - లేవురామాడా
 ఓ-ఓ-హో

రాముడు— రణమున నిను నడికిగాంచెదక - గాంచెదక - గాంచెదక
 కోపముదీరక - కోరిగలారక-కష్టము - గజపతి - కడలేరక
 దురమునందు దుగ్గించెదక - బ్రతుక లేవురావణా॥
 ఓ-ఓ-హో

రావ— చులకనపలుకులు - పలుకకరారా

రాము— కలనను నిలుపుమా - కడలేర్తున్

రావ— జాలమేలరారా

రాము— వేరవచ్చేరేరా

రావ— వినరా

రాము— మనరా

రాముడు— 53 సావేరిరాగము—ఏకతాళము.

అనందమాయెగా - అనుజా - లోకమంత ॥అ॥
 దుష్టరక్కసీ రావణువధచే - కష్టమెల్లను గట్టునుబట్టి ॥అ॥
 అనుజనిమనము - గనుగొనిలంకకు - ఘనమగురా
 జగగలుగ విభీషణు - డా, నం, డ, మాయె ॥

సిర— 54 పూరికల్యాణి—ఏకతాళము.

కావవే - బోవవే - కనికరమున నాధనక ॥కావ॥
 లంకలోనసంకటములు - రామనేను బడితిచాల ॥కా॥
 నీదుపాద నీరజముల - నిక్కముగను గొల్పుచుంటి ॥కా॥
 రామా - జానకీకామా - రక్కసిజిరభీమా - సుగుణశ్యామా ॥కా॥

రాము 55 ఇంగ్లీషునోటు—ఏకతాళము.

అంటరాకు - నలదునాకు - తుంట - ఛీ, ఛీ, హో ॥అ॥
 రక్కసీదు గొనిననిన్ను రాముడెట్లు గొనును మరల ॥అం॥

సీత —

పరి ముఖారి—ఏకతాళము.

కా - వా - రా - వే

దోషవి - హీననే - దోసిల్లాగ్గితి

ఈనదివీరలు - వాసిగజాడనకా || కా ||

వావకనీపునా - పార్థసలాలించి

బ్రాహ్మవే నీవిక - భూమిజ్జడయచె || కా ||

పాదులము.

